

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

СЕНАТА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 4

БЕОГРАД, 1935 ГОДИНЕ

КЊИГА I

V РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 26 ЈУЛА 1935 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО:

Потпредседник

Др. УРОШ КРУЉ

Секретар

Др. ЂУРА КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Председник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић; Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец; Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо; Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен; Министар пољопривреде Светозар Станковић; Министар социјалне политике и народног здравља Никола Прека; Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић; Министар физичког васпитања народа Мирко Комненовић; Министар шума и рудника Игњат Стефановић; Министар без портфеља Ђура Јанковић; Министар финансија Душан Летица и Министар грађевина Милош Ст. Бобић.

ПОЧЕТАК У 12.20 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

1 — Читање и усвојење записника IV редовног састанка Сената.

2 — Извештај Имунитетског одбора Сената.

3 — Извештај о конституисању Одбора.

4 — Молбе и жалбе.

5 — *Дневни ред*: Претрес извештаја Финансијског одбора о предлогу Закона о буџетским дванаестинама за месеце: август, септембар, октобар, новембар и децембар 1935 и јануар, фебруар и март 1936 године и накнадним и ванредним кредитима уз буџетске дванаестине за месеце: април, мај, јуни и јули 1935 и уз буџет државних расхода и прихода 1934/35 године.

Говорници: Извештај Милаш Марјановић, Министар финансија, Душан Летица, Др. Мирослав Пљој, Др. Иван Мајстровић, Др. Беџамин Шуперина, Др. Јосип Шиловић, Милутин Драговић, Фран Кукуљевић-Сакцинески и Војислав Протић.

Потпредседник др. Урош Круљ: Отварам V редовни састанак Сената Краљевине Југославије. Молим г. секретара да прочита записник прошлог састанка.

Секретар др. Ђура Котур: прочита записник IV редовног састанка.

Потпредседник др. Урош Круљ: Да ли има как-

вих примедба на овај записник? (Нема). Пошто примедба нема, записник се оверовљава. Молим г. секретара да изволи саопштити припеле предмете на Председништво Сената и то најпре извештај Имунитетског одбора.

Секретар др. Ђура Котур (чита): Имунитетски одбор Сената поднео је Сенату свој извештај о захтеву Министра правде за одобрење продужења кривичног поступка против сенатора г. др. Милана Врбанића, због дела из чл. 8. Закона о сузбијању скупоће.

Потпредседник др. Урош Круљ: Овај извештај Имунитетског одбора је отштампан и разделиће се господи сенаторима, те ће бити стављен на дневни ред кад то Сенат закључи. Изволите саслушати извештај о конституисању Одбора.

Секретар др. Ђура Котур; (чита): 1) Одбор за проучавање законског предлога сенатора г. г. др. Мирослава Пљоја и другова извештава, да се је конституисао и изабрао за председника г. др. Алберта Крамера, за потпредседника г. Милана Марјановића и за секретара г. Асима Алибеговића. 2) Имунитетски одбор Сената извештава да је изабрао на управљено место секретара Одбора др. Васу Глушца.

Потпредседник др. Урош Круљ: Ови извештаји сенатских одбора примају се на знање. Молим г.

секретара да изволи саопштити приспеле молбе и жалбе.

Секретар др. Бура Котур чита молбе: Претседника општине брестовачке, среза лесковачког; Драгомира Данајлића, економа, и другога из Горњег Милановца.

Потпретседник др. Урош Круљ: Ове молбе упутиће се надлежном Одбору за молбе и жалбе.

Сада, господо сенатори, прелазимо на дневни ред данашњег састанка, а то је: Претрес извештаја Финансијског одбора о предлогу закона о буџетским дванаестинама за месеце: август, септембар, октобар, новембар и децембар 1935 године и јануар, фебруар и март 1936 године и накнадним и ванредним кредитима уз буџетске дванаестине за месеце: април, мај, јуни, јули 1935 године и уз буџет државних расхода и прихода 1934/35 године.

Пре свега молим г. известиоца Финансијског одбора да поднесе одборски извештај.

Извештај Милан Марјановић (чита): „Извештај Финансијског одбора Сената Краљевине Југославије о предлогу Закона о буџетским дванаестинама за месеце: август, септембар, октобар, новембар и децембар 1935 и јануар, фебруар и март 1936 године и накнадним и ванредним кредитима уз буџетске дванаестине за месеце: април, мај, јуни и јули 1935 године и уз буџет државних расхода и прихода 1934/35 год.

Финансијски одбор Сената коме је од стране Претседништва Сената актом Бр. 1386 од 23 јула 1935 године предат предлог Закона о буџетским дванаестинама и накнадним и ванредним кредитима, на својим седницама од 23 и 24 јула о. г. прегледао је и проучио овај законски предлог и има част поднети Сенату овај

ИЗВЕШТАЈ

Господин Министар финансија у име Краљевске Владе дао је разлоге због којих су тражене овакве дванаестине. Финансијски одбор Сената прима те разлоге као основане с обзиром на распушт Народне скупштине, изборе народних посланика, на време када је Краљевска влада образована и на немогућност да Краљевска влада спреми нов предлог буџета, нити би било могуће да га Народно претставништво испита и реши.

Уколико ће ова Влада примењивати буџет за 1934/35 год. она у толико стоји на буџетском програму претходне владе која је са Народним претставништвом буџет донела; у колико је новим предлозима допунила или изменила буџет и Финансијски закон, у толико је то исп. финансијско-политички програм.

Ови су програми, изражени у буџету и Финансијском закону подударни као што је то и Г. Министар финансија навео у Одбору.

Овај предлог Закона о буџетским дванаестинама, како га је и Народна скупштина усвојила, примениће се за време од 1 августа 1935 до 31 марта 1936 године са расходом од 6.780,833.865,34 динара од чега пада на администрацију државе 4.609,569.560.— динара а на државна привредна предузећа и установе 2.171,264.305,34 динара.

Законски предлог садржи још и повећања у виду накнадних и ванредних кредита за време од 1 августа 1935 до 31 марта 1936 године у износу 242,018.348.— динара, а у исто време и смањење у износу 148,012.213.— динара.

Са извршеним редуцирањем расхода у Народној скупштини стварно повећање овог буџетског периода од 1 априла 1935 до 31 марта 1936 године износи укупно 93,963.563,40 динара.

Овај износ повишења распоређен је на разделе Министарства војске и морнарице, Министарства просвете, Врховне државне управе и на отплату анuitета по обавезама усвојеним у новом предлогу. Тај износ повећања налаже се одредбама позитивних закона и у циљу побољшања привреде у ред чега долазе поред одобрених кредита и нови кредити за јавне радове.

Вишак издатака на поменуте потребе неће се покрити новим теретима, нити ће се повећати досадашњим, већ покриће се уштедама у буџетским расходима и вишковима у буџетским приходима, а ово само по себи упућује Владу на економисање.

Економска криза ослабила је све привредне снаге због чега се намећу старања за олакшања државних терета који леже на народу и његовој привреди.

Влада је у овом законском предлогу показала старање у овом правцу, јер су предложене олакшање пореских терета као што су:

укидање § 7 пореске новеле од 18 фебруара 1934 год. по којој се пореска оптерећења течевина вршила по спољним знацима, а не по суштини привреде пореског обвезника. То је донело многа неправична, тешка и несправљива пореска оптерећења.

Бојати се да ни нов начин пореских одбора неће дати пуну гаранцију за правилно опорезивање, па зато на г. Министру финансија стоји, да одборе упути на објективно оцењивање пореског обвезника.

Даље, за отплаћивање дугованих пореза дат је рок од 15 година, а то ће омогућити да економски слабији порески обвезници ипак изврше своје дужности и обавезе према држави.

Колонистима и добровољцима основано су пројужене повластице код земљарине за 5 година.

Правилно уређена и снижена пореска стопа на ренте треба да донесе користи од учешћа страног капитала у нашој држави.

Као терет и то неправичан осећала су се у народу и казисне таксе на оменене пореске. Оне су смањене на минимум.

За пољопривреднике учињена су знатна олакшања у томе: што је земљарина на оранице и винограде на виноградским теренима смањена за још 13,33% тако да ће укупно смањење изнети на дан 1 јануара 1936 године управо једну трећину; што је смањењем такса на складишта омогућено подизање силоса који су, наравно, врло важна потреба за повољнију пољопривреду и трговину.

Код друштвених пореза предлог се враћа на раније прописе укидајући новелу од фебруара 1934 да би се и ова предузећа вратила свом нормалном стању, али са обавезом полагања рачуна и упознавања пореске власти са радом.

Ту закон основано уводи презумпцију постојања утаја као кривичног дела, ако би се из књижења и других радња показали карактерни знаци утаје, ма и не било могућности да се зла намера докаже.

Мали трговци и занатлије заштићени су од великих радња које продају и на ситно, јер ће ове велике радње сносити и порески додатак на течевину.

Опрштене су све казне изречене према земљо-радничким задругама и њиховим службеницима по рачунским и таксеним кривницама сасвим оправдано.

Обвезници течевине неће плаћати каматни порез на своја пословна потраживања ако ова нису обезбеђена хипотеком или нису у депоу предузећа обавезних на јавно полагање рачуна.

Финансијски одбор Сената из овога увиђа решеност Краљевске владе да дела у том правцу да се расходи доведу у правилну размеру са ослабљеним дохотцима пореских обвезника, а ово захтева темељно прегледање целокупног буџета које ће неминуовно упутити Владу на снижавање расхода у наредном буџету за 1936/37 годину.

Растерећење Централне управе и преношење послова на банске самоуправе мора се поновно извршити тако, да се реформише административни апарат у правцу разумне штеђе.

Сенат је и раније наглашавао, да се у Финансијски закон не уносе законске одредбе које немају везе са буџетом и које припадају другим правним областима.

Али то се није ни сада избегло, па зато и у овој прилици Сенат ову напомену истиче.

Врло је важна чињеница да је садашњим законским предлогом у § 8 допуњен § 63 Финансијског закона за 1934/35 овлашћењем Министарског савета да може донети Уредбе са законском снагом: о штампима, о удружењима, зборовима и договорима и о избору народних посланика.

Делегирање законодавне власти на Владу као извршну власт не допушта уставно ни државно право, јер законодавна власт припада законодавном телу.

За одступање од тога морају постојати нарочити случајеви државне потребе и нужде.

Прилике и државна потреба и нужда ради одржања државне целине и јединства наметнуле су императивну дужност Њ. В. поч. Краљу Александру Ујединитељу, да 6-1-1929 године прекине са дошавшим парламентарним режимом у коме су страсти узеле такав обим и таку јачину да су претиле опстанку Уједињене Краљевине. Последица тога била је и укидање Устава од 1921 године.

Тај чин Краљев народ је одобрио и своје одобрење јавно изразио у неколико прилика, што потврђује и она дубока народна туга и жалост због његове мученичке смрти.

Краљ је ипак држави дао Устав, донесени су и други политички закони све у циљу умирења духова у држави за извесно прелазно време после чега би се вратило редовном парламентарном стању.

Он је то и изјавио, а у духу је Карађорђевића да само у споразуму са народом државу уреде и државом управљају.

Сенат по изјави Претседника Владе у Народној скупштини: да се предложеним овлашћењима жели нормализација, примирење политичког живота у земљи са свима потребним гаранцијама за државно и народно јединство, Финансијски одбор Сената такав разлог за давање овлашћења прима.

Финансијски одбор са задовољством прима изјаву Г. Министра Претседника у Народној скупштини, да само велике политичке странке буду у будуће носиоци политичког живота у земљи, јер у томе види г. Претседник да процес прилагођавања политичких институција захтевима новог времена

не негира шестојануарску политику државног јединства.

Па како ће Влада у сагласности са Одборима Скупштине и Сената донети ове Уредбе то тако делегирану законодавну власт Народног претставништва, Финансијски одбор прима.

Финансијски одбор моли Сенат, да овај законски предлог прими у целости како га је Народна скупштина примила.

За известивоца одређен је г. Милан Марјановић.

За секретара,

Јован Алтпармаковић, с. р.

Претседник Одбора

Инж. Дака Поповић, с. р.

Ч л а н о в и:

Милан Марјановић, с. р.; др. Иво Мајстровић, с. р.; др. Отон Франгеш, с. р.; др. Алберт Крамер, с. р.; Петар Теслић, с. р.; Крста Радвановић, с. р.; др. Саво Љубибратић, с. р.; Јован Алексић, с. р.; др. Богдан Гавриловић, с. р.; Осман Виловић, с. р.; др. Вељамин Шуперина, с. р.; др. Станко Шверљуга, с. р.; др. Јосип Немец, с. р.

Господо сенатори, лично желим, после овог извештаја, неколико речи да проговорим. Пре свега, по самој природи, наша је држава национална. Националне државе у своме оквиру држе народ истог порекла, истог стабла, расе, настањен на сталним територијама, а још кад тај народ има исти језик, исте обичаје и исту традицију у прошлости, он је без сумње јединствен. Словенци, Хрвати и Срби истог су стабла гране, они су Словени на Југу. Далеку прошлост имали су заједничку до доласка у ове крајеве. Насељени на разним територијама, они су, у току свога живота, долазили под утицаје суседних држава, те су ти утицаји усадили између њих разлику у вери у толико, што се у обредима и чинима верским разликују, али не и у хришћанству. Једно су и исто, дакле, и у вери. Па, исто тако и браћа Муслимани, који су у току година примили Ислам, и они се друкчије не осећају него да су Словени.

После толико векова разједињеног живота, дошао је дан уједињења. Сем Србије и Црне Горе, које су имале своје самосталне државе, остали нису били самостални, или бар довољно самостални. И ово наше уједињење није резултат насиља створеног ратом, освајањем, већ је резултат драге воље и пристапке народних маса сва три племена да организујемо једну и исту државу. Нико и никад није покушао до данас да зажели Велику Хрватску, Велику Словенију или Велику Србију, нити су и претходници наши у том правцу радили. Сви троје, дакле, чинимо једну и јединствену целину као Југословени који, настањени на територији коју држе вековима, имају један језик, једне осећаје и мисли, и зато претстављају једну нераздвајну и јединствену државу и нацију. По вољи свих примљен је и облик државе, а то је уставна монархија под династијом Карађорђевића. То је добило изражаја и у јавним актима, и ми сви скупа прослављамо на дан 1 децембра сваке године Уједињење.

Друге државе, господо, које су исто тако националне, али које нису у почетку свога стварања створиле јединствену државу, морале су током времена и доцније, кад је идеја јединства продрла у најдубље кутове, ратом, борбом да стварају и створе јединство. Тако вам је дошло до уједињене Италије, нешто доцније и до уједињене Немачке. Према томе,

господо сенатори, што би било природније од тога, да ова држава буде и остане чврста јединствена заједница јединственог југословенског народа, у коме се не губе посебна имена сваког од та три племена. Све друго што би се предузело, то је вештачко подузимање, то је неко теоретско размишљање залудних људи, без сумње залудних људи. Има их који су отворено за федеративну државу. Нека они то желе, али могу ли ту федерацију добити? Морају разјединити оно што је уједињено, и то је још жалоснија ситуација. Ти људи на силу Бога хтели би да и даље одржавају та три племена одвојена са посебним територијалним границама, посебним уређењем економско-финансијским, просветним и т. д.

И зашто то? Да би из моде и због неке историјско теоретске заблуде имали други какав државно-правни облик који би био израђен у савезној, сложеној држави. Савезне или сложене, федеративне државе, претпостављају постојање посебних националних држава, које уговором образују сложenu државу. Тога има у Америци, где су различите нације, које су се уговорима сложиле у једну федеративну државу, тога има у Швајцарској где су три отсечно супротне нације организовале државу, а то је опет политичка организација, и не само њиховом вољом него и вољом Немаца, Италијана и Француза. Али то су посебне нације које су се удружиле, да добију свој оквир у једној удруженој држави. Да ли ко год може рећи, да смо ми посебне нације? То нико паметан не може рећи.

У једној својој изјави г. Давидовић, коју је 1934 године упутио циркуларом својим пријатељима, он је посебно признао, да би за српски народ у Србији било врло тешко примити постојање једне савезне државе или организовање једне сложене државе, зато што је српски народ стално радио за уједињење српскога народа у једној јединственој и националној држави и не би могао схватити — вели он сам — то идеално стање како га он замишља, ту сложenu државу. Али — каже — ту сложenu државу намеће хрватско питање. Ја, господо, не видим да хрватско питање постоји у том облику, да Хрвати хоће да се обележе засебним народом, који се разликује и одликује не знам каквим особинама од Срба — српске посебне нације или од Словенаца — словеначке посебне нације. Ако би било питање унутрашњег уређења, администрације и т. д., све то не сме да тангира идеју, да је Југославија израз и облик јединствене југословенске националне државе.

Па и г. Давидовић, развијајући своју мисао о сложеној држави, на једном месту побегао је од ње. Тако налазећи донекле да се могу по географском положају, по прошлости, заокружити као јединица Хрватска, Словенија и Србија, наишао је на мешавину Срба и Хрвата у Босни (Један глас: И у Хрватској!). Он је наишао само у Босни, и тада је у свом циркулару казао: онде где се мешају Срби и Хрвати, а то је у Босни и Херцеговини, ту би се направила као некаква тампон држава. Каква логика? Кад могу Срби и Хрвати у тој тампон држави живети заједно и развијати се под истим условима, зашто не могу онда у оквиру Југославије? Нелогичност доводи до неправилних закључака.

Морам да изјавим и ово, поводом једног говора г. Давидовића у Крушевцу. Он је осетно и он зна да су се многи његови другови из демократске странке удаљили од њега, или он од њих — то би било боље речено. И он с обзиром на публику пред којом је

говорио, избацио је једну фразу, која омаловажава и која не би приличила човеку његових година и његовог друштвеног положаја, да су оне демократе који се са њим не слажу, слабији, који су ради коре хлеба, или ради беса отишли у страну. Међутим, дубока су начелна и основна ова питања, која он додирује у сложеној држави и на дубоким основним и начелним питањима другови могу да се разиђу и онда се часно разилазе без подметања неистине. Приличан је број оних који су се одвојили, а да нису на министарским положајима, ни у државној служби већ су се вратили у своја редовна грађанска занимања, што се не може рећи за многе који су око њега.

Извините што сам се мало удаљио, и молим за стрпљење што сам вам одузео време. Ја мислим да је света дужност свакога свесног, способног и умно развијеног грађанина да добро размисли о темељима и основима наше државе. Ја мислим да смем рећи да би сваки онај који покуша да руши осећај народни, да је потребна јединствена држава — јер се масе народне воле и поштују — мислим да би чинио један злочин ако хоће да експериментира са својим теоријама о сложеној или федеративној држави.

То бих могао рећи и г. Мачеку. Он се већ толико пута изјаснио, а последњи пут је свео ту своју федерацију на захтев о независној Хрватској. Умиристе се господо малко. И ја верујем и мислим да он живи у једној тешкој и изузетној ситуацији, у којој не располаже потпуно по својој вољи са резонима какву државу жели. Он ће једнога дана да се ослободи оних, на које се данас указује да су приликом његове прославе рођендана као антидржавни, турбулентни елементи правили експецесе и изазивали крвопролића. Ми то знамо, Хрвати то знају. То су знали и они који су под вођством Павелића убили нашега Краља. Али то су елементи, на које власт, на које хрватски народ мора да обрати пажњу, јер хрватски народ није то што су и франковци. Господо, имамо један бол који још није пребољен. Ту скоро нама су убили Краља. То није тако незнатна и ситна ствар. Душу нашега народа, свест и осећај није задовољило ни Друштво Народа, нити ће задовољити потпуно и пресуда француских судова. Остаје то питање на размишљање нашем народу: како ће се оно достојно затворити. Ја баш зато, што знам да се тако и у народу говори, и овде хоћу да поновим да ни Француска није, по стицају прилика, успела до краја да јој се издају емигранти, који за Француску и према Француској нису емигранти. Они су емигранти за Југославију. Они су емигранти и добили права политичке заштите у Италији. Али из Италије они су правили екскурзију у трећу државу, у Француску, и тамо су чинили злочине. И колико сам ја то могао да прочитам и у колико су ми позната мишљења професора права, италијански Апелациони суд у Турину није могао оправдати неиздавање. Зашто је то тако, време ће показати.

Господо, покојни Краљ за ово време од кад је примио пун терет управе државом на своја плећа, од 6 јануара 1929 г., направио је успехе који су чити и који су познати и признати: у стварању Мале Антанте, у стварању Балканског пакта, и осталих уговора и пактова. Ради осигурања мира у Европи он је за ово време вакације строге парламентарности, или доктринарне парламентарности, учврстио и углед и положај Југославије, тако да

она није данас за занемаривање и да се она и у погледу на мир у Европи и у погледу њених у Антанти пријатеља високо цени. Па онда, господо, довести своју државу у такав однос са другим балканским државама да су им се интереси потпуно изједначили у погледу одржања данашње ситуације у Европи, то је један успех који се никада досада није постигао ни од кога. Зато, господо, пред првим прохтевима и захтевима неколицине људи, нико мудар несме да поклекне. Ми се можемо уверавати, можемо предавања држати, можемо зборисати, можемо се разликовати у методама рада и т. д. али све то што будемо радили и ма која странка била, мора почитвати на идеји јединствене националне државе Југославије, и ни на којој другој идеји не може се остварити ни један рад, ни једна акција никоје странке, да би то било корисно по државу.

И, господо, сматрајући да су ови предлози које је влада учинила учињени у том правцу, нарочито после данашњег обавештења које смо добили од г. Министра Претседника, ја молим Сенат да прими овај законски предлог у целости, онако како га је Народна скупштина примила. (Пљескање и одобравање).

Потпретседник др. Урош Круљ: Господо сенатори, пошто смо чули извештај Финансијског одбора, отварам начелну дебату о законском предлогу о буџетским дванаестинама. Реч има Министар финансија г. Душан Летица.

Министар финансија Душан Летица: Господо сенатори, предлог буџета за 1935/36 год., предат Народној скупштини 19 новембра 1934, није могао бити предметом расправе и решења у Народној претставничкој скупштини. Разлог је томе распуштање Народне скупштине, извршено 6 фебруара 1935 год. У међувремену, између распуштања пређашње и састанка садање Народне скупштине измакла је и стара, а настала нова буџетска година. Престао је да важи стари, а није још донет нови буџетски ред. За овакве случајеве, кад је Народна скупштина распуштена, а није решила нови буџет, Устав предвиђа, да се буџет протекле буџетске године Указом може продужити за четири месеца. Ово је и учињено Указом од 11 марта о. г.

Истеком ове четири дванаестине крајем овог месеца, поставља се поново питање државног финансирања за наредне месеце, све до краја законске буџетске године. Два су нам пута за решење тога питања била отворена: донети потпуно нови предлог буџета или поћи опет путем дванаестина. Краљевска је влада изабрала овај други пут. За доношење предлога новог буџета ова Краљевска влада није имала времена, да се упушта у овакав опсежан законодавни задатак, а ни Народно претставничко не би било у могућности да га до краја овог месеца савлада. С овог разлога, а на основу чл. 103 Устава поднео сам Народној претставничкој скупштини предлог Закона о буџетским дванаестинама за осам месеци, од августа ове све до краја марта наредне године. Са ове досадашње четири дванаестине и наредних осам, за које стављам овај предлог, обухватиће се временски цела наша законска буџетска година и тако створити могућност лакшег њезиног обрађивања у завршном рачуну.

Предлог Закона о буџетским дванаестинама обухвата у рачунском делу четири групе излагања. Прва се тиче финансирања државних потреба од 1 августа 1935 до 31 марта 1936 год., а на основу државног буџета за протеклу буџетску годину. У дру-

гој групи изложена су повећања, која се јављају према прошлогодишњем буџету. Она су настала накнадним и ванредним кредитима, одобреним за цео период времена од 1 априла 1935 до 31 марта 1936 год. У трећој групи обухваћена су смањења према буџетској 1934/35 год., за цео период од 1 априла 1935 до краја марта 1936 год. Најзад, у четвртој групи излагања у рачунском делу предлога показана су решења Министарског савета по чл. 131 Закона о државном рачуноводству.

Кад упоредимо укупну вредност свих дванаестина, за цео период, од 1 априла све до краја марта наредне године, са вредношћу прошлогодишњег буџета, увећаног са накнадним и ванредним кредитима, показује се за овај нови буџетски период повећање у 93.963.563.40 дин. Предлог Закона не поставља захтев да се уведе нови терети или да се појачавају постојећи, да би се овај вишак покрио. Напротив, у свом § 6 одређује, да се ти издаци имаду да покрију из уштеда у буџетским расходима и вишкова у буџетским приходима. Другим речима: државна администрација упућује се на ванредно економисање са одговарајућим свотама буџетских кредита пренетих из прошле буџетске године. У овом правцу упутиће се рад око коришћења буџетских кредита у целокупној нашој администрацији и убрзо ће се предузети потребне мере, да се буџетска равнотежа потпуно обезбеди и одржи за све време важења тражених дванаестина. Финансијска политика ове Краљевске владе у ствари је наставак оне финансијске политике, коју је повела њена претходница. Она се стварно проводи већ од почетка ове године, када јој је повукао основне линије садашњи Претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадновић, онда у својству носиоца финансијског ресора у претходној Краљевској влади.

Дух нове финансијске политике, инаугурисан после једног периода фискалног притиска и фискалне претераности, провејавао је из сваке нове финансијске политичке мере. Све се креће ка сређивању тешких привредних односа, ка олакшању обавеза јавног карактера, ка оживљавању и подизању дуготрајном кризом оштећене народне привреде.

Јануара ове године Уредбом је ликвидиран револвинг кредит Народне банке у висини од 314 милиона француских франака. Не дирајући никулико у фактично стање вредности динара, овом операцијом ослобођена је наша привреда једне тешке обавезе, да иностранству плаћа на име камате око 30 милиона динара годишње. Овом операцијом, која нас је ослободила једне знатне обавезе према иностранству, омогућено је било спуштање каматне стопе, а у даљим конзеквенцијама и доношење садашње Уредбе о максимирању камата.

У циљу лакшег прибављања нужних средстава за опште и привредне потребе, потребно је било рад великих државних и државом привилегисаних банака координирати и довести га у склад са општом кредитном и привредном политиком Краљевске владе. У ту сврху, поред нашег емисионог народног института, пренете су из надлежности других ресора у ресор Министарства финансија: Државна хипотекарна банка, Поштанска штедионица и Привилегована аграрна банка.

Порез на оранице, као главну културну врсту у пољопривреди и на винограде, где се јављају као монокултура, зимус је спуштен за 20%. Годишње пореско задужење нашег земљорадника спуштено је овако за пуних 100 милиона динара. У крајевима

где је извршен нови катастарски премер, брисане су и пореске разлике, које су се јавиле према разрезу по подацима првобитног катастра. И ове брисане пореске разлике значе за државну благајницу одрицање од 50 милиона динара прихода.

И кроз овогодишње бановинске буџете спроведен је низ разноврних олакшица, у оквиру јавних дажбина. Прирез бановински у већини бановина знатно је спуштен, цео низ такса или је укинут или су им стоне спуштене, а трошарина на погонска средства избрисана. Делимична накнада за овако настале губитке у буџетским приходима нађена је увођењем нових, и уопштавањем већ понегде уведених трошарина, које потрошачкој публици неће доносити неке осетније издатке.

Овако утврђеним правцем наша финансиска политика продужује се и јасно оцртава и у овом законском предлогу буџетским дванаестинама. Један низ пореских одредаба, које су у њему садржане, биће несумњиво у нашем привредном животу запажене и подвучене.

Под ударцима привредне кризе попуштају и бележе осетне штете и старе господарске јединице. Нове, које смо створили после уједињења, из националних побуда, баш када су једва почеле да се опиру о своје младе господарске снаге, бацила је привредна криза унатраг. Краљевска влада овим законским предлогом жели им прискочити у помоћ и скинути са наших колониста пореско бреме још за неко време, да би се лакше могли одупирати недаћама, којима их притискује ово критично господарско време, и из њега изићи спремни, да продуже у својим насељима своју националну мисију.

У истом циљу, да би се исправиле раније административне погрешке, извршиће се поновни стручни преглед пашњака и шума у црногорским и у јужно-србијанским областима, и укинута са њих она пореза, која им је без стварног основа наметнута.

Поред ових посебних олакшица, које се тичу само одређеног краја или извесне скупине земљорадника, Краљевска је влада овога пута пошла још даље и имала пред очима целокупну нашу земљорадњу, која због светске господарске кризе за свој мукотрпни рад не налази ни најумереније награде. Мада је зимус већ, за ову годину, на име пореског растерећења земљорадње, жртвовано 100 милиона динара, овога пута, донела је Краљевска влада одлуку, да се за наредну пореску годину земљарина спусти за пуну трећину од нормалне пореске квоте, у колико су у питању оранице и они виногради, где су они једини извор прихода земљорадника. Поред већ поменутих 100 милиона, овим новим попустом годишње задужење земљарином спустиће се за 166 милиона динара. А, кад упоредимо основну земљарину, како је утврђена и разрезана прве године по доношењу нашег Пореског закона, видећемо да је она одонда спуштена за пуних 50%.

Поред ових олакшица, које ће имати своје дејство на висину самог задужења земљарином ове и наредних година, Краљевска је Влада хтела, да се олакшају и порески дугови, нагомилани ранијих година, и то за оне, које господарска криза највише притискује, за земљораднике и ситне занатлије по селима. У том циљу, стављена је у законски предлог и одредба, да се за порез на земљиште, који је остао неисплаћен до краја 1932, дозвољава отплата, која за релативно веће дугове достиже чак и 15-годишњи рок.

За овај час, у коме смо, све ово је збиља један тежак напор, који се и овог пута чини на рачун прилива државне благајнице. Ипак, ова жртва, која ће се морати подпети на другој страни, сносиће се у толико лакше, у колико више буде од користи нашем селу и нашем земљораднику. Кад нам село наше буде опет господарски снажно, биће снажнији и јачи и сви други редови народа. Данас све наше снаге, све наше хтење морамо упутити подизању и снажењу нашег најглавнијег државног основа, нашег села.

Живећи у времену, кад се преузетим повчаним обавезама, по правилу, само са муком може да удовољава, ваљало је узети у заштиту и оне, порески уредне, повериоце, који нису у могућности да дођу до својих каматних потраживања. Ту пореску заштиту обезбеђује им законски предлог, дотад и у толико, докад и колико остваре своја потраживања.

Ни обезнници течевине неће од сад плаћати каматни порез од оних својих пословних потраживања, која нису обезбеђена хипотеком, или нису у депозит код ког предузећа обавезног на јавно полагање рачуна.

За мање и средње пореске обезннике доносимо овог пута и знатна олакшања у егзекутивним трошковима. За пореске дугове испод 10.000 динара они се сад спуштају за свих 50%. Најмања њихова мера која је до сад била 10 дин., сад се спушта чак на један динар. Спуштање, баш ове минималне мере егзекутивних трошкова на $\frac{1}{16}$, осетиће се нарочито на селу, где новац има релативно највећу вредност, и где се издатак у 10 динара тешко сноси.

Обезнници течевине опраштају се овим законским предлогом са добро познатим § 7, и његовим минималним пореским основицама, које су у нашој јавности изазвале толико живих протеста. Поступак порески враћа се потпуно у пређашњи законски колосек. А, да би се фискални интереси државе довољно обезбедили пред необјективним оценама појединих пореских одбора, морао се за чланове пореских одбора поставити принцип паритета, задржавајући место претседника за државног претставника. Интереси државне благајнице у досадашњој композицији пореских одбора остали су неоправдано незаштићени. Онима који су дужни давати остављено је, да сами одлуче колико ће да дају. Збиља, редак случај поверења, који је изузетно код нас указан једној групи пореских обезнника. Дано поверење, међутим, обрнуло се у пракси врло често у противном смеру, а на штету државе. Очекивање обратне ситуације, и неке реторзије на штету обезнника у новој композицији одбора потпуно је неоснована претпоставка. У новом одбору оцене ће се вршити према стручном мишљењу стручних чланова његових, а не више према мишљењу делегата политичких општина. Уосталом, није улога ниједног члана пореског одбора да штити ма чије субјективне интересе. Чланство у одбору место је поверења, са часном дужности арбитра у односу између јавноправног интереса државне заједнице и јавноправне обавезе грађана. Ни бирани ни постављени чланови одбора, са овог терена објективних арбитра, не смеју да отступају, а најмање сам претседник одбора. Са овако схваћеном дужношћу, рад нових одбора, биће благотворан, и само оваквим радом можемо да очекујемо, да ћемо ближе прићи ка постулату пореске равноправности, а у последцима и ка разграђивању пореских стопа. У доказ својих најбољих намера,

пореска ће администрација постати, да се и међу члановима одбора, које поставља власт, по могућности нађе и постави које лице из реда пореских обвезника.

У циљу одржавања и јачања радиности у круговима ситнијих трговаца и ситнијих занатлија као и у циљу јаче пореске равномерности јавља се и нови порески додатак на течевину. Држава на њему нема баш никаквог фискалног интереса. Очито је, да велике радње са многоврсном робом или са више продавница имају могућност веће зараде по природи своје посебне организације, због свог великог промета и својих уштеда, које остваре на општим трошковима. Овим пореским додатком, који се удара по промету, а не по заради, жели се и хоће та већа зарада и посебно порески да обухвати, и створи умирење и уверење међу осталим обвезницима течевине, да је и код ових радња, изузетно широког опсега, порезу подложни порески приход потпуно обухваћен.

Важна је и одредба у обиму овога законског предлога, да се опет васпостави Министарство пошта и телеграфа, не можда због каквих личних разлога, по због живе потребе коју доносе време и прилике. Велики број врло важних питања по државне и привредне и народноодбрабене интересе чекају на решење у овом ресору. Као једно огромно одељење, међу другим огромним одељењима ресора Министарства саобраћаја, ова важна и рентабилна државна установа осећала је сву тежину недостатка у организацији своје службе.

У безводним крајевима Краљевине Југославије, од давнина још стоји отворено, нерешено горуће питање снабдевања здравом водом тамошњег нашег народа. Оно је само спорадично и местимично решавано, али у основно и систематско решавање његово није се досад улазило. Ова Краљевска влада жели да приступи и томе горућем питању, предлажући у ту сврху закључење посебног зајма од 50 милиона динара.

Ми смо вољни, да приступимо и ревизији и побољшању стања наших ратних инвалида, који су личним жртвама својим полагали темељ ове државе.

Законски предлог о буџетским дванаестинама доноси нам још једну исто тако важну одредбу. Њезина појава није новина, а диктују је прилике и време у коме живимо. Већ у прошлогодишњем финансијском закону Министарски савет је добио овлашћење, да може доносити уредбе са законском снагом у циљу сређивања и олакшања економских прилика у земљи и уопште у циљу унапређења привредне делатности. Уместност и корист од ове одредбе наша земља имала је прилике да већ осети. У обиму овог законског предлога изложене су 22 уредбе, које су донете од почетка ове године. Ма да се оваквим начином доношења законских норми несумњиво поткрада доста грешака, које би се у редовном законодавном поступку лакше избегавале; ма да се оваким законским уредбама предмети и питања које оне обрађују често пута недовољно јасно и недовољно обимно решавају, практиковање оваквог законодавног рада диктују данашње прилике, диктују их потребе данашњег времена и у другим парламентарно-супериорнијим државама, диктује их с једне стране спори парламентарни механизам, а с друге стране хитна потреба за решавањем отворених проблема.

Поред социјалних и економских проблема, који се данас стављају пред цео свет, дакле и пред нас, ми имамо и својих посебних унутарњих проблема и

питања, за које се тражи првенство, за које се тражи хитност у решавању. Сама природа ових проблема и множина интереса, који се у њима укрштавају траже за њихово брже, а што правилније решење, један форум, нешто покретнији, гипкији, но што су Народна претставништва у свом пуном саставу. У скупињу ових наших посебних питања, која треба овим крајим поступком да се брже и лакше реше, спадају и нарочито унутарња политичка питања, а то су питања реформе у обиму Закона о изборима народних посланика, Закона о удружењима, зборовима и договорима и Закона о штампи. Законским предлогом о дванаестинама тражи се за решење ових трију питања компетенција Министарског савета, али са резервом да се са решењем Министарског савета сагласе нарочити одбори, које ће из своје средине изабрати Народно претставништво.

Нека ми је дозвољено поменути овде још једну одредбу законског предлога, која се тиче реформе досадашње техничке израде државног буџета. Уредба о техничком саставу буџета из 1927 године стала је на гледиште плуралног система буџета, одвајајући буџете државних привредних предузећа од буџета администрације. Поводећи се за овим системом, поменута Уредба није водила рачуна о циљу и улози појединог привредног предузећа. А управо у томе погледу наша државна предузећа много се разликују. Сем тога, прегледност садањег буџета, који је рађен по поменутој Уредби, у својој најважнијој карактеристици, у укупном збиру своје, тешко је приступачан и стручњацима. Ту је потребно обавити читаву једну рачунску радњу, да би се добио укупан и коначан збир државног буџета. А буџет треба да буде прегледан, јасан и отворен, а кад је јасан и отворен, он је искрен. Сви ови разлози заједно диктују да се техничкој изради буџета даде јединствена целина. Услед тога, и због чисто техничких разлога, одложено је ступање на снагу новог Закона о државном рачуноводству до 1 априла 1937 године.

Индекси наше привредне делатности на 4 месеца ове године показују да се процес оздрављења наше привреде може остварити само постепено и полако, јер је депресија ранијих година била врло дубока. Може се забележити као повољан знак мало ублажавање диспаритета између цена пољопривредних и индустријских производа. Априла текуће године индекси пољопривредних производа износио је 58,9, а индустријских 65,3, док је прошле године бележио 52,1 према 69,3. Међутим, унутрашња трговина бори се још увек са великим тешкоћама. Криза банкарства још је у пуној снази. Спољна трговина је забележила у овој години извесне успехе који се огледају у њеном порасту и по вредности и по количини. Биланс се салдира вишком од 63 милиона динара, док смо прошле године за исто време имали пасиву од 78.000.000.— динара.

Ипак, неумесно би било веровати да је стање наше привреде добро, и да она без тешкоћа може подносити терете својих обавеза. Депресионо стање у нашој народној привреди продужава се и у 1935 год. Само за разлику од претходног периода, у овој години се прешло из фазе пасивне одбране у активну борбу са кризом. Смишљена, планска комбинација финансијских мера и мера за оживљење наше народне привреде, о којима је већ било речи, јасно сведоче да је Краљевска влада озбиљно приступила обнови југословенске привреде.

Валутна политика Краљевске владе обележена је у њеној декларацији чувањем вредности народног новца, у ово неколико речи обухваћени су сви интереси нашег националног господарства у односу на значај и улогу нашег новца у њему. Краљевска влада је раскретила са извесним штетним и скупим илузијама, које су нашу националну монету приказивале у неверној светлости. Избегавајући и начелно одбацујући сваки инфлациони експеримент, Краљевска влада је познатим мерама много учинила за оживљење нашег кредитног тржишта. Валутне реформе, које је извела Краљевска влада, пречишћавајући биланс наше Народне банке и заводећи реално котирање динарског курса, наишле су на одобравање и правилно разумевање, не само у нашој земљи него и у иностранству. Наши иностранци повериоци схватили су да стабилност народног новца није у питању и да су предузете мере у сагласности колико са здравим разумом толико и са интересима националне привреде и државних финансија. Због тога не само да је динар на међународној берзи остао кроз све време савршено чврст него и показивао

тенденцију снажажења. Међутим, као што не постоји намера Краљевске владе да се динар слаби, тако исто не постоји ни намера да се он у вредности повећава.

Завршавајући овако своја излагања и погледе о важнијим моментима законског предлога, кога имате пред собом, ја вас молим, господо сенатори, да га изволите усвојити и одобрити, тим пре што њиме треба да се задовољи један низ прешних, важних чак и виталних потреба наше државе и народа.

Краљевска влада је на делу свом досад, а и у непосредном контакту и раду са Финансијским одбором Народне скупштине и Сената, показала и доказала, да су високи државни и народни интереси предмет њезиног непосредног старања и да мирно може да очекује, господо сенатори, вашу оцену оваквог њезиног рада. (Одобравање и плескање).

Потпредседник др. Урош Круљ: Господо сенатори, пошто је време поодмакло, ја ћу ову седницу са вашим пристанком прекинути, а наставак заказати за 5 часова поподне.

Седница је прекинута у 13,25 часова.

СТЕНОГРАФСKE БЕЛЕШКЕ

СЕНАТА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 4

БЕОГРАД, 1935 ГОДИНЕ

КЊИГА I

V РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 26 ЈУЛА 1935 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАО:

ПОТПРЕТСЕДНИК

Др. УРОШ КРУЉ

Секретар

Др. БУРА КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић; Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец; Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо; Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен; Министар пољопривреде Светозар Станковић; Министар социјалне политике и народног здравља Никола Прека; Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић; Министар физичког васпитања народа Мирко Комненовић; Министар шума и рудника Игњат Стефановић; Министар без портфеља Бура Јанковић; Министар финансија Душан Летица и Министар грађевина Милош Ст. Бобић.

НАСТАВАК СЕДНИЦЕ У 17 ЧАСОВА

Потпретседник др. Урош Круљ: Господо сенатори, настављамо прекинуту седницу. На дневном реду је наставак начелне дебате о предлогу Закона о буџетским дванаестинама. Реч има г. сенатор др. Мирослав Пљој.

Dr. Miroslav Ploj: Gospodo senatori, gospodine Ministre! Sa velikom pažnjom pratio sam govor gospodina Ministra finansija. U logično sredenim izlaganjima učinio je gospodin Ministar prikaz onih odredaba koje su bivši Ministar finansija, sadašnji Pretsednik Ministarskog saveta i sadašnja Vlada izradili i predložili u nacrtu Zakona o budžetskim dvanaestinama u cilju oživljenja narodne privrede odnosno ublaženja teške stagnacije privrednih poslova. Sa velikim zadovoljstvom saslušao sam g. Ministra finansija, koji je prikazao niz korisnih odredaba, naročito što se tiče porezne politike, naglasivši da su te odredbe izrađene u svrhu da se žalosni period fiskalnog pritiska i fiskalne preteranosti prevede u period stvarnog i liberalnog procenjivanja teških privrednih odnosa.

Da izvadim iz skupa tobožnjih smanjivanja poreskih obaveza i ublaženja vrlo teških dispozicija u poreskom zakonu nekoliko zaključaka: daljnji delimični popust zemljarine, novi katastarski premer sa uštedom za poreske obveznike od 50 milijona dinara, ukidanje zloglasnog § 7 Zakona o tečevini iz god.

1934, novi poreski dodatak na tečevinu, koji se nameće prema prometu, a ne prema zaradi, nekoje normativne reparacije u okviru društvenog poreza, opraštanje tečevine od plaćanja kamatnog poreza kod nekih poslovnih potraživanja.

Videćemo kako će ova smanjivanja u praksi i kako brzo dejstvovati; ako se obećanja gospodina Ministra realizuju, zahvalnost tako teško opterećenog poreznika biće velika.

U ove radosne aspekte pada i kap tuge — reforma poreskih odbora i povećanje poreza na rente za štedne uloge kod kreditnih zadruga i štedionica od 3 na 6%.

Gospodin Ministar smatra prvu reformu potrebnom zbog toga, da se njome približimo poreskoj ravnopravnosti. Zanatlijski i trgovački krugovi su uznemireni i molim gospodina Ministra da vodi računa o objekcijama navedenih privrednih krugova i da izda odgovarajuća uputstva u tom smislu.

Što se tiče povećanja poreza na rente, mislim da je ova mera vrlo štetna, jer se time sprečava štednja, stvaranje narodnog kapitala i ulaganja u domaće štedionice, društva za zajmove i ostale novčane zavode uopšte i time se oštećuju narodni kapital i ekonomska nezavisnost.

Treba da podvučem, da će baš pre navedeni zavodi Dravske banovine, koji najviše osećaju kreditne

i novčane teškoće, biti najteže opterećeni zbog povećanog poreza. Štedionice i zadruge Dravske banovine imaju dve i po milijarde dinara uložaka za koje bi diferencija usled povećanog rentnog poreza iznosila 3 miliona dinara godišnje, dok diferencija za takve zavode u svim ostalim banovinama ne bi iznosila ni jedan i po milion dinara. Zavodi u Dravskoj banovini plaćaju uopšte ceo porez na rente za ulagače.

Ova izlaganja dokazuju štetnost ovog povećanja i molim Vladu da preuzme sve što je potrebno za sanaciju ovog preopterećivanja.

Zakonski nacrt o budžetskim dvanaestinama odvajanja se od bivših budžeta počevši od 1930 godine navodimo u tome, što dovodi u svom bilansu prema onome iz god. 1934/35 do povećanja rashoda u iznosu od 94 miliona dinara. To je sigurno slaba strana zakonskog nacrta, i to tim više, jer se opravdano prigovara što se u sadašnjim tako teškim privrednim prilikama previše troši za investicije velikog obima koje imaju i pretežno lokalni značaj i što Vlada nije sa istom blagonaklonošću uvažila nužne potrebe u različitim granama kulturnog i privrednog života sviju banovina.

Gospodin Ministar finansija dotaknuo se u svom govoru takođe valutarnog pitanja i skrenuo je pažnju na deklaraciju Kr. Vlade u kojoj se govori — a to smo čuli već u svim dosadašnjim vladinim deklaracijama — o čuvanju vrednosti narodnog novca. Odbacio je bez svake restrikcije bilo kakav inflacioni eksperiment. Ne mogu priznati, bez svakog ograničenja, ovu težnju kao opravdanu, ali hoću samo kratko da spomenem, da je razvitak svetske krize i u vezi sa time finansijskih i monetarnih situacija vrlo zavisao od događaja, čiji značaj i uticaj u danom momentu ne možemo već sada sebi da predstavimo i do temelja proučimo. Biti preveliki optimista i operisati već danas sa tako apodiktičkim proricanjem, odnosno zauzeti potpuno odbijajuće stanovište u pitanju inflacije, koja ima, ako se sa strogim kautelama sačuva od svakog prekoračenja neophodno potrebnih mera, takođe svoje korisne strane, nameće preveliku odgovornost.

Ministar finansija bavi se konačno ovlašćenjem koje traži Vlada za donošenje Zakona o izboru narodnih poslanika, Zakona o udruženjima, zborovima i dogovorima i Zakona o štampi, ali sa rezervom, da se sa rešenjem Ministarskog saveta saglase i naročiti odbori, koje će iz svoje sredine izabrati Skupština i Senat.

O ovom ovlašćenju mnogo se je govorilo u Skupštini, mnogi poslanici sa svog opozicionog stanovišta protiv Vlade, drugi sa stanovišta potrebnog obezbeđenja prerogativa parlamentarizma, a treći za Vladu sa stanovišta praktične politike, stvarnog shvaćanja date situacije, koja nam ne pruža onu atmosferu u kojoj se mogu takva vanredno škakljiva pitanja rešavati korisno i sa onom brzinom, koju traži sadašnja vrlo zapletena unutrašnja politička situacija. O ovom pitanju govorio je i gospodin Predsednik Ministarskog saveta u Skupštini i objasnio stanovište vlade i razloge koji su rukovodili Vladu da predloži ovo ovlašćenje. Ne varajmo se: i vlada i parlamenat nalaze se podjednako pod pritiskom događaja; demokratija se buni protiv ovakve dinamike, ali danas, gospodo senatori, traži se brza i odlučna akcija, prožeta čvrstom voljom iskrenog i stvarnog rada za unutrašnje izmirenje države.

Ja hoću, gospodo senatori, da glasam za dvana-

estine i za Finansijski zakon i time za ovlašćenje. Ja neću da sumnjam u reči koje je izgovorio Gospodin Predsednik Vlade u sednici Senata dana 4 jula o. g., da će vlada, ističući naročito princip državnog i narodnog jedinstva, biti odlučna ne samo u naglašavanju nego i u stvarnom sprovođenju zakonitosti, kao i u punoj primeni i poštovanju načela jednakosti i ravnopravnosti svih građana.

Dozvolite da sada predem na izlaganje o privrednoj krizi i o monetarnom pitanju. U petoj godini svetske krize svet nije učinio nikakav važan korak napred na putu ka obnovi svetske ekonomije. Ne može se poricati, da je u nekim državama zaista došlo do više manje primetljivih poboljšanja — u Velikoj Britaniji već se govorilo o povratku ranijeg prosperiteta — ali ovo poboljšanje nikako ne pokazuje značaj jednakosti i ne možemo da skinemo sa sebe impresiju, da su upotrebljavana veštačka sredstva, delimično sa efemernim učincima.

Pojačane trgovinske ograde, ekonomska autarkija, dirigovano gazdinstvo, kontingentovanje, kompenzacioni promet, sistem premija, propisi o kliringu, poteškoće transfera i last not least, monetarni eksperimenti, — ovo je sve oružje, kojim se služe pojedine zemlje u privrednoj borbi postizavajući prolazne uspehe, a u istini tek odvrćući od sebe još veće štete. Ova politika skreće, u svom konačnom efektu, od onog puta kojim treba da kročimo, ako hoćemo da dodemo do trajne sanacije, putem uzajamne i iskrene saradnje sviju zemalja u Evropi i Ujedinjenih država Severne Amerike, putem ojačanja osećaja solidarnosti i međusobnog poverenja. Ovo bi bio put, koji bi omogućio da se izvučemo iz ekonomskog nereda i da nanovo obezbedimo racionalno funkcionisanje mehanizma cena i razmene.

Upotrebio sam reč »Svetska kriza«, što nije potpuno tačno, pošto ne postoji više danas u svetu jedna ekonomska zajednica. Svet se podelio na pojedine zone uticaja, oko kojih se takmiče jake grupe; to su anglo-saksonska (sa okruglo 500 miliona stanovnika), japanska, francuska i italijanska grupa, od kojih poslednje dve nastoje da svoje privredne relacije prodube i prošire upotpunjavanjem svojih kolonijalnih veza. U vrlo blisko vreme ovim će se grupama priključiti i Sovjetska Rusija sa približno 150 miliona stanovnika. Nemačka ide u privrednom životu odvojenim putevima.

Privredna politika Ujedinjenih država Severne Amerike, koje 90% svoje produkcije troše u zemlji a izvoze samo 10% svoje produkcije, a preko potrebne sirovine za Evropu idu, putem progressa i umerenog nacionalizma. Predsednik Ujedinj. država, Roosevelt, trudi se da navikne zemlju da ona zadovoljava sama sebe, pa je time stekao popularitet. Sagrađio je nacionalnu ekonomiju, stvorio je od Ujedinjenih država Severne Amerike ekonomsku zajednicu, koja radi gotovo sama za sebe i sopstvenim svojim snagama. Ona vodi već sada jednu, od evropskih zemalja odvojenju, trgovinsku politiku, koja je dobila svoj izražaj u onomad zaključenom trgovinskom sporazumu sa Brazilom, koji može da se nazove »uzornim sporazumom«. Ovaj sporazum sadrži obavezu međusobnog neograničenog najvećeg povlašćenja i načelo da će se kontraktualne države manuti svega što bi moglo da bude na štetu trgovine obeju zemalja. Ovo je početna pojava novog duha, koji može da izvede svet iz postojećeg privrednog haosa.

Hoću samo još da napomenem, da se privredna politika Predsednika Roosevelta nije bavila toliko

razvitkom svetske privredne politike, nego, uglavnom, povećanjem unutrašnje kupovne snage, socijalnim pitanjima, kao: poboljšanjem radničkih plata, redukcijom broja nezaposlenih, povećanjem cena domaćih proizvoda, borbom protivu abuzivnih spekulacija i zabluda banaka, finansijskih i industrijskih magnata i naposljetku monetarnim pitanjem, u kojem je pogledu, bez sumnje, potaknuta politikom vlade Velike Britanije — devalvacijom engleske funte, — pošla pravcem još znatnog povećanja svetskog monetarnog haosa.

Hoću da podvučem još jedanput, da svetska privredna kriza ostaje za sada u svojoj važnosti ograničeno polje ekonomskog nacionalizma.

Svet živi danas u doba najtužnije likvidacije grešaka i zabluda u privredi. Ova će nam likvidacija doneti povoljnija vremena, koja će biti mnogo manje probitačna nego su bile prve posleratne godine, ali će dovesti svet do zdravog i trajnog privrednog stanja.

Moramo da uvidimo, da je bila velika greška, kad se mislilo, pa i radilo po tome mišljenju, da povećanje kredita može da osigura obnovu ekonomske ravnoteže: baš ova kreditna politika dovela je do jednog razmaha privredne produkcije sasvim van svake relacije sa mogućnostima konzuma i do nagomilavanja zaliha produkata, koje se nisu mogle u novčiti. Rezultat toga beše opet — rušenje cena.

Ovaj razvitak unatrag privrednog prometa imao je za posledicu, da su mase kratkoročnog novčanog kapitala, koje su bile nagomilane, pa su tražile sigurnog plasiranja, počele da se sele iz jedne zemlje u drugu. Nagli, više puta i spekulativni premeštaji ovih kapitala sa glavnih novčanih pijaca jedne zemlje u drugu, pogoršali su stanje monetarnih podloga i prozrokovali pad valutarnih pariteta.

Svemu tome pridružio se još jedan razlog, koji jako koči prebrođenje krize. Velika Britanija, u svrhu da poveća svoju produkciju i svoj izvoz, da umanjí nezaposlenost i nekako ublaži svoje budžetarne teškoće, sprovodi u jesen 1931 godine jednu monetarnu manipulaciju: devalvira postepeno funtu za 41% njene zlatne podloge. Za ovim primerom povele su se, što sam već napomenuo, države severne Evrope, obuhvaćene u privrednoj interesnoj sferi Velike Britanije, Ujedinjene države Severne Amerike, Čehoslovačka i naposljetku Belgija.

Poznata vam je, gospodo senatori, bez sumnje vehementna kampanja, koja se vodila meseca maja o. g. protiv francuskog franka u prvom redu. Ova spekulativna kampanja bila je dobro snabdevena sredstvima, ali ona nije mogla uspeti, jer je tehnička situacija Francuske banke (Banque de France) vrlo dobra, likviditet banke odličan, a kreditovanje u umerenim granicama. Ali opasnost ipak postoji, i to u stanju francuskog državnog budžeta, u nepoverenju bilo umerenog bilo spekulativnog izvora i u finansiranju trezorerije, koja živi sada jedino od zajmova u velikom obimu. I premda je spekulacija bila prinudena, da zaustavi svoje napadaje na monetarno važenje francuskog franka, ipak ne može se iz toga zaključivati, da je došao trajan mir, nego, bolje reći, tek neko primirje, koje može da se od danas na sutra prevrne u nove napadaje. Ova se je opasnost u poslednje dane znatno ublažila. Francuska vlada izdala je već, na osnovu datog joj zakonskog ovlašćenja, više uredaba, kojima traži materijalne žrtve od svih francuskih građana bez razlike, izuzev tek nezapo-

slene i slične, pa čak i malih penzionera. Ove vladine mere omogućuju relativno velike, osetljive uštede, u svrhu da se postigne ravnoteža budžeta. Ove su mere tako dalekosežne, posizu tako daleko u materijalne interese svakog pojedinog građanina, da nije čudo, što se vladin plan označuje kao revolucionaran. A pariska berza, najosetljivije uho i barometar mišljenja privrednih i finansijskih krugova, odgovorila je na te mere — hosom državnih renta.

Valutarne borbe su danas borbe za okončanje svetske krize. Kriza franka nije bila novčana kriza, nego jedna privredna i finansijska kriza, koja zadire u koren same egzistencije.

Pre sredenja ovih prilika nije moguće ni pomisliti na ozbiljnu stabilizaciju svetskih monetarnih važenja, pa ni svetske ekonomije. Želja da bude već jednom kraj monetarnoj nesigurnosti, biva takode sve veća i veća kod svih svetskih sila. Sve više i više preuzima maha uverenje da monetarne manipulacije privremeno povećavaju sposobnost za konkurenciju jedne zemlje na štetu druge, ali da konačno prouzrokuju dalje ograničenje svetske trgovine, što ima svoju reperkusiju i na zemlju, koja ima od devalvacije monete prolaznu korist.

Slobodna međunarodna izmena robe, privredna saradnja sviju zemalja, vitalni je uslov našeg toliko diferenciranog privrednog života. I trgovini i industriji neophodno je potrebno da nesmetano posvršavaju svoje međunarodne platežne obaveze, da mogu računati sa konstantnim relacijama cena pojedinih monetarnih važenja. Još meseca maja 1935 g. izjavili su na glavnoj skupštini Banke za međunarodno izravnjanje plaćanja sakupljeni guverneri 22 Narodnih banaka, da je konačni cilj monetarne politike restitucija stabiliteta vrednosti monetarnih važenja na zlatnoj podlozi.

Govori se već i piše o svetskoj moneti. Ja nisam takav optimista, da bih mogao misliti na skorú realizaciju takve ideje, ma da je ona veoma zdrava, pa bi bila i vanredno efikasna za ukidanje već nesnosnog monetarnog nereda u svetu. Premda se danas još uvek postavlja monetarna politika u službu privredne politike, tako da zapadne evropske zemlje, koje pripadaju sterling-bloku, i Ujedinjene države Severne Amerike, smatraju valutni problem sredstvom borbe, a ne ciljem, da kod pomenutih država pretežu nastojanja, da se putem monetarne politike postizu trgovinsko i industrijsko-politički ciljevi, — ipak se pokazuju znakovi zdravog shvatanja monetarnog problema.

Pomenuo sam već deklaraciju Međunarodne banke u Bazelu, pa da skrenem sada pažnju i na jasnu deklaraciju sekretara americkanskog trezora od meseca maja o. g., u kojoj se naglašuje važnost svetske privredne konferencije, odnosno nastavka Londonske konferencije od g. 1933, a u svrhu da se diskutuje i pitanje stabilizacije valuta. Skrećem pažnju i na govor sekretara britanskog trezora, koji je, premda je učinio sve rezervu u pogledu datuma stabilizacije britanske monete, izjavio da Britanija smatra kao konačni cilj svoje monetarne politike stabilizaciju na zlatnoj podlozi.

Pre kratkog vremena održana je u Parizu konferencija Međunarodne trgovačke komore na kojoj je učestvovalo oko 900 delegata trgovačkih komora i gde se mnogo govorilo o stabilizaciji valute. Britanski delegati zaista su pokazali pasivnu i striktno rezervisanu tendenciju, naglašavajući, da je politika britanske vlade, da se stvori međunarodna stabilna

valuta, ali ne pre nego što se ispune izvesni uslovi. Ovi su delegati imali odvojena mišljenja u pojedinim pitanjima, ali su pristali na rezoluciju, da je stabilizacija valuta na zlatnoj podlozi neophodna potreba za obnovu svetske privrede. U rezoluciji poziva međunarodna komora interesovane vlade, da preduzmu odmah potrebne pregovore u svrhu, da bi se došlo do provizornog sporazuma o stabilizaciji. Ova rezolucija primljena je jednoglasno, što svakako predstavlja radosnu pojavu i za male države, koje mogu na ovoj konferenciji da iznesu sve nevolje i poteškoće, koje prouzrokuje nedostatak dovoljne zlatne zalihe i potrebnog stoka deviza, i da traže mere za sanaciju.

Radujem se što je Ministar finansija, obrazujući naročito odelenje za valutarna pitanja, već pokazao, kakvu važnost polaže na to, da se toliko važno pitanje stabilizacije valute iz osnova ispita i prečisti.

Što se tiče privredne krize u našoj zemlji, potrebno je da utvrdimo, da se njeni znakovi ne pokazuju jednako u svima granama naše narodne privrede. Produkcija se povećava u nekim industrijama, prilike se prodaje poboljšavaju nekako, nezaposlenost ne raste, nego se naprotiv pomalo smanjuje, ali i to je veoma opasno — privredna situacija našeg seljačkog staleža očevidno se pogoršava. Dovođenje ovog staleža, od koga je u prvom redu zavisen zdrav privredni razvitak naše Jugoslavije, do novog blagostanja, mora da bude naša prva i najveća briga.

Borba protiv privredne krize traži čvrstu organizaciju svih konstruktivnih snaga privrednog života, odrešitu i nepokolebljivu volju za koordinaciju napora vlade i privrednih krugova i povratak opšteg poverenja. Ne negativna kritika rada Vlade i Narodnog predstavništva, nego temeljit rad i sa strane svih interesovanih staleža i slojeva građanstva, to je ono što je nama potrebno. Ali ovog rada neće biti, ako ne bude i neke vrste deflacije egoizma i pesimizma, da nadode poverenje umesto nepouzdanja, da se radi umesto da se vodi negativna kritika, da povučenošću ustupi mesto preduzimljivosti. Sa svom energijom treba proraditi, da se ukloni onaj stalni pesimizam, koji koči svaku inicijativu i paralizira sve žive snage.

Ovo treba da kažemo i podvučemo našoj javnosti, da ne smemo biti malodušni, tesnogrudi i bez osećaja neophodnosti izvesnih žrtava u vremenu, kad moramo punom parom da saradujemo na pobijanju svetske krize i time na oživljavanju narodne privrede.

Mislim da treba da ne preziremo i ne potenjemo rad i napore Vlade u vremenu privredne krize, jer je Vlada svojim radom i svojim narednjima koja se osnivaju bilo na ovlašćenjima i predlozima Narodnog predstavništva ili na temelju postojećih kompetencija, dala psihološki poticaj, da naša narodna privreda počinje, pa bilo tek u neznatnom obimu, oživljavati, da se ublažuje teška stagnacija poslova i nastaje mali polet u privredi.

Podvlačim da je ovaj vladin rad imao i svoje mane, svoje nedostatke, u prvom redu jer nije pošao onom brzinom, koja je bila u datim prilikama osobito potrebna. Ovaj rad takođe nije bio u dovoljnoj meri i svestrano nadahnut spoznajom, da država u sopstvenom interesu mora da, krizom pogođenim privrednim krugovima, priskoči u pomoć bilo materijalnim sredstvima ili garancijom.

Štednja u pogledu budžeta države mora da bude načelo, ali ne dogma, i velike privredne krize ne dozvoljavaju izbalansiran budžet. Briga oko ravnoteže budžeta ne sme da dovodi do preteranog oporeziva-

nja, do delimične konzumpcije narodnog imetka. Opravdano je prebacivano bivšim vladama, da su preterale oporezivanjem privrednih krugova i teško štatile platežnu moć i rentabilnost poduzeća, zanata i trgovine, pa i uništile stvaralačku realnu inicijativu ovih krugova. Naprotiv tome utvrđujem sa velikim zadovoljstvom, da sadašnja Vlada vodi poresku politiku, koju možemo da pozdravimo kao nov kurs i kao napuštanje one poreske politike, koja je izazvala toliko kritika u javnosti. Premda se ova politika nije još popela do potrebne visine, uplivisaće ipak na moćno psihološko raspoloženje poreskih obveznika.

Potrebna bi bila takođe jedna bitna reforma našeg poreskog sistema u modernom duhu sa progresivnom dohodarinom i jačim opterećenjem kapitala. Poreska vlast ne sme da tako kruto postupa sa poreskim obveznicima koji, — kako je u sadašnjim prilikama redovna pojava, pa će to biti i duže vremena, — više puta ne mogu da plate poreze ili mogu tek uz najveće napore i opasnost po svoju privrednu egzistenciju.

Mnogo se govori o očajnom privrednom stanju našeg zemljoradnika. Uzroci ovog njegovog bednog stanja opšte su poznati i nesme se osporavati, da se nisu starale vlade i narodna predstavništva, da pomognu ovoj nevolji. Ali su, žalibože, na jednoj strani materijalna sredstva mnogo ograničena, a na drugoj strani ne mogu se paralizovati posledice svetske krize i ukloniti merama lokalne naravi pojedinih vlada. Moramo da naglasimo i to, da su neke akcije bivših vlada bile nepodesne, odnosno delimično i štetne. Mislim tu, u prvom redu, na akciju razduženja zemljoradnika — akciju, koja je bez sumnje socijalnog karaktera, ali se je tretirala kao politički problem. Dobili smo dva zakona i tri uredbe o razduženju — u glavnom propise o moratoriju plaćanja, redukciju kamatne stope i postepenom otplaćivanju dugova. Ali ni zakoni ni uredbe ne daju rešenje u pravcu odakle da se uzimaju kreditna sredstva, koja bi zemljoradniku u njegovim teškim prilikama omogućavala plaćanje kamate i amortizacije.

Što se tiče plaćanja, država kao celina mora da uzme na sebe i žrtve i mora da prinosi bar delimično kreditna sredstva ili garanciju. U duši zdrav i u svome materijalnom stanju zadovoljan zemljoradnik u našoj državi, koja je do 80% agrarna, toliko je odlučujući faktor javnog, kulturnog i privrednog života u zemlji, da štednja državnim sredstvima u ovom pravcu ne samo nije indicirana nego je upravo štetna.

Sa druge strane bilo bi u skladu sa pravilno shvaćenim interesima sveukupne nacionalne privrede, da se razduženje ograniči samo na neprezaduženog zemljoradnika i na onoga, koji nije sopstvenom krivicom zapao u opasnost ekonomske propasti. Naša država ima najveći interes, da doprinosi žrtve jedino za one zemljoradnike, čiji privredni rad pruža opravdanu nadu, da će oni postati, odnosno ostati zdrav element naše nacionalne privrede. Moralo bi se sprovesti ne jedno opšte, nego individualno razduženje. Zaštitna politika bezuslovno je potrebna našem zemljoradniku, ali ona ne sme sa jedne strane da uništava kreditnu snagu zemljoradnika, a s druge strane da ugrožava poverioca. Ovakva politika je na štetu nacionalne privrede, dok temelj zdrave, solidne privredne politike mora da se sastoji u tome, da se nade pravedno izravnjanje interesa, koji su među sobom u sukobu.

Smatram za svoju dužnost, da skrenem pažnju Vlade na fakat, da produženje ili, da kažem otvoreno, pooštrenje krize stvara u zemljoradničkom staležu jednu opasnu psihozu. Stalno životarenje u praznim nadama i razočarenjima stvara ne samo apatiju, nego dovodi zemljoradnika čak i do poznatog nesrećnog duševnog stanja, obeleženog opozicionim duhom, koji danas zauzima sve više maha u našim seljačkim slojevima.

Kako već napomenuh, neka naređenja za zaštitu zemljoradnika, odnosno, njina direktno štetna primena, lišila su zemljoradnika kreditne sposobnosti, a na drugoj strani ogromnu većinu novčanih zavoda, toliko važnih faktora kreditne organizacije naše zemlje, dovela u najpogibelniji položaj. Uredbe o zaštiti novčanih zavoda došle su mnogo kasno i bile su veoma jednostrane, jer nisu u dovoljnoj meri vodile računa o tome, da su ti zavodi bili teško likvidni, bez mogućnosti davanja odnosno dobivanja kredita, uopšte bez mogućnosti vršenja svojih bitnih zadataka.

Neću da kritikujem rad ili nerad bivših vlada na ovom polju. Sadašnja vlada ne nosi nikakvu odgovornost za omaške i greške bivših vlada. Ona se već postarala i stara se i dalje, da različitim olakšicama, preinachenjima i naređenjima popravi ranije greške. Znam takođe da je Vlada preopterećena mnogobrojnim zamašnjim radovima političke i administrativne prirode.

Neka mi se oprostí što ističem jedno pitanje, čije mi se rešenje čini veoma hitno i važno, a to je pitanje nadzora nad radom privatnih banaka. Narodna privreda danas je najprisnije vezana uz normalne funkcije banaka. Neograničeni uticaj banaka koje vladaju novčanim pijacama dajući kredite, čini ove novčane zavode bez sumnje jednom od najvećih sila sadašnjice. U radu banaka, a osobito u tretiranju novčanih poslova razvila se posleratna praksa, koja se veoma teško može dovesti u sklad sa načelima trgovačkih zakona, sa načelom »iskreno i pošteno«. Uzdrmanje kreditnog i novčanog gospodarstva, prouzrokovano ratom i inflacijom, proizvelo je vanredno rđave posledice i danas još patimo od ove prakse, odnosno od ovog lošeg morala.

Ove su činjenice uputile mnogo Parlamenata, da stvore zakone osobito u pogledu stroge kontrole rada, unutrašnje organizacije i administracije banaka, u pogledu odnosa između njenih sopstvenih sredstava i njenih obaveza prema trećima, napose prema ulagačima novca i u pogledu sigurnosti ovog novca, bilo uvođenjem osobite garantije ili prava prvenstva u stečajnom postupku, kao i u pogledu sredstava kontrole.

Narodnoj privredi mora se obezbediti da dobiva potrebne kredite pod normalnim uslovima i da se bankarska politika više prilagodava i potrebama zemljoradništva, zanatstva i trgovine. Našoj državi nedostaju efikasne dispozicije u pre navedenim pravcima i ne bi smelo da se još dalje odlaže sistematsko zakonsko uređenje tako važnih pitanja organizatorno i bankarsko-tehničkog karaktera, zaštite bankarskih uložaka i odgovornosti bankarskih organa.

Gospodo senatori, bilo bi još mnogo pitanja koja živo interesuju našu javnost i čije bi rešenje znatno oživelo našu privredu, ali neću da vas zamaram. Hoću ipak da rečem još samo jednu reč o inostranoj politici naše države. Sa velikim ponosom možemo da kažemo — ponavljam već sa druge strane upotrebljene reči — da naša inostrana politika služi isključivo očuvanju opšteg mira i bezbednosti, uz poštovanje postojećih međunarodnih obveza. Jugoslavija je verna članica Male antante, koja iznosi istovetno mišljenje

u svim važnim pitanjima spoljne politike i udešava savršeno jedinstvo akcija Antante. Balkanski sporazum dobio je odlukama konferencije u Bukureštu meseca maja o. g. novih poticaja u smislu najprisnije saradnje balkanskih država. Naša spoljna politika nadahnuta je željom prijateljskih odnosa prema svima državama. Najuže veze sa velikom Francuskom državom ostaju preka potreba za naš narod.

Na horizontu internacionalne politike gomilaju se oblaci koji bi mogli doneti znatno zaoštrenje situacije. Ali se nadamo da će prijateljstvo između velikih zapadnih sila, Francuske i Engleske, rasturiti opasne oblake na evropskom horizontu i time raščistiti obzorje. Jedno pitanje pratimo naročito i sa najvećom pažnjom i brigom, a to je pitanje eventualnog povratka jednog potomka bivše Habsburške dinastije na najvišu državnu vlast u Austriji. Mi smo čvrsto uvereni da će ne samo naša Vlada, nego i Mala antanta pratiti događaje u ovom pravcu najvećom pažnjom, da se je već sve potrebno učinilo, a ima i energične volje da se i dalje učini sve što može da ukloni ovu opasnost od naše politike očuvanja opšteg mira, osobito u Podunavskim zemljama. Prema izvesnim manifestacijama izgledalo je, da su se predašnja mišljenja i shvatanja u ovom pitanju kod nekih zainteresovanih sila pokolebala, te bi bilo potrebno za smirenje naše javnosti, da g. Predsednik Ministarskog saveta, kao Ministar inostranih dela, da umirujuća obaveštenja.

Pre nego svršim svoja izlaganja hoću samo ukratko da još naglasim ovo: Ako sadašnja Vlada ima nameru da reši hrvatsko pitanje u skladu sa osnovnim interesima našeg celokupnog naroda i naše države, mi, nacionalna slovenska braća, rado ćemo je pomoći. Sa najvećim interesovanjem čekamo da čujemo na koji način se misli pristupiti rešavanju toga velikog pitanja. Mi, nacionalna slovenska braća, viđeci svoju životnu egzistenciju u jednoj moćnoj, jedinstvenoj, nedeljivoj Jugoslaviji, osećajući jednako bratski i prema srpskoj i prema hrvatskoj braći, nemamo veće želje, nego da naš celokupni narod nađe onu sretnu formulu, koja će omogućiti, da svaki dobije svoje, a da pri tome naša zajednica ništa ne izgubi, naprotiv da se ojača i još više osposobi za jedan napredan ekonomski i kulturni život, da bude naša zajednica unutra čvrsto konsolidovana a u inostranstvu višoko cenjena. (Odobranje i buran aplauz).

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Ima reč senator g. dr. Ivo Majstrovic.

Dr. Ivo Majstrovic: Gospodo senatori, još uvijek pod neposrednim bolnim dojmom strahovite marseljske tragedije, pred kojom je ostao užasnut cijeli svet, a koja je po zlikovačkim namjerama naših protivnika imala značiti za jugoslovenski narod nakon kosovske najveće katastrofe, koju je njegova istorija zabilježila, mi se evo opet sastasmo, da nastavimo svojim radom pod okriljem blagoslovljene sjene Onog, koga proglasismo Viteškim Kraljem Ujediniteljem (Jednodušni uzvici: Slava Mu!), nakon što je On sam sebi Svojim neumrlim djelima ovjekovječio slavu Tvorca i Neimara Jugoslavije, da pređe u svjetsku istoriju ovjenčan aureolom Kralja Mučenika i uzvišene žrtve svjetskog mira.

I ako mi danas možemo da dobacimo u lice mnogobrojnim našim neprijateljima, da je jugoslovenski narod preživio marseljsku tragediju, ipak ne možemo kazati, da ju je on prebolio, niti će je preboliti, jer je nikada neće moći da dostojno oplače, ni osveti. Od prvog početka bilo je jasno, da je zločin, koji se je

odigrao pod tako čudnovatim prilikama u Marselju, zlikovačko djelo međunarodne zavjere sa određenim političkim ciljevima, a da su mu materijalni izvađači bili plaćeno oružje u službi podzemnih, mračnih sila, koje žive od nemira među narodima. Trebalo je u interesu ciljeva tih mračnih sila da padne jedan vladar, čiji je rad naročito zapažen kao izraz želje za održanjem mira, nužno je bilo da se sa svijetske pozornice makne suveren jedne balkanske države, koji je znao da se u kratko vrijeme svojom moćnom ličnosti i odlikama nametne nosiocem velikih zamaha u međunarodnoj politici, ne samo u svojoj državi, već na cijelom Balkanu i u Srednjoj Evropi, te potom da se dovine položaja uvaženog faktora u borbi protiv sve to jačeg nadiranja onih elemenata, koji u današnjim haotičkim prilikama teže za ostvarenjem svojih programa. Za potpuni uspjeh paklenog plana protiv svjetskog mira i opstanka naše države bilo je napokon potrebno, da se marseljski atentat prikaže svijetu kao odraz unutrašnjeg nemira i nezadovoljstva u Jugoslaviji, te plemenskog sukoba među Srbima i Hrvatima. Time mora da se tumači nastojanje stanovite štampe, koja je pod domenom rečenih mračnih podzemnih sila, da se atentat, e da se prikrije prave njegove ciljeve, označi pošto poto kao isključivo djelo hrvatske ilegalne akcije u inostranstvu, i ako među glavnim akterima te ilegalne akcije ima i onih, koje nije rodila hrvatska majka, i ako izvađač atentata nije bio Jugosloven. Nego može se već danas ustvrditi i istorija će zabilježiti, da se žalosna uloga ovih važnih Jugoslovena, koji traže oživotvorenje svojih osnova u ilegalnoj akciji vani i protiv vlastite države, svodi na njihov plaćeni sramotni pristanak, da svojim imenom prikriju tuđe djelo i tuđe ciljeve, koji čak sa njihovim ciljevima, a pogotovo sa interesima njihovog naroda, nema ništa zajedničkog.

U svom govoru u Aylesbury-u od 20 septembra 1876 tadašnji premier Velike Britanije Earl of Beaconsfield, rectius Benjamin Disraeli, izrekao je ove znamenite riječi: »Državnici ovog stoljeća nemaju posla samo sa vladama, sa carevima, sa kraljevima i sa ministrima, već i sa tajnim udruženjima i elementima, o kojima treba voditi računa. Ova tajna udruženja u stanju su da obezuspješe i unište sve političke aranžmane, ona raspolazu svugdje beskrupuloznim agentima, koji izvršuju umorstva i koji su kadri, ako to smatraju cjelishodnim, da upriličuju krvave pokolje.« Nije bilo moguće, da se ne sjetimo ovih značajnih riječi, izgovorenih od znamenitog i o predmetu dobro upućenog engleskog državnika prije nekih 50 godina i da ne uznastojimo potražiti onu crnu nit, koja se provlači od govora u Aylesbury-u do marseljskog zločina. Žalibože ta nit je na mnogim mjestima pretrgnuta, ali nije isključeno, da je istorija jednom ne nadoveže i izreče svoj neumoljivi sud pravim krivcima i odgovornima, te izbriše ljagu koja je imala da padne na jugoslovenski narod.

Uprkos rada i nastojanja mračnih sila, jugoslovenski je narod izdržao strašni udarac upravljen protiv njegovog opstanka. U tragičnom žaru mučeničke smrti velikog njegovog Kralja očeličena je velika ideja narodnog jedinstva, kojoj je on predano služio i za nju život žrtvovao. Mrtvi Kralj postao je čuvar svetog narodnog amaneta. Narodni ga je genij rodio i odgojio, da po svojoj smrti bude jači nego li za svog života. Tim se može tumačiti moralna snaga i otporna disciplinovanost našeg naroda, koji uvijek dolazi k sebi i svom unutrašnjem jedinstvu, kada god nastupi ozbiljni čas. Pod vodstvom i okriljem

blagoslovljene sjene svog velikog Kralja jugoslovenski narod krči svoj put kroz sve nesigurnosti i zapletaje svog unutrašnjeg i vanjskog života i on će ih svladati do konačne pobjede onih ideala, za koje je veliki Kralj živio i poginuo.

Gospodo senatori, kakogod koji od nas danas stoji prema najnovijim političkim događajima, nitko neće poreći da je naš narod nakon samih nekoliko mjeseci od marseljske tragedije već zapao u nesigurnosti i zapletaje, koji su kadri da nas jugoslovenske nacionaliste zabrinu. To je stoga što izgubismo vođu prije nego li je uzmogao da završi svoje sudbonosno djelo, koje je moralo da postane temeljnim kamenom našeg nacionalnog života i budućnosti. Pod devizom restauriranja našeg političkog života i u pretpostavci da je rad prošlog režima bio oličen u monopolu jedne same partije, te da Jugoslovenska nacionalna stranka nije uspjela u svojim osnovnim zadacima i zato da treba da se u osnovnom pravcu koriguje, danas se proglašuje kao jedino spasonosno rješenje Gordijskog čvora jugoslovenske državne politike likvidaciju 6-januarskog režima, te se u toj likvidaciji uočuju jedine garancije za etapni prelaz naše unutrašnje politike na širi demokratski teren.

Postulat je pravičnosti i utvrđenja jednog istorijskog fakta pretpostaviti, da je sam Blagopokojni Kralj Ujedinitelj u više navrata posebno istaknuo, da je 6 januar nastao iz državne nužde, da je provizorij i da je Njegova želja, da se što prije vratimo demokratskom režimu. Likvidiranje toga provizorija faktično je otpočelo Ustavom od 3 septembra 1931 i da je Blagopokojni Kralj poživio, u zgodan čas bili bi izmenjeni i oni zakoni, koji se obično vežu uz šestojanuarski režim, u prvom redu Izborni zakon, Zakon o štampi i Zakon o zborovima i udruženjima. Likvidacija šestojanuarskog režima može se potom da odnosi jedino na izmenu ovih sporednih zakona, a pitanje je bilo jedino u tom, da se za to odabere zgodan čas i zgodna sredstva.

Stoga ako današnji paladini likvidacije šestojanuarske politike imaju u vidu temeljna načela na kojima počiva naša nacionalna država, a koja su izražena u šestojanuarskom manifestu, mi odlučno ustajemo protiv takve likvidacije, jer po našem najintimnijem uvjerenju likvidacija te politike znači likvidaciju jedinstvene države. U zadnjoj Prijestolnoj besjedi 18 januara 1932 ta osnovna načela još su jednom naglašena riječima: »Nacionalno jedinstvo i državna cjelina van svake diskusije«. Dosljedno ustali bismo najodlučnije protiv svakog pokušaja, da se naglašenom likvidacijom hoće da dirne u Ustav od 3 septembra 1931 kao u državni temeljni zakon, po kojem se imadu održati, provadati i stabilizovati gore označena osnovna načela našeg državnog života. U tom pravcu Prijestolna besjeda kaže: »Vjeran svojoj riječi i tradicijama Moga Doma, Ustavom od 3 septembra prošle godine dao sam osnove za ostvarenje onih ustanova, one državne uprave i državnog uređenja, koje će najbolje odgovoriti opštim narodnim potrebama i državnim interesima. Načela novog Ustava daju sve mogućnosti zdravom nacionalnom i socijalnom napretku i normalnom razvoju političkog života.«

Ostajući na temelju postojećih zakona današnja Kraljevska vlada odazvala se je svojoj prvoj dužnosti i u svojoj deklaraciji nije mogla nego da odlučno naglasi, da je osnovni pravac našoj unutrašnjoj politici dat osnovnim zakonom zemaljskim, Ustavom od 1931 god. i da je Kraljevska vlada vjerna svim

načelima tog Ustava. Držim da ovako jasno i bezuvjetno stanovište nove Kraljevske vlade prema osnovnim načelima našeg državnog uređenja isključuje svaki razlog podozrenja prema njenom radu, koji logično ne može da bude u nikakvoj vezi sa namerama likvidatora šestojanuarskog režima, dosljedno, u koliko bi se moglo raditi o nuždi odbrane tih osnovnih načela, Kraljevska vlada, stalan sam, može računati na bezuvjetnu potporu Senata.

Onom istom iskrenošću, kojom sam označio svoje stanovište u pogledu osnovnih načela šestojanuarskog režima i našu riješenost da na njima ustrajemo, koristeći se prigodom koja nam se pruža ovom političkom debatom, osjećam svojom dužnošću da se sa par riječi osvrnem i na metode u provođenju glavnih zadataka šestojanuarske politike, koje, iako se ne odnose na istaknuta osnovna načela našeg državnog života, ipak, u uskoj su vezi sa omogućenjem njihovog uspješnog provođenja, pogledom na unutrašnje naše političke teškoće i divergentna politička stremjenja u zemlji.

Gospodo, teško narodu kao i pojedincu, koji iz vlastitih životnih iskustava ne zna ili neće da povuče poduku za udešenje svog daljeg života! Budući istoričar, koji bude nastojao da utvrdi pravi razlog s kojim je prvi četvrt vijeka našeg državnog života, inače kao i kod svih drugih naroda u početku njihovog državnog ujedinjenja, bio pun trzavica i peripetija, neće moći a da ne konstatuje, da taj razlog počiva u pogrešnom sistemu krutog centralističkog uređenja države, uvjetovanom ne kakvom opšte osjećajnom nacionalnom potrebom, već nametnutom od strane partijskog nadjačanja i premoći, koji su od prvog početka težili za monopolizovanjem državne vlasti u moralnom i materijalnom pogledu.

Šestojanuarski manifest nije bio drugo već reakcija protiv takvog centralizma. Zakon o novom imenu države, Zakon o podeli države na Banovine, te sam Ustav od 3 septembra 1931 godine imali su za glavni cilj, da se sistem državnog uređenja decentralizuje. U Prijestolnoj besjedi 18 januara 1932 godine izričito se govori o slobodnom, ravnopravnom nacionalno nedeljivom narodu i decentralizovanoj unitarnoj državi; u tome je bitnost šestojanuarskog pokreta i bez udovoljenja tom principu šestojanuarski pokret bio bi u svom glavnom cilju promašen.

I pri najčvršćim vlastitim uvjerenjima ja sam bio i uvijek sam spreman da poštivam tuda uvjerenja, pak bila i sa mojim oprječna, ali ni u svom razumu, ni u smislu pravičnosti, ni u svom jugoslovenskom patriotizmu, ni u shvaćanju općih interesa nacije, — ne bih mogao naći dovoljno snage da shvatim i poštujem tezu da je centralizam, pogotovo nakon dodanašnjih iskustava, podesna forma našeg daljnjeg državnog uređenja i da ne postoji opravdana i opće osjećana nužda da se isti čim prije ne izmjeni; dosljedno ne bih smatrao ni zdravim ni patriotskim nastojanje s koje bilo strane, da se centralizam pod kojom bilo izlikom, najmanje pod izlikom državne samoodbrane, i dalje podržava. Ako centralizam treba smatrati, ili ako je u jednom znatnom dijelu naroda osjećan, kao koeficijent jedne hegemonističke asimilatorne politike, koja je svojim ekskluzivnim metodama i tendencijama za moralnim i materijalnim prevlastima stvorila jednu lošu, haotičnu partijsku državnu administraciju, zaraženu korupcijom, koja je kod takove administracije neizbjježiva, — tada je opozicija protiv takove politike bez sumnje opravdana, te svi patriot-

ski naponi moraju biti upravljeni na to, da se ta loša državna politika bez daljnjeg odlaganja izmijeni.

Svjesna opravdanosti ovakovog stanovišta, današnja je Kraljevska vlada u svojoj deklaraciji najavila, da će se truditi da u toku svog rada prilagodi težnjama i željama naroda pojedine zakone, naročito one političke prirode, a kao prvi napominje onaj o širokim narodnim samoupravama. I ako je navještenje ovog zakona bilo nagrađeno u oba doma naročitim odobravanjem, ipak ni jedan od narodnih predstavnika nije u tom času osjetio ono povjerenje i sigurnost, koji inače pristoje svečanoj deklaraciji, kada se nova vlada pretstavlja i legitimira za smjernice svog budućeg rada. Glavni je razlog tom podozrenju u činjenici, što su sve dosadašnje Kraljevske vlade od 18 januara 1932 godine u svojim deklaracijama na prvom mjestu navještale Zakon o samoupravama, a da nijedna u tom pravcu nije ništa poduzela. Neka zla kob visi nad sudbinom ovog zakona. Pozivom na Prijestonu besjedu, kojom se kategorično nalaže, da načela o državnom jedinstvu i decentralizaciji unutarne uprave imaju biti lojalno primjenjivana u njihovoj pravoj zamisli, te reflektujući na onu stavku u adresi Narodnog Predstavništva, kojom se naglašuje spremnost da se prihvati inicijativa Kraljevske vlade da se samoupravni život u opštini i banovini usavrši i utvrdi definitivnom organizacijom, ja sam sa ovog istog mjesta 21 marta 1934 godine ustvrdio, ako nije došlo do oživotvorenja tih zakona, da se to ne može pripisati kakovom nelojalnom propustu od strane Narodnog Predstavništva, a da je pravi razlog u tome, što uzvišene šestojanuarske intencije nisu našle lojalne egzekutore. Ova moja obrazložena tvrdnja dala je povoda tadašnjem Predsjedniku Vlade, da smjesta reagira, tvrdeći da za izvršenje odredaba po Ustavu nisu bili postavljeni nikakvi termini, ali da će i te odredbe biti izvršene, kada dođu na red. Međutim one ipak ni do danas nisu došle na red.

Pretpostavljajući, da nastupna deklaracija nove Vlade, kao jedan formalni i u svakom pravcu tačno opredijeljeni akt, ne smije da pruži mogućnosti neizvjesnostima i dvojakim tumačenjima, po našem skromnom shvatanju bilo je poželjno, da se u deklaraciju pri najavljanju zakona o širokim narodnim samoupravama izričito naglasi kao svrha zakonu decentralizacija državne uprave, jer jedino time bio bi označen pravi obim i državnopravna sadržina tog budućeg zakona. Pojam o širokim narodnim samoupravama odviše je neizvjestan i neopredijeljen, u shvaćanju odviše subjektivan i ovisan od sporednih prilika i uticaja, a da bi se sa sigurnošću moglo suditi o pravim intencijama Kraljevske vlade pri najavljanju ovog zakona. Mi smo bili u pravu da očekujemo, da Kraljevska vlada u svojoj deklaraciji čisto i bistro najavi decentralizaciju državne uprave, jer pretpostavljajući i ona sama, da osnovnim pravcem svoje unutrašnje politike smatra septembarski Ustav, koji nalazi svoje upotpunjenje u Prijestolnoj Besjedi od 18 januara 1932, a u kojoj je kategorično određena decentralizacija unutrašnje državne uprave, bio je zahtjev dosljednosti da deklaracija, mjesto izraza o širokim narodnim samoupravama, koji u državnopravnom smislu ne predstavljaju nikakav određen pojam, naglasi decentralizaciju državne uprave.

Ovakovo stanovište nije nam nametnuto od kakvih obzira na stav opozicije u pogledu njenih zahtjeva glede budućeg državnog uređaja, već je ono temeljeno čak i na programu po kojem su provedeni

izbori 5. maja 1935 sa osobitim naglašavanjem, da Ustav od godine 1931 predviđa reorganizaciju državne administracije u smislu potpune organizovanosti banovina kao upravnih i samoupravnih jedinica, sa provedenjem pune decentralizacije vlasti, pojevtinjenjem i uprošćavanjem uprave, kako bi se ista što više približila narodu, a narod njoj; osim toga postojano se je naglašavalo, da upravnu decentralizaciju diktuju prilike, navike i raspoloženja pojedinih krajeva, te nemogućnost da jedinstveni činovnički kadar bude stvoren u kratko vrijeme.

I ako vlada, koja je pod ovim lozinkama provela izbore od 5. maja 1935, nije danas na upravi zemlje, stoji ipak fakt, da današnji premijer Kraljevske vlade spada među ličnosti koje su i u predašnjoj vladi bile njeni kardikalni stupovi, to bi se logično imalo zaključiti, da su osnovne političke smjernice današnje Vlade identične sa onima predašnje Vlade. Ovu činjenicu treba imati u vidu, e da se u razvoju naših političkih prilika uzmogne nazrijevati logični kontinuitet i dosljednost, koji su glavni antipod protiv uvijek štetne politike improvizacija i prepada.

Gospodo senatori, bilo bi deplasirano kad bi se ovdje pobliže bavili analizom događaja, koji se kinematografskom brzinom ovo zadnje doba odvijaju na platnu našeg političkog života; time bi zapali po svojoj prilici u trniste, iz koga ne bismo sami znali kako da izademo. Ipak ne možemo da pritajimo naše iznenađenje, kad se bez okolišanja danas sa autoritativne strane, žalibože dovoljnom temeljitošću, može ustvrditi, da nas novi kurs naše državne politike vodi neminovno tamo, gdje smo ostali godine 1928 pri sklapanju Bledskog pakta i da je sedam godina od Bledskog pakta do danas uzalud prošlo. Naglašava se nužda prelaza naše unutrašnje politike na širi demokratski front, o čemu u ostalom niko ne dvoji i taj se prelaz zamišlja stvaranjem novih stranačkih formacija na osnovu starih stranačkih grupacija; ali žalibože sudeći po razvitku događaja očito je, da te nove formacije ne bi bile drugo već stare stranačke grupacije sa svim svojim zaslugama, ali i sa svim svojim starim porocima, koji su već jednom doveli našu državnu politiku do katastrofe.

Označuje se kao maršruta nove državne politike nastojanje oko stvaranja dviju parlamentarnih grupa: jedna koja svoje konture ima u sastavu današnje vlade, a druga u sastavu ujedinjene izborne opozicije, koja bi u budućoj političkoj borbi imala sebi da izvojski dolični uticaj; ali po svim znakovima, osobito po nekim značajnim priznanjima da je već od nekoliko meseci, dakle za vrijeme postojanja predašnje Vlade, i za vrijeme postojanja drugog političkog kursa, stvorena zajednica, kojoj je već od tada određen cilj, da prema kojem bilo razvitku događaja sebi osigura ne samo vodeću ulogu već i predominiju, — moralo bi biti jasno, da se pri stvaranju takve zajednice ne bi imalo u vidu utiranje puteva ka rešenju onih problema, oko kojih se okuplja opozicija, osobito rešenje hrvatskog problema, već da se opozicija zaokruži, izoluje i obesnaži.

Opozicija je sama pozvana da vodi brigu o vlastitoj sudbini, ali smo svi dužni voditi računa o njenim zahtevima, i u koliko su isti opravdani, nastojati da im bude udovoljeno, bez obzira na osobene interese bilo većine, bilo manjine. I, ne zalazeći u analizu programa ni ujedinjene opozicije, a ni posebne hrvatske opozicije, pri ocenjivanju njihovih zahteva, i ako oni nisu još konkretizovani, treba polaziti sa stanovišta, da današnji opozicioni pokret, bar for-

malno, nije išao u destrukciju, nego hoće da bude konstruktivan i, dok on ostane takovim, treba ga uvažavati i o njemu voditi računa; sledstveno tome štetna je svaka partijska akcija, koja ide za zaokruživanjem i majorizacijom, a što ne može imati drugog uspeha već perpetuiranje i zaoštavanje onih sporova, koji koče cijeli naš državni život, a koje treba ipak čim prije riješiti.

Ostajući pri temeljnom članu našeg nacionalnog političkog verovanja, da Jugoslavija, kao retko koja druga država u Evropi, pretstavlja jednu savršeno homogenu etničku cjelinu, smatramo, da bi bio grijeh protiv naroda i njegove budućnosti, da se ta etnička cjelina umjetno cijepa u federativne komponente. Jugoslovenstvo kao državni pojam u samom imenu države stvarno je pojam jedinstvenog političkog naroda; to je danas politička stvarnost, koja uokviruje sve moguće reforme o unutrašnjem uređenju. To je izraženo najbolje u Prijestolnoj Besjedi 18. januara 1932 riječima, da što je plemensko dobija baš u jedinstvu, u cjelini, svoju najvišu vrijednost, svoj krajnji cilj. Prema ovoj stvarnosti zahtjev sa srpske ili hrvatske strane, da u uređenju države ima biti oličena i očuvana plemenska politička individualnost Srba i Hrvata, pretstavlja jednu anomaliju, koja je u opreci sa prirodnim pretpostavkama toga zahtjeva, kao takode i sa logičnim mogućnostima praktične vrijednosti i koristi od takvog neprirodnog državnog uređenja.

Prema ovakvom stanovištu u načelnom pitanju ni skrajnje orijentisani jugoslovenski nacionalni unitaristi ne mogu tvrditi, da centralizam, ma koliko bi isti teorijski najbolje odgovarao pojmu državne uprave jednog etnički homogenog naroda, odgovara našim potrebama i prilikama, te je svjesna neistina u tvrdnji, da se je jugoslovenski nacionalizam ikada identifikovao sa administrativnim centralizmom. Po našem shvatanju nastavak dodanašnjeg krutog centralizma značio bi isto što i zavođenje federalizma, jer jedan i drugi ne mogu da urode nego istim zlim posljedicama za narod i državu. Stoga je veliki Kralj Ujedinitelj, daklevidnošću narodnog genija i državnika, odlučno stajao na temelju upravne i samoupravne decentralizacije države i u pravcu te odluke morao se je razvijati cijeli rad šestojanuarske politike. Da je decentralizacija državnog uređenja već provedena, kao što je morala da bude, mi bismo danas bez dvojbe stajali pred mnogo jasnijom političkom situacijom i u mogućnosti da raspravljamo o drugim problemima, pa i o onima koje danas iznosi opozicija.

Budućnost će dokazati na kome je krivnja za to, što je uspjeh šestojanuarske politike ostao promašen u svom glavnom cilju, ali već danas može se i mora se konstatovati činjenica, da dosad nijedna vlada nije ni pokušala iznijeti zakon o decentralizaciji i da su one sve u tome ostale dosljedne i na istoj negativnoj liniji. U tome je dokaz, da je ta zajednička negativnost poticala i potiče iz jednog te istog razloga i da je uz onog faktora, koji je stvorio i dao pravac šestojanuarske politike, postojao i dao kulisa drugi faktor, koji je postavio sebi za zadaću da tu politiku sistematski slabi, očekujući zgodan čas, da zatraži njenu likvidaciju.

Žalibože prva perioda našeg državnog života nije uopšte karakterizovana obiljem velikih političkih umova, a još manje karaktera; ne treba se tome čuditi, jer ni Italija pri svome ujedinjenju nije imala već jednog Kavura. Značajno je ipak i za naše pri-

like, da se među današnjim likvidatorima šestojanuarskog režima osobito ističu oni ljudi, koji su uz taj režim dotle pristajali i s njime saradivali, dok su bili na vlasti i korisnici režima, da bi se zatim udruženi u opoziciju ekselencija, u kojoj je mnogo članova spremnih da igra ulogu Fuše-a; u tome je dokaz zašto šestojanuarska politika nije postigla svoj glavni cilj.

Gospodo senatori, budući rad današnje vlade još je prazna stranica naše političke istorije, koji treba da ona sama ispiše. Stoga, kao što bi svaki sud u tom radu bio nemoguć, tako i svaka prognoza bila bi nestalna. Može se jedino konstatovati, da je taj rad započeo pod teškim i mutnim auspicijama. Dok se u deklaraciji Vlade u prvom redu naglašuje njena vjernost svim načelima Ustava od g. 1931 kao osnovnom pravcu naše unutarnje državne politike, dotle se u službenom organu jednog od glavnih faktora, koji sjedi u Kraljevskoj vladi, odmah nakon njene deklaracije, otvoreno ističe da je zadaća vlade g. dr. Stojadinovića, koja je nakon Jevtićevog unitarističkog režima okupila najbolje političke sile države, da postavi našu zajedničku domovinu na čvrst temelj narodnog povjerenja i priznanja srpske, hrvatske i slovenačke narodne individualnosti; da su se u tom duhu Jugosloveni udružili g. 1918 i u tom duhu da treba naš zajednički život preporučiti, e da unitaristički i nedemokratski centralizam ne uništi najbolje snage. Ta vanparlamentarna deklaracija zaključuje riječima: »Ako ljudi dobre volje, koji su dosad slijedili taj cilj, misle što doprinijeti za uređenje našeg zajedničkog jugoslovenskog doma, moraju s tom pogrešnom mišlju o unitarizmu i nedemokratskom centralizmu konačno likvidirati, da nas budućnost liši razočaranja i vječnog lutanja oko unitarističke fate morgane«.

Gospodo senatori, mi se svi bez dvojbe brojimo u ljude dobre volje, spremne da prema svojim silama što doprinesemo za uređenje našeg zajedničkog jugoslovenskog doma, ali bi htjeli najprije da budemo na čistu o tome, kako da se dovedu u sklad osnovna načela, na koje se poziva g. Pretsjednik Vlade, sa fatom morganom partijskog organa g. Ministra unutrašnjih poslova, jer ako je od potrebe da za naš doprinos budemo na čisto sa programom i radom opozicije, još je nužnije da budemo na čisto sa programom i radom vlade.

Pretsjednik Ministarskog saveta dr. Milan M. Stojadinović: Je li taj članak potpisao Ministar unutrašnjih dela?

Dr. Ivo Majstrovic: Ali je njegov organ; to je notorna stvar.

U dvoumici kako da dovedemo u sklad opreke koje faktično postoje na onom mjestu, gdje ih ne smije na bude, mi moramo da zaključimo, da je to bilo moguće jedino uz neke žrtve vladine većine prema vladinoj manjini, koja bi u vladi g. Stojadinovića imala da vrši ulogu Trojanskog konja, koga je opozicija uspjela da ugura u vladinu tvrđavu, očekujući pod zidinama zgodan čas da navali i osvoji Troju.

Ne treba spominjati da se te žrtve sastoje u prvom redu o obećanom novom izbornom zakonu, zatim u zakonu o štampi, te zakonu o zborovima i udruženjima. Što se tiče zakona o štampi žrtva nije velika. Mi smo i ranije stajali na stanovištu, izraženo više puta i u ovom Domu, da je posvemašnje prigušivanje slobodne štampe nesmisao, koji je 6-januarskom režimu nanio više štete, nego li je mogao da donese koristi. Dobar režim nema šta da se boji od dobre štampe i mi ćemo biti prvi da pozdravimo

zakon, kojim bi imala da bude zajemčena našem narodu dobra štampa. Pozdraviti ćemo također novi zakon o zborovima i udruženjima, jer ako se hoće da računa sa normalnim razvitkom našeg političkog života, treba stvoriti i potrebite preduvjete za razvoj istog.

Pojmljivo je, da opozicija i njeni eksponenti u Vladi, najveću važnost posvećuju izbornom zakonu. Dodanašnji izborni zakon nije idealan stoga, što uopšte ne postoji jedan idealni izborni zakon. O izbornom zakonu može se reći što i o kroju, da je dobar ako odgovara tijelu, koje ima da zaodjene. Kakav će biti naš budući izborni zakon to ne znamo, ali tvrdnja, da stari izborni zakon najviše odgovara potrebama naroda i pravilnog razvijanja stranačkog života u zemlji, krvava je ironija, koja se našem narodu može još jednom osvetiti. Krvava je ironija također tvrditi da narod čezne za starim izbornim zakonom, jer narod, gladan kruha a u nekim krajevima u kojima ja živim i žedan vode, ne čezne za drugim već da še ova država konačno sredi i da se, mjesto gubiti vrijeme u jalovim političkim borbama, napokon stane voditi briga o ekonomskim pitanjima i ekonomskim nevoljama naroda. Ne čezne dakle narod za starim izbornim zakonom, već za njim čezne ona plejada političara po zanatu, koji su najveća nesreća za narod i kojih će se narod prije ili kasnije morati da otrese. Ti političari potiču iz redova one pokvarene gospode, od koje je pokojni Stjepan Radić htio da očuva seljački narod, ili iz redova onih pomazanika, o kojim je Stjepan Radić, a prije njega dr. Ante Starčević govorio, da su poživinčili narod.

Istina je da je uređenje države odozgo nemoguće i uz najmoderniji belgijski izborni zakon, ali je istina također, da se to uređenje neće moći da provede niti odozdo, dok se narodu ne pruži mogućnost da se jednom za uvijek ne otrese političkih posrednika i mešetara. Problem jugoslovenstva treba riješiti na bazi socijalno-ekonomskih reforma, a ne na bazi državopravne jalove politike. Stoga stvaranju novog izbornog zakona trebalo bi pretpostaviti stvaranje predstavništva ekonomskih grupa, kome se ima privući u okvir narodnog života i posljednji radnik. I ako smo daleko od sindikalističke ili korporativne države, držimo ipak da, kakav god bio budući izborni zakon, neće odgovoriti svojoj svrsi ako ne bude dao mogućnost odraza ekonomskih potreba naroda sredstvom staleških i ekonomskih grupacija. Po političkoj koncepciji pok. Stjepana Radića politički bi parlament imao da bude izraz društvenih klasa, a unutrašnje uređenje Radić je zamišljao sa širokim samoupravama i sa predstavnicima privrednih faktora za nepolitička, naročito ekonomska pitanja. Držimo da u ovakvoj koncepciji treba tražiti ključ, po kome bi se imao stvoriti novi izborni zakon, e da isti zadovolji prave i trajne interese naroda.

Gospodo senatori! Ovo nekoliko misli o vladinoj deklaraciji i o političkom položaju smatrao bih nepotpunim, kada ne bih istakao jednu činjenicu, u kojoj je po mom sudu jedan teški propust, iako se tom propustu nije posvetila skoro nikakva pažnja. Potpunim se je pravom u jednom našem javnom glasilu napomenulo, da ni jedan kraj u našoj zemlji, ako iole ima mogućnosti da se iz njega izvuče kakove koristi, nije izmakao sudbini, da ga ne zahvati korupcija i aferaštvo. Izigravanjem pozitivnih državnih zakona državni funkcioneri na odgovornim mjestima zlorabe svoje položaje radi ličnog iskorišćavanja i to je jedna opća pojava. Nije rijedak slučaj, da neki

funkcioner dođe na odgovorno mjesto go kao crkveni miš, pa da nakon samih nekoliko godina gradi palače i kupuje luksuzne automobile. Našička i Sarajevska afera dokazuju, da se korupcija ne ustrojava da juriša čak i na Parlamenat i da ona ne poznaje više kućnog praga, koga se ne bi usudila da prekorači. Korupcija i razne afere zahvatile su toliko maha, da se lijek može naći jedino u najdrastičnijim mjerama. Korupcija je u glavnom kriva svim našim današnjim političkim teškoćama i neprilikama. Potreba zakona protiv korupcije ukazuje se stoga kao neminovna narodna potreba; time se i mora tumačiti, da je iz ovog Senata potekao kao prvi zakonski predlog upravo onaj o ustanovljenju porijekla imetka raznih javnih, političkih ljudi i državnih činovnika na odgovornim položajima sa retroaktivnom moći čak od godine 1918. Ovaj zakonski predlog prelazi od saziva u saziv, a da mu sa nadležne strane nije iskazana ona pažnja, koju zaslužuje po svojoj aktuelnosti i neophodnosti. Izmijenilo se nekoliko vlada, a da taj zakonski predlog još uvijek nije dospio do ustavnog pretresa i zakonjenja. Deklaracija Kraljevske vlade propustila je napomenuti, da se među zakonima, za koje obećaje da će se truditi da ih tijekom svoga rada prilagodi težnjama i željama naroda, — nalazi i zakon protiv korupcije i time je počinila drugu jednu taktičnu pogrešku, jer taj zakon bila je jedina tačka, u kojoj bi se bile složile i većina i opozicija. Dok ne uspijemo da očistimo od gube naše torove, nema govora o ozdravljenju političkih prilika u našoj zemlji, pa obdarila nas Kraljevska vlada sa stotinu drugih političkih zakona.

Gospodo senatori, današnje političko stanje naše države pod pritiskom neriješenih problema i pod uticajem tajnih sila, koje podzemnim rovaranjem hoće da u vlastite svrhe iskoriste teškoće, u kojim se jedna mlada i politički nejak država mora neminovno da nalazi, mnoge otadžbenike tjera u očaj, kao da je ova naša netom stvorena država na rubu propasti. Ja držim da je svako očajavanje neumjesno, a do tog zaključka dolazim, ako se osvrnem na istoriju i vidim da nema naroda, koji nije proživio ovakvih i gorih kriza kakve mi preživljujemo. Kavur, nakon što je izveo veliko djelo talijanskog Risorgimenta, nekoliko dana prije svoje smrti uskliknuo je: »Dovesti u sklad sjever poluotoka sa njegovim jugom teže je nego li je bilo voditi borbu protiv Austrije i protiv papinstva.« Današnja generacija, uz sve svoje mane i poroke, prelazi u istoriju kao osvernica Kosova i kao ona, koja je krvlju stotina tisuća svojih najboljih sinova i svakojakim patnjama i stradanjima izvojštila narodno oslobođenje i ujedinjenje. Nije moguće da ova ista generacija zaniječe svoje vlastito djelo i da ponovi Herostratov zločin, te podžeže onaj isti velebni hram, koji je ona podigla.

Ali, ako je neumjesno očajavanje, ne može se poreći da današnje prilike nisu takove, da moraju svakoga uvidavnoga jugoslovenskog otadžbenika zabrinuti. Ogledamo li se oko sebe i po cijelom svijetu, svi osjećamo da sve sluti na pripreme jedne univerzalne katastrofe. Dužnost je svakoga naroda da bezodvlačno posveti sve svoje životne snage budućem velikom iskušenju, u kome će neminovno podležiti slabiji i nespremniji. Sva svoja nastojanja moramo, dakle, upraviti cilju da naše unutarnje političke probleme čim prije riješimo, ne zazirući od žrtava, koje se pokažu za to potrebitim, e da se naša cijela država uzmogne sva posvetiti djelu pripremanja obrane

vlastite egzistencije. Za taj cilj nijedna žrtva nije nerazmjerna prema njenoj velikoj svrsi, osim one koja bi išla po cijenu neprikosnovne jedinstvenosti države i nacije.

Mi smo u pravu očekivati, gospodo senatori, da napadaj, ma s koje strane on mogao uslijediti protiv jedinstvenosti države i nacije, ne može da uspije. Tu je sam narod, koji će se u usudnom času znati da priberu, otriježni i okupi oko svog uzvišenog Kralja i vladara (Burno klicanje: »Živeo Kralj!«) na obranu svoje krvlju posvećene grude od Triglava do Vardara. Na braniku jedinstvenosti nacije i države bditi će kao mrtva straža i Senat Kraljevine Jugoslavije. Veliki Kralj Ujedinitelj (Senat kliče: »Slava Mu!«), predaćući svom narodu svoj veliki program u šestojanuarskom manifestu, koji se ima smatrati njegovom političkom oporukom, pobrinuo se je i za najpodesniji način za izvršenje te oporuke. Predviđajući neminovne fluktuacije, bez kojih nije moguće zamisliti političkog života i razvitka kod nijednog naroda, sa svim svojim nužnim izmjenama i prilagođivanjima, on je institucijom Senata htio da udari tvrdi i nepokolebivi temelj odbrani onog što je u šestojanuarskom manifestu bitno i neizmjenjivo, a ta je obrana najpodesnije zamišljena i izrađena u permanentnosti i u kontinuitetu Senata, uslijed kojih Senat je imunizovan od upliva dnevne politike i naglih zaokretaja državnim kormilom, koji mogu da budu od pogibelji za državnu ladu kada plovi uzburkanim, olujnim morem. Senat je svjestan i u ovaj čas, kao što će biti i u buduće, velike svoje zadaće i odgovornosti prema svetoj uspomeni Kralja Ujedinitelja, prema narodu i prema sebi, te će saradivati sa svakom, pa i sa današnjom, Vladom na očuvanju neprikosnovnih načela šestojanuarskog manifesta, (Glasovi: »Tako je!«) na smirivanju i unapređivanju političkih i ekonomskih prilika i interesa našeg naroda. Jedino preko lješa Senata Kraljevine Jugoslavije bilo bi moguće dirnuti u osnovna načela šestojanuarskog manifesta. Jedino pričvršćeni ovako tvrdom i neopozivom odlukom, mi ćemo se smatrati dostojnim da hodočastimo k svetištu u Oplenac, i da se poklonimo sjeni Onog, koji mrtav bdije nad sudbinom naše države i naše nacije.

(Burno odobravanje i pljeskanje).

Potpredsjednik dr. Uroš Krulj: Ima reč g. dr. Benjamina Šuperina.

Dr. Benjamin Šuperina: Gospodo senatori, predlog Zakona o budžetskim dvanaestinama sa izmenama Finansijskog zakona za godinu 1935/36 uputita nam je na dalnji postupak u smislu Ustava i poslovnika Narodna skupština, izabrana 5 maja o.g. na temelju izbornoga zakona od 10 septembra 1931 godine, sa izmenama i dopunama od 26 septembra 1931 i 24 marta 1934 godine. Ja sam imao prilike, da u senatskom Odboru, kojemu je bila upućena na proučavanje zakonska novela od 24 marta 1934 godine, čitavi taj zakon okrstim »monstruoznim«, na što su slijedili prigovori, da je ovakva kritika strastvena i žučna. Kazao sam i to, da je taj izborni zakon jedna od armatura, koje imadu zadaću da pritisnu Hrvate i da im onemoguće izražavanje njihove volje. I na to nije rečeno: ne možemo dozvoliti, da Mussolini postavlja kandidate u našoj državi. Danas pak znamo i vidimo, da ja nisam bio osamljen u ocjeni toga izbornoga zakona, jer su o njemu možda i gore sudili toliki srbijanski političari, kojima je već danas mjesto u političkoj historiji naše države. Jednako o tom zakonu sudi svjetska javnost,

koja ne može razumjeti, kako to da vlada dobija svih pet mandata u Beogradu, u kojemu je za vladu glasalo okruglo 20.000 birača, a za opoziciju 10.000 birača, a da ta ista vlada dobiva i opet sva četiri mandata u Zagrebu, gdje je za vladu glasalo 10.000, a za opoziciju 20.000 birača. Iz ovoga se jasno vidi da sam taj izborni zakon proračunato stvara jednu umjetnu Narodnu skupštinu. To se opravdava tendencijom jedne brojne, jake većine, na koju se može osloniti vlada. Nu branitelji ovakvoga izbornoga sistema zaboravljaju, da ne može biti jako i trajno ono, što se temelji na neistini i nemoralu. Oni time odriču političku zrelost narodu i poslanicima koje je narod izabrao, jer se mora pretpostaviti, da u njima ima uvijek toliko patriotizma, te će omogućiti sastav vlade, koja uživa povjerenje većine Narodne skupštine. U Čehoslovačkoj ima do dvadeset političkih stranaka i grupa, pa to nimalo ne smeta formiranju jedne jake vlade. Jednako je u Francuskoj. I ako se kod nas spominju godine 1927 i 1928, u kojima je došlo do poremećaja u radu Narodnoga predstavništva, ima se to mnogo pripisati sabotiranju onih političara, koji su poslije iskrslili kao autoriteti u upravljanju zemljom bez naroda i protiv naroda. Svi su oni govorili: što gore to bolje; naravno ono bolje će njih zapasti. Sve su to još svježiji doživljaji, pa će biti potrebno, da se unese svijetlo u ovaj period našega državnoga i narodnoga života. Historija neće vjerovatno nikomu učiniti krivo.

Posljednji autoritet bio je gospodin Bogoljub Jevtić, koji je izašao sa parolom koncentracije političkih ljudi, na koje je također prenio dijelak svoga autoriteta. On je izvršio i izbore, u koje je ušao sa nadom da u izborima neće učestvovati vanparlamentarna opozicija. Doista je mogao u to vjerovati. On je raspolagao sa kojih 200.000 državnih i samoupravnih činovnika, kojima je svima stavio u dužnost, da budu njegovi politički agitatori; on je raspolagao svim saobraćajnim sredstvima, policijom, žandarmerijom i državnim budžetom, pa je izričito izjavio, da je njegova zemaljska lista ujedno lista Kraljevske vlade. Naprotiv toj sili, kojoj se nije pridružila vojska — i to treba da svi sa zadovoljstvom i pohvalom istaknemo, — stajao je narod osiromašen i bez vidne organizacije, jer je veliki dio vođa opozicije bio utamničen ili konfiniran. Oni koji su radili izborni zakon, stvorili su ga onakvim kakav jest naročito i zato, da se opoziciji onemogući ili bar jako oteža samo postavljanje liste, jer taj posao iziskuje ogromne materijalne žrtve i teški napor, kada imamo u vidu da je potrebno najmanje u 184 srezova i iz 6 banovina sakupiti po 30 predlagача sreskih kandidata, a u svih 368 srezova pokupiti sudski ovjerovljene izjave kandidata i njihovih zamjenika. Već sam propis, da svaka politička grupa koja hoće da izađe na izbore, mora imati kandidate baš u svim srezovima, jest jedan izazov zdravoga razuma.

Kada je ipak opoziciji uspjelo da udovolji svim formalnostima izbornoga zakona, te kada je Kasacioni sud u Beogradu potvrdio opozicionu zemaljsku kandidatsku listu, stavio je g. Jevtić u pokret sav državni aparat, da skalupi ma kakvu većinu. Prelazim preko tolikih bezakonja, koje su počinili vladini organi, pa ću da ukažem na dvije propagandističke slike, kojima je Kr. vlada okitila svoja nadležstva, željezničke stanice i biroe »Putnik«-a. Prva prikazuju Sv. Đorđa, koji u naletu probada mačem crnoga zmaja, kao pretstavnika emigranata, prevratnika i Janka-Puste. Kada sam ovu sliku ugledao u poslovnici

»Putnik«-a u Crikvenici, uzviknuo sam: »Sramota što radi jedna Kraljevska vlada!« Na drugoj slici vidi se lik Dr. Mačeka u uniformi austro-ugarskog oficira, kako se je ustremio pred nekoliko vješala i na njima visećim ljudima, okruženim jatom gavranova, uz ovaj apel: »Dragi prijatelju, ako želiš propast jugoslovenskog naroda, ti glasaj 5 maja za austro-ugarskog oficira Vlatka Mačeka. Ti dobro znaš, ko je vešao i ubijao jugoslovenski narod za vreme okupacije u Srbiji. U društvu neprijatelja Jugoslavije nalazi se i Ljuba Davidović, bivši Ministar pretsednik.« Ponavljam, g. Jevtić je svoju kandidatsku listu izričito oglasio kao listu Kr. vlade i čim je na ovaj način agitovao za ovu listu, on se je diskvalifikovao kao pretsjednik Kr. vlade, jer je po njemu za Janka Pustu glasalo preko 1,000.000 birača.

Rezultat izbora značio je poraz vlade i dužnost je bila g. Jevtića, da već 6 maja o.g. preda ostavku. Vlada je već noću između 5 i 6 maja o.g. znala za točni rezultat izbora, nu ona u svojim izvještajima nije dozvolila opoziciji ni jedan milijun glasova, pa je tek riješenjem Glavnoga biračkog odbora utvrđeno, da je prema izbornim aktima opozicija dobila jedan milijun i sedamdeset i šest hiljada glasova. Ja vjerujem opoziciji, koja tvrdi, da je njoj oduzeto na stotine hiljada glasova, a da je toliko pripisano vladi. Pa kada se znade još i to, da je Glavni odbor Narodne radikalne stranke i vodstvo Slovenske pučke stranke apstiniralo od izbora, onda je jasno da je relativna vladina većina bila vrlo bijedna, ako je stvar uopće postojala. Znade se naime, da Glavni birački odbor nije uopće ispitivao autentičnost izbornih akata, te se nije upuštao u ocjenu prigovora iznesenih tečajem glasanja od strane pretstavnika opozicione liste. To nije učinio ni Verifikacioni odbor Narodne skupštine. Da pokažem kakve su se nepravičnosti, da ne upotrebim oštriju riječ, događale kod izbora, navesti ću nekoliko događaja iz izbornoga sreza Sisak. Tako je na dan izbora na trećem glasačkom mjestu u gradu Sisku upala skupina od 53 ladara, koji su se slučajno toga dana našli na ladama i teglenicama u sisačkom pristaništu. Ni jedan od tih ladara nije bio unesen u birački spisak, na temelju koga se sprovodi izbor. Nu pretsjednik biračkoga odbora, uprkos protesta pretstavnika opozicione liste, dao je glasati svim tim ladarima i oni su svi glasali za listu g. Jevtića. Nije bilo nikako ni utvrđeno da ti ljudi imaju biračko pravo i da su uneseni u ma kojem biračkom spisku u našoj državi. Dapače niti to, jesu li oni jugoslovenski državljani.

Sreski načelnik u Sisku osudio je bio oveći broj seljaka iz općine Lekenik radi toga, što su prisustvovali misi za upokoj duše seljaka, koji su u sukobu sa žandarmima u Sibinju kod Sl. Broda izgubili svoje živote. Svi ti seljaci pozvani su da nastupe kaznu, te su zatvoreni točno na vrijeme tako, da se nađu u zatvoru na dan izbora, te da im tako bude onemogućeno vršenje biračkoga prava. Među njima bila su trojica pretstavnici opozicione liste. Nije teško pogoditi, da je tako postupano zato, da se izbori mogu provesti bez kontrole opozicije, pa su ti ljudi odmah nakon obavljenih izbora pušteni na slobodu.

A sada da vidite, gospodo senatori, kako se je Kr. vlada prilježno brinula, da i nakon obavljenih izbora korigira izborne rezultate. Znade se, da su pristaše g. Jevtića organizovali u Zagrebu posebnu kancelariju, te je to zapravo bila filijala Kr. vlade, kojoj su bili na usluzi svi činovnici, čitava Banska uprava u Zagrebu. U noći od 5 na 6 maja o. g. nastala je

u toj kancelariji uzrujanost, jer je postalo dvojbenim, da li će Sisački kandidat biti obuhvaćen u one famozne tri petine poslanika, koje dobiva relativna većina u čitavoj državi. I odmah je u noći izdan telefonski nalog sisačkom sreskom načelniku, neka zaboga smogne još koju stotinu glasova za g. Jevtića u sisačkom srezu, jer će inače njegov kandidat u Sisku ostati bez mandata. Zna se, da je Kr. vlada nesumnjivo i za ovakove poverljive naloge zadržala za sebe raspolaganje sa telegrafom i telefonom. Rano ujutro 6 maja o. g. poslao je sreski načelnik sa autom jednoga svoga službenika u općinu Gušće, a drugoga u Martinsku Ves, rodnu općinu pok. Stjepana Radića, sa nalogom, da sve pretsjednike biračkih odbora sa izbornim aktima dovede u srez. Ja sam uvjeren, da među nama nema senatora, koji ne bi bio na čistu o tom, s koga razloga su izborna akta imala stići najpre u srez, a ne izravno u sud, onako kako su poslije završnoga izbora stavljena u kuvertu i zapečaćena. Kada je onaj službenik stigao u Gušće, našao je već spremljena kola, u kojima su se sa izbornim aktima imali odvesti sudu u Sisak pretsjednik biračkoga odbora sa aktima i predstavnik opozicione liste. Treba naime znati, da su s obzirom na iskustvo od g. 1931 u svim hrvatskim krajevima ljudi sve učinili, što je bilo u njihovoj moći, da spriječe kršenje propisa izbornoga zakona od strane vladinih organa, pa su zato sa skoro svih glasačkih mjesta pretstavnici opozicije pratili pretsjednika biračkoga odbora na putu do suda. Šta je sada učinio onaj državni službenik, da se otaras pretstavnika opozicione liste? Lijepo je i umiljato kazao ljudima, da je on došao s autom samo zato, da izborna akta što prije stignu u sud, odakle će ih jedan sudija odnijeti u Beograd, pa ako ne vjeruju, neka i predstavnik opozicije sjedne u auto. Seljaci su povjerovali, nu čim je pretsjednik biračkoga odbora sa aktima ušao u auto, onaj državni službenik je strelovitom brzinom zatvorio auto i bez pretstavnika opozicije odjurio u Sisak, te izborna akta predao u srez, gdje su ostala dva sata i onda predana sudu.

Ekspedicija u Martinsku Ves uspjela je samo polovično, jer je onaj drugi državni službenik bez smetnje dobio izborna akta samo iz glasačkoga mjesta Željezno, dok je sa aktima iz glasačkoga mjesta Martinski Ves išlo poteže. Pretstavnik opozicione liste Mikliš Matić i općinski odbornik Pavša Ivan zvan Bugar brzo su se dosjetili, zašto po izborna akta dolazi izaslanik Sreskog načelstva, pa su dojurili u Sisak i pred Sreskim načelstvom protestovali. Kada je pretsjednik Biračkoga odbora, općinski bilježnik Vukšan Josip, stigao u Sisak i uputio se sa aktima u srez, istrigao mu je iz ruku ta akta Pavša Ivan, da ih nosi sudu. Gradski stražari i žandari navalili su na Pavšu, da spriječe nošenje akata sudu, pa je jedan žandarm kundakom udario Pavšu u leđa takvom silom, da je ovaj posrnuo, i kada se je dizao dobio je od jednog nadstražara udarac oštricom sablje po glavi tako, da ga je svega oblila krv, koja se je prosula i po izbornim aktima. Nu bio je toliko priseban, da je akta dobio Uzalcu Peri iz Novoga Siska, koji ih je trkom odnio sudu, gdje je starešina suda o svemu sačinio zapisnik i taj zapisnik sa krvavim izbornim aktima mora se nalaziti među ostalnim izbornim aktima u Narodnoj skupštini. Ovako se je narod morao boriti za zakon protiv bezakonja onih, koji su pozvani i zato plaćeni, da vrše zakon.

A sada izvolite čuti kakav je bio uspjeh vladine borbe oko rezultata izbora u sisačkom srezu. Prema

podacima opozicije, koji su se slagali sa podacima vladine grupe uz razliku možda par glasova, stvarno je dr. Maček u sisačkom srezu dobio svega 8.179 glasova, a g. Jevtić 1.576 glasova zajedno sa ona 53 lađara. Poslije izvršenih korektura dobio je dr. Maček 8.189 glasova, a g. Jevtić 1.744 glasa. Kada su se vladini organi usudili ovako raditi u sisačkom srezu, gdje je u seljaštvu i građanstvu živa tradicija o borbi sa Turcima za narodnu slobodu i o borbi sa feudalnim gospodarima za seljačka prava, onda si možemo lako pretstaviti kako je bilo u drugim krajevima države.

No još crnje svjetlo baca na vladu g. Jevtića osvetnička akcija proti onima, koji su glasali za listu dr. Mačeka. Već 6 maja ove godine u jutro dao je sreski načelnik, ujedno upravnik gradske policije, poapsiti sve videnije opozicionalce u gradu Sisku; na što je građanstvo protestovalo time, što su odmah zatvorene sve trgovačke i zanatlijske radnje, te pozvan pretsjednik gradske općine, da intervenira kod šefa policije radi puštanja na slobodu uapšenika, koji nisu ništa drugo skrivili, no što su glasali za opoziciju. Ta intervencija imala je toliko uspjeha, što su oko 5 sati poslije podne uapšenici pušteni na slobodu, jer je atmosfera u gradu postala toliko tmurna, te je bilo razloga vjerovati da će doći do neželjenih događaja. Vladina osveta zahvatila je odmah siromašne gradske službenike i radnike, te je već slijedeći dan nakon izbora izagnan iz Siska jedan gradski stražar, te mnogobrojni radnici, koji su glasali za opoziciju, a sisačkim industrijama izdan je nalog, da ne smiju primiti u posao ni jednoga radnika, koga ne preporučuje šef policije. Ove progone maskirala je vlada suzbijanjem komunizma, ma da bi ti isti radnici, da su glasali za g. Jevtića, postali onaj čas najlojalniji buržuji. Napokon je smenjen i tamošnji pretsjednik gradske općine, jer je i on glasao za opoziciju. Povedena je akcija, da se iz gradske službe maknu činovnici, koji su dali glas dr. Mačeku, pa još ne znam da li je i koliki uspjeh ima ta akcija pod sadašnjom Vladom. I ova vlada ne bi smjela govoriti o stišavanju i smirivanju, kada bi ikome radi glasanja 5 maja o. g. i vlas-pala s glave.

Doista je već jednom vrijeme da prestanemo s tim barbarizmom, koji je nakon izbora od 8 novembra 1931 sramotio našu zemlju i upropastio na hiljade vjernih državljana samo zato, jer nisu glasali za takozvanoga službenoga kandidata zemaljske liste, makar je i onaj drugi kandidat na istoj listi imao pismenu privolu jednoga te istoga nosioca liste. Da se radikalno liječi ovo zlo trebalo bi donijeti zakon, na temelju koga bi sud kaznio sve kršitelje zakona, bili oni ministri, banovi ili policijski činovnici, bez prava na amnestiju, jer doista ako obični građanin što zgriješi proti zakonu, on zna da će zato pretrpjeti kaznu i biva kažnjen, a službena lica upravo iz objesti i pakosti krše zakone, znajući da ih zato neće niko potegnuti pred sud. Treba naime znati da je upravo radi ovih nedjela, a naravno i radi okrutnosti ili — kako se ovde kaže — svireposti policije i žandarmerije u gled državne vlasti u hrvatskim krajevima spao vrlo nisko.

Prije nego što predem na ocjenu današnje Vlade, moram se ipak ukratko osvrnuti na deklaraciju vlade g. Jevtića, koja me je zatekla kao člana Narodnog kluba Senata. Poznata je izjava toga Kluba, koju sam imao čast najprije podnijeti Blagopokojnome Kralju, a onda pročitati u Senatu. Taj Klub nije nikada imao zadaću, da se afirmira u narodu kao neka politička

organizacija, jer smo svi znali tko je vođa hrvatskog naroda i da bi bio grijeh protiv toj u duši naroda postojećoj organizaciji stvarati neku novu organizaciju. Ja sam inicirao i organizovao taj Klub, naročito radi toga što nisam htio da snosim odgovornost za politiku t. zv. autoriteta, toliko štetnu za državu, napose za Hrvate. Takovoga je shvaćanja bila i većina članova senatskog kluba, pa i oni iz Narodnoga kluba u Narodnoj skupštini. Međutim kada je nakon pada g. Uzunovića dobio mandat g. Jevtić, ja sam držao da je došlo vrijeme, kada treba da klub u jednoj političkoj akciji dokaže vjernost svojoj deklaraciji, pa sam predložio izjavu koja će se publikovati i kojom ćemo dati na znanje, da će klub svoje držanje prema Vladi udesiti prema njenom radu i da žalimo što u njenoj deklaraciji nema ni spomena o izmeni Izbornoga zakona, Zakona o štampi i Zakona o zboru i dogovoru te udruženjima. Klub nije to prihvatio i ja sam iz njega istupio, pa sada kada dolazi Vlada, koja se ne samo obvezuje donijeti ove političke zakone, već i označava proceduru kojom će ići do ozakonjenja tih izmena političkih zakona, ja takovoj Vladi ne mogu kratiti mogućnost izvršenja teoga programa.

Sada se, gospodo senatori, nalazimo pred jednom sasvim novom situacijom, Nakon mnogogodišnjega mraka ukazala se svjetlost dana i da budem pravedan i da ne budem zlo shvaćen, moram reći da je diktatura pod g. Petrom Živkovićem bila na daleko snježljivija, nego li t. zv. ustavnost i nekakav parlamentarizam za vlade autoriteta. Ja neću reći, da je to svjetlo došlo isključivo i jedino radi izdržljivosti hrvatskog seljačkoga naroda, koji je doista dokazao koliko ima u njega junaštva u mukama i patnjama, ja vjerujem da su tome mnogo doprinjeli i drugi faktori, pa i oni srpski i slovenski otadžbenci, koji su došli do uvjerenja, da dotadanji putevi ne vode dobru.

Neću se upustiti u ocjenu spoljno-političkoga dijela Vladine deklaracije, jer smo u tome svi saglasni sa izjavom Kr. vlade. Ja vjerujem, da će se prilike u našoj državi iz temelja promijeniti, ne samo na bolje, nego na posvemašnje i potpuno dobro. Ja mislim, da to uviđaju i svi Srbi, koji su do sada stvarno od 1. decembra 1918 jedini upravljali našom državom. Ja mislim da će toga mišljenja biti i oni, koji su do sada sa omalovažavanjem govorili o sporazumu, te uzvišivali autoritete i majorizaciju, zaboravljajući da nema na svijetu slučaja kakav imamo u našoj državi, koju nastavaju narodi sa nejednakom prošlošću, vjeron, kulturom i običajima, pa ipak svi uviđaju da mogu biti sretni samo u ovoj zajedničkoj državi.

Mene ne smeta, što je Kraljevska vlada istakla, da joj je osnovni pravac unutrašnje politike dat Ustavom od god. 1931. To mora da kaže svaka vlada koja normalnim putem dolazi na upravu zemlje, a drugačije bi mogla govoriti samo vlada potekla iz državnoga udara. Ne smeta mene isticanje narodnoga jedinstva, jer je moje uvjerenje da to spada u teoriju, a pošto se odmah iza toga spominje zakonitost, jednakost i ravnopravnost, vidjeti ćemo kako će to izgledati na djelu, t. j. kada se bude pristupilo definitivnom unutrašnjem uređenju države. Nijedan zakon, pa ni Ustav, nije vječan i kada interes cjeline traži da se izmjene Ustav i zakoni, onda treba tome pristupiti. Pred srećom naroda gubi se t. zv. prestiž, jer Ustav i zakoni treba da služe narodu, a ne obratno. Ja vjerujem, kada Kr. vlada kaže, da će ona u toku svoga daljnijega rada pojedine zakone, naro-

čito one političke prirode prilagoditi težnjama i željama naroda, da će ti zakoni doista omogućiti konačnu unutrašnju konsolidaciju zemlje. Pri tom ne mogu a da se ne osvrnem na izjavu jednoga inače vrlo simpatičnoga Ministra, koji je kazao da će se kod donošenja tih zakona postupati postepeno i obazrivo. Onaj »postepeno« sasvim je kompromitovan. T. zv. autoriteti obećavali su »postepeno« uvođenje demokratskih sloboda, a da kroz lijepi niz godina nisu ni nogu podigli, da stanu na prvu stepenicu, već su još išli unatrag, te gasili jedno svjetlo za drugim tako, da je napokon od Maribora do Đevdelije pao mrak na čitavu zemlju. Uvjeren sam da će novi politički zakoni onemogućiti povratak vremena, koje su priželjkivali i voljeli samo oni, koji hoće da svoju volju nametnu narodu.

Gospodin. Pretsjednik Ministarskog savjeta založio se je za takvu organizaciju političkoga života, po kojoj bi se dvije velike stranke zamenjivale na vladi, pa je kao dobar primjer naveo Sjedinjene Države Amerike. Ne bi ni to bilo loše, kada bi ovakva organizacija garantovala jednakost i ravnopravnost. Nu ne treba zaboraviti, da mi nismo Amerikanci i da je historijski razvoj ove države bio sasvim različit od našega. Oni su na stotine godina živjeli zajedno dok su dospjeli do današnje državne organizacije, a mi smo tekar 17 godina zajedno, pa ne bi bilo dobro po jedinim narodnim skupinama ili historijskim individualnostima nametnuti ma što, što bi učinilo dojam nasilja ili hegemonije. To nije ni potrebno, dok se zna da nema ni Slovenca, ni Hrvata, a ni Srbina, koji bi bio protivan Jugoslaviji kao jednoj državnoj cjelini i dok smo svi spremni zajedničkoj vladi dati sve ono što garantuje njenu nezavisnost prema vani, — nema razloga po jedinim narodnim skupinama ili pokrajinama kratiti ono, što imaju od stoljeća i čemu su se kroz stoljeća privikli.

Mnogo se govori o političkoj organizaciji na plemenskoj, regionalnoj i vjerskoj bazi kao nedopuštenoj. Nu dozvolite da vam kažem kako o tome sude mnogi Hrvati, istinski odani ovoj državi. Oni kažu: jedan dio naroda kroz godine i godine stvarno provodi i plemensku i regionalnu i vjersku politiku, pa imajući vlast u šakama postavio je to kao sveopće načelo samo zato, da ostalim plemenima, krajevima i vjerama oteža ili onemogući zaštitu njihovih interesa. Pa kad znamo, što se je u ovo 17 godina desilo u personalnoj i investicionoj politici, trebamo se pitati, ne imaju li ti Hrvati ipak pravo, kada ovako govore. Ja sam već na to ukazao u govoru od 21. marta 1934 u ovom visokom Domu, pa samo navodim kao tipičan primjer još ovo: u godini 1932 svršilo je učiteljsku školu u Zagrebu 37 apsolventica, od kojih je bilo pet pravoslavnih a 32 katolikinje. U ljetu 1934 konstatovao sam, da su od tih pet pravoslavnih dobile namještenje u osnovnoj školi četiri, a od one 32 katolikinje samo jedna i to kći nadstražara, koja tu sreću može samo svome ocu i njegovoj službi da zahvali.

Još pri koncu da učinim kratku napomenu o događajima u Zagrebu dana 20 i 21. o. m. u povodu manifestacija prigodom imendana i rođendana dr. Mačeka, sveopće priznatoga vođe hrvatskoga naroda. Uz ozbiljne i trijezne građane svih slojeva od radnika do seljaka i visokih intelektualaca, koji su dali oduška svojim osjećajima na najljepši i najdostojniji način, našlo se je i ljudi kojima je bilo do toga, da ove manifestacije kompromituju. Prvi je bio jedan policijski agent, koji je kuršumom iz revolvera ra-

nio u trbuh jednoga dječaka, koji je publici nudio da kupuje male hrvatske trobojke. Taj agent nesumnjivo nije pristaša g. dr. Mačeka. Sve što je kasnije slijedilo, bila je reakcija na izazov četnika i male šake protivnika g. dr. Mačeka, koji su željeli da pomute veličajnost manifestacije. Ni u kojem slučaju ne bi ovi incidenti smjeli uticati na liniju nove državne politike. Mi znademo, da je i ovde u Beogradu bilo vrlo teških sukoba između žandarmerije i studenata, a znamo i za događaje koji su se prije nekih 10 mjeseci desili u Sarajevu u vrijeme banovanja g. Velimira Popovića. O tim događajima podnio je naš bivši drug Stjepan Janković interpelaciju u Senatu, koja ne samo da nije objavljena na prvoj sjednici, kako propisuje Poslovnik, već je uopće sasvim zatajena. Ja vjerujem, da će svi mjerodavni politički krugovi u državi i da će čitavi narod preći preko svih sitnica, koje bi mogle pomutiti definitivni mir u našoj zemlji, koji će mu donijeti bolju i sretniju budućnost. Ja ne sakrivam svoje zadovoljstvo nad promjenama, koje su već tu i koje će još doći, jer od njih očekujem konačnu unutrašnju konsolidaciju naše države i sreću naroda i Kralja.

Glasati ću za predložene dvanaestine sa izmenama i dopunama Finansijskog zakona za godinu 1935/36.

Potpredsjednik dr. Miroslav Ploj: Ima reč senator g. Josip Šilović.

Dr. Josip Šilović: Gospodo senatori, mi, domovina naša imade otvorena vrata u svijet, imade divno naše more. Jugosloveni, i Hrvati i Srbi i Slovenci, otkada su došli u ove krajeve, bili su prvorazredni pomorci, prvorazredni mornari; oni su to i danas. Mi stariji znamo, dok su jedrilice išle svijetom, dok ne dodoše parobrodi, kako se je naš narod takmičio sa najnaprednijim narodima pomorskim: sa Holanđezima, Šveđanima, Norvežanima, Francuzima i t. d. Ja to govorim iz iskustva, jer sam sam dijete primorsko, jer sam rođen na moru, jer je moj brat 40 godina kao mornar ne samo na našim brodovima išao na svih pet strana svijeta, nego i na brodovima stranim, engleskim, američkim i t. d. I danas, gospodo, mi imademo svoju trgovačku mornaricu dosta jaku, a žao mi je, da nemamo još daleko i daleko jaču, onakvu, kakvu smo imali dok su bile jedrilice. Podite na Primorje od Sušaka pa do Boke Kotorske, pa ćete vidjeti divne palate sa krasnim parkovima, pa podite da vidite i unutrašnjost njihovog uredjenja, pa ćete vidjeti što su sve donijeli naši kapetani i brodovlasnici sa svih pet strana svijeta, kako su uredili svoje palate, kako su uredili svoje bašte. Narod, koji imade svoje mornare, svoje kapetane, svoje brodovlasnike, otkad je došao ovamo, dakle preko hiljadu godina, imade pravo da traži od države da se i ona brine za more, da se brine za pomorstvo i da mu posveti svu svoju brigu, svu svoju pažnju. Prirodno je, gospodo senatori, da oni krajevi našega naroda, koji su daleko od mora, ne poznaju more, nemaju ni smisla za more i za njegovu vrijednost, za budućnost narodnu, za njegovu i ekonomsku i političku neodvisnost. Pošto svi pomorski narodi imaju svoje ministarstvo trgovačke mornarice, ja držim da je preka dužnost da i Kraljevina Jugoslavija osnuje svoje ministarstvo za trgovačku mornaricu. Ja držim da je to ministarstvo najpotrebnije. Ja držim da je ono potrebnije od ministarstva pošta i brzjava i od ministarstva fizičkog vaspitanja, jerbo mi danas, gospodo senatori, pošto nemamo ministra trgovačke mornarice, ne vodimo brigu za more, ne vodimo brigu za luke naše i doga-

daju se uslijed toga žalosne činjenice, događa se da su nam luke zatrpane, da nemaju gde parobrodi da pristanu uz obalu, a to imade veliku važnost za narodnu privredu i za naš narodni ponos. A da vam navedem jedan karakterističan slučaj, da vam pročitam iz »Vremena« od 14 jula 1935 god. ovu anomaliju, jer znam da one, koji nisu Primorci, ta anomalija nije zanimala, a vi drugi možda niste to slučajno pročitali. Evo toga dopisa: »Split, 18 jula. Kod nas ima mnogo stvari koje se ne mogu dovesti u sklad sa potrebama života kao ni sa našim sopstvenim interesima. Pozabaviću se jednim konkretnim neobičnim slučajem, koji je moguć samo u našoj zemlji. Kao što je u »Vremenu« već bilo govora, nova velika luksuzna lada Jugoslovenskog Lojda »Princeza Olga« održava stalnu liniju između naših pristaništa na Jadranu i bliskog Istoka. I već prva putovanja pokazala su da je uspostavljanje ove redovne linije bilo potrebno, naročito u koliko se tiče Egipta i Palestine. Međutim, već posle prvog putovanja pojavile su se teškoće i to sa naše strane. Sa svog trećeg putovanja vratila se »Princeza Olga« sa 257 putnika iz Palestine i Egipta, koji su došli da u Evropi, većim dijelom u samoj Jugoslaviji, provedu ljeto. Među njima se nalazi vrlo veliki broj uglednih ličnosti, kao Naus bej Henri, koji se smatra najbogatijim Egipćaninom, zatim Herim Silbi paša, Krb Abdul Izbej, bivši egipatski ministar, i drugi. Najveći dio ovih putnika, njih 183, došao je da provede ljeto u našoj zemlji, na Bledu, Bohinju, Rogaškoj Slatini, Vrnjcima, Crikvenici i Dubrovniku. Međutim oni se nisu mogli iskrcati ni u Dubrovniku ni u Splitu. Putnici, koji putuju našom lađom, ne mogu se iskrcati u našem pristaništu! To nisu mogli da učine zbog toga što pitanje pristanišne takse još nije riješeno. Italijanskim parobrodskim društvima ovo je omogućeno time, što plaćaju, na primer Kozulić, 30.000 din. godišnje, paušalno, dok Jugoslovenski Lojld mora plaćati za svako pristajanje preko 30.000 dinara (prema tonaži pojedine lade). Zbog toga je uprava Jugoslovenskog Lojlda prisiljena da u našim pristaništima, Splitu i Dubrovniku ne ukrcava niti iskrcava ni putnike ni teret; jer ako ukrcava ili iskrca samo jednog putnika ili samo kilogram robe, mora da plati punu taksu, nešto preko 30.000 dinara! Jugoslovenski Lojld tražio je da pristanišne takse plaća paušalno, kao što to plaćaju i strana parobrodskadruštva, koja konkuriraju našim ladama u našim vlastitim vodama.

Kolika se šteta ovim nanosi našoj cjelokupnoj privredi, a specijalno našem Primorju, suvišno je i isticati. Putnici, bilo da putuju na Bliski Istok, bilo da dolaze, moraju da putuju u Trst, u italijansko pristanište. Isti je slučaj i sa robom, koja se mora iz Splita ili Dubrovnika otpremiti u Trst, pa dalje za Egipat i Palestinu. A isti je slučaj i sa robom, koja se uvozi iz Bliskog Istoka u našu zemlju. Ona mora najpre da ide u Trst, pa odatle da se vraća u naša jadranska pristaništa ili se pak iz Trsta otpremi u unutrašnjost naše zemlje. Na taj način krivicom nas samih mi nemamo od ove direktne linije onu i onakvu korist kako se to moglo i moralo očekivati, nego veliki deo te koristi dajemo strancima.

Zbog toga se nameće potreba da se ovo pitanje riješi odmah bez odlaganja onako kako to zahtijevaju naši opšti, jugoslovenski interesi, a ne da korist, koju sami možemo imati, damo drugome.

Ja držim, gospodo senatori, da boljeg dokaza ne treba nego li je ovaj, da je potrebno da se kod nas što prije osnuje Ministarstvo trgovačke mornarice, da se ovakve stvari onemoguće. Šta će reći o

nama stranci, koji baš na našim ladama hoće da dođu u Jugoslaviju, a ne smiju da se iskrcaju u Dubrovniku i Splitu i nesmiču da se iskrcaju kod nas na Sušaku, nego moraju ići u Trst i Veneciju, i onda iz Trsta i Venecije, da dođu u Jugoslaviju?! Šta će reći taj svijet o nama, o našim ustanovama?! Šta će svijet reći o našim zakonima i o našoj brizi za našu zemlju?! Zato je, po mome mišljenju, potrebno da se što prije osnuje Ministarstvo za trgovačku mornaricu, koje će onda o toj tako važnoj našoj privrednoj grani voditi naročitu brigu.

Gospodo, imam da vam spomenem još i taj slučaj, da mi još danas imademo austrijsko i mađarsko javno pomorsko pravo. I danas po cijelom svijetu naši mornari, za slučaj kakve havarije, znate li po kojim odredbama imaju da se ravnaju? — Po uredbi Carice Marije Terezije!

Preka je potreba da što prije dodemo do uređenja tih pitanja, jer inače šta će o nama da kaže svijet, koji nas posmatra od svih pet strana sa čuđenjem.

Ja gospodo, zaključujem s tim, da ću glasati za dvanaestine i preporučujem Vladi da što prije osnuje Ministarstvo trgovačke mornarice. (Aplauz).

Пошпрејседник др. Мирослав Плој: Реч има сенатор г. Милутин Драговић.

Милутин Драговић: Господо сенатори, Влада је нама поднела пројекат о дванаестинама државног буџета за 1935/36 г. и ја унапред изјављујем да ћу гласати како за предложене дванаестине тако и за предложени Финансијски закон, који даје Влади извесна овлашћења, али зато што изјављујем да ћу гласати за предложене дванаестине, ја мислим и сматрам да не морам у свом говору да хвалим и величам рад Владе, јер сам од оних људи који никоме унапред не плаћам и не дајем оцену, па како је ова данашња Влада, на чијем је челу г. др. Милан Стојадиновић скорашња, те још није имала времена да се пусти у рад те да би се из тога њезинога рада виделе њезине добре стране и намере или пак обратно, ја ради тога нећу ни хвалити ни осуђивати рад данашње Владе. Али ће ми бити дозвољено да кажем да ја осећам, а мислим и сви ви, господо сенатори, осећате, а то осећају и народни посланици како садањи тако и они бивши, осећа се и у Влади, осећају и политички прваци и партијске организације, у колико их има, да у нашем друштву и у нашој држави не иду послови својим нормалним током. Свуда, готово у свима крајевима и у свима друштвима постоји неки трулеж, неко шкрипање, нека злоба и забринутост тако, да се готово нико не може снаћи или бар назрети куда ово води и шта треба учинити, те да се ово зло отклони и поправи. И баш зато, господо сенатори, ја ћу покушати, у колико ја опажам и знам узроке овога стања, да их изнесем овде пред Вама, а изјављујем да говорим лично у своје име и по свом осећају, не мислећи овим говором да кажем ништа што би кога увредило, па макар он био ранији или садањи мој политички пријатељ или не. Ја сам, господо сенатори, у Парламенту још од 1908 год. и добро знам и сећам се какве су онда биле политичке организације и удружења, са колико се најље водило рачуна о томе која ће странка довести бољи квалитет људи за народне посланике, која ће политичка организација имати што боље, што угледније, што исправније и што паметније своје присталице у народу, са колико се најље и опрезности говорило са министарских столица или са посланичких говорница, како се и колико водило рачуна о извршењу

закона и појединих решења, како се строго пазило на рад појединих чиновника и њихово општење са народом, а све због тога, да се не би дало маха противнику или опозицији, да ма какав испад или незаконитост користи у народу приликом свога агитовања и говора. Па кад се подвуче линија између тога прошлога рада у друштву и у Парламенту у оној нашој малој Србији пре рата и парламентарног рада и политичких оргланизација од 1918 год. па до данас, човек, који имало има политичког осећаја и смисла, мора да види велику разлику како у раду тако и у понашању и у склопу и саставу готово свих политичких и друштвених организација. Слободно могу рећи да су се готово све владе и политичке организације, које су долазиле на државну управу утркивале, и једина им је брига била да добију што више присталица и повећају свој број помоћу кога би се одржали на власти или дошли на исту, не питајући и не проверавајући, је ли тај њихов члан достојан и ваљан да буде примљен у њихово друштво и њихову организацију. Није се водило рачуна о раду појединих чиновника, није се пеглало ко се је постављао за чиновника, није се знало колики је број тих чиновника у коме надлештву, давале су се групе, положаји и унапређења појединцима по шефу и симпатијама појединих политичара, тако да се пореметио рад како политичара тако и чиновника, а још више је унело незадовољства и неспокојства у народу враћање појединих чиновника, који су били осуђени за ма каква дела, поново на положај, или воскресавање некога за министра или народног посланика или за већег државног функционера, а који је био осумњичен да није био исправан и поштен у своме раду и у својој прошлости. Такав се био створио хаос у друштву и у политичким организацијама од претераних жеља и амбиција појединаца, да готово, а и без готово ни једна странка ни политичка организација пре 6 јануара 1929 г. није била у целости, већ је исцепкана на личне групације и подвојености, тако да је за време једне радикалне владавине вођство бивше радикалне странке морало да склапа коалицију са немачком организацијом др. Крафта и са демјетском организацијом из Јужне Србије, те да би са те две политичке организације, које су биле чисто верске и племенске, та државотворна радикална странка бранила и чувала државно јединство и народну слободу од удруженога пречанскога блока.

Ради таквих поступака, господо сенатори, народ је у целокупној нашој држави, изузев неколико политичара и Министара који су изгубили своје положаје, поздравео шести јануар 1929 год. и могли сте на сваком искреном родољубу и пријатељу нашег државног јединства приметити да му је лакнуло на души и да је добио уверење, да ће се многе и многе рђаве ствари, које су биле у прошлости, поправити и завести ред и поредак у нашој држави, те ће се у новом стању избацити све оно, што на туђ рачун хоће да живи, да се размеће и да добија положаје у нашој држави. И збиља, господо, за време Владе г. Петра Живковића, од 6 јануара 1929 год. па до 4 априла 1932 год., без малих изузетака појединих чланова његовог Кабинета, народ се осећао слободан, задовољан и спокојан на своме имању и занату. Али од 4 априла 1932 год. почеле су поново политичке теревенке и мимоидажења појединаца, тако да је политичка организација, која је створена још за време Владе г. Петра Живковића,

после његовог силаска са исте почела одмах да се распада и подваја у разне групе, иако је задатак те политичке организације био да сврста и организује у једну јаку политичку странку све способне људе и политичаре, не водећи рачуна ко је којој политичкој организацији припадао пре 6 јануара 1929 год. и која би тако јака и снажна управљала земљом без трзавица, без коалиције или макаквог споразума. Али вођство те саме организације, после силаска са Владе г. Петра Живковића, склопљено је од таквих људи и таквих политичара, који су очигледно давали знаку да им је прече да воде рачуна, да ли ће ући у општински одбор један или два одборника више његове прошле политичке организације, да ли ће где и на ком месту наместити свога чиновника или служитеља. Просто су били завели у тој тако званој јединственој политичкој организацији Југословенске националне странке кључ прошлих партијских организација тако, да је и за неопитичара било јасно, да у вођству странке и странци нема јединства и слоге. И шта се догађа, догађа се, да приликом образовања Владе г. Богољуба Јевтића баш сами чланови ужега одбора Југословенске националне странке ударају секиром у тако младо и још довољно неразвијено стабло ове политичке организације и излазе на изборе од 5 маја без сагласности, без споразума, без икаквог додира и припита вођства ове политичке организације, у којој су они седели све до дана нове Владе Богољуба Јевтића. Ја не мислим да критикујем г. Б. Јевтића, јер ми је пријатељ и ја га поштујем и изјављујем, да ме је послушао и да је прихватио предлоге које сам му чинио, можда не би доживео онакав политички крах као што га је доживео са својим присталицама и сарадницима готово тако како га досад ниједан политичар није доживео.

Господин Б. Јевтић, седајући на положај Председника владе, мислио је и био је уобразио да једним потезом, једном наредбом и једним говором преко радио може да створи и направи преокрет у целога народа, у свима друштвима и да збрише све политичке организације које су постојале у нашој држави. Он је сматрао да му је довољно само то, да се ослони на неколико људи сакупљених око Савеза српских земљорадничких задруга и припадника бивше земљорадничке странке, који су га уверавали да, које у организацији земљорадничких задруга, које у својим политичким списковима и организацијама које су ови људи водили преко задругарства, имају преко милион и петстотина хиљада организованих сељака и да ће та организација г. Б. Јевтићу, са још малом помоћи осталих група и присталица, дати на изборима од 5 маја преко два и по милиона гласача. Али та иста господа око Савеза српских земљорадничких задруга и бивше земљорадничке странке преклињали су и молили г. Б. Јевтића као носиоца земаљске листе, да им да за кандидацију срезове, где ће бити сами кандидати без конкурента и тражили отворено наређење за све управне власти и чиновнике, и ако су сами по срезовима, да им помажу и раде за њих. То је очигледан доказ, да су са тешком муком ови народни пријатељи, који се куцају у груди да имају села и сељака за себе, једва и са тешком муком, па може бити и помоћу неких рђавих радњи, дошли цицло њих десетак у Народну скупштину.

Г. Б. Јевтић давајући пристанке за поједине кандидате, није прикупио податке о квалификацијама, о популарности појединог кандидата по сре-

зовима; довољно је било да му само неки рођак, пашеног, побратим или познаник препоручи некога и он је био примљен на листу г. Богољуба Јевтића, а други кандидати и политичари, који су истински имали народно поверење, нису на жалост у многим срезовима били примљени на листу г. Б. Јевтића за изборе од 5 маја 1935 године.

Ето, господо сенатори, такав рад и такав поступак несрећених мисли и несрећенога плана политичара још више је посејао раздора, неслоге и неповерење у народу према режиму, према државном апарату и према политичким људима. Много политичара на жалост има, који једно говоре и раде кад су на влади и кад су на положају, а друго кад су у опозицији и кад иду у народ. Има политичара који желе да буду народни прваци, који желе да дођу на положај за министра, сенатора или народног посланика, па у тој жељи толико су кратковидни и забораве се у својим амбицијама, да у народу критикују, осуђују све што им на памет дође; даје толика обећања да ће да преуреди село, да ће да спасе трговца и занатлију, да ће потећи мед и млеко, а ни мало не води рачуна шта се може дати и шта се може учинити и колике грешке тим својим поступком и радом чини како себи, тако и друштву и организацији, јер сече грану на којој стоји, а чим се та господа врате из народа у Београд, Загреб или Љубљану, они одмах траже додира, праве састанке и вечеринке са људима које су у народу грдили и називали најпогрднијим речима, а који су на положајима у државној управи, те да би им нешто учинили и дали. Примера ради наводим само овај случај: г. Милош Тупањанин за време Кабинета г. Милана Српкића био се одметнуо од власти и по селима у Босни, чачанском и рудничком округу крио се и с времена на време појављивао се на вашарима и пазарима у појединим местима и на тим састанцима најпогрдније речи и осуде бацао на режим, на министре, на чиновнике и уопште на државну управу, а после када је дошао у Београд, томе истом Милошу Тупањанину за време истог кабинета г. Милана Српкића, Министар саобраћаја г. Л. Радивојевић даје лиферацију једнога доста великог броја жељезничких шлупера и то тако да је Милош био господар ситуације, јер је по неколико комисија мењао, ако му не би примили све шлупере које је спремио, па макар они и не одговарали условима. Ето, видите, господо, како се поједини народни назови-пријатељи праве лажно пријатељи сељаку и селу у селу и међу сељацима, а кад дођу у Београд организују послове где ће што више зарадити и скинути са коже баш тога сељака.

Код нас у селу има једна народна изрека: „Чувај ме Боже лажних пријатеља, а од непријатеља ћу се и сам чувати“. Оваквим поступком и радом појединих министара и политичара створено је уверење код народа, да ко ради наопако, ко грди, ко псује и клевета министре или државне функционере или ко ради против државног јединства или државног поретка, односно да треба човек да буде републиканац или комуниста или треба да сазове сељаке да их упути у борбу против жандарма и власти, као што је било на Убу, па тек онда такви људи треба да дођу до положаја и до награде од људи који су на управи земље, а које су они грдили, клеветали и осуђивали. Не могу се, господо сенатори, једном наредбом или једном вечером са рибљом чорбом регулисати и поправити све народне невоље и педаће, као што је то покушао др. Драгомир Јанко-

вић, бив. Министар пољопривреде и претседник Савеза земљорадничких задруга, који се за љубав положаја, хара и шићара преврће у политици као голуб превртач.

На селу је тешко, пала је цена сељачких производа, сељак нема заштита да узме соли, гаса, дувана и жижица. Нема прихода одакле би могао да подмири најнужније потребе у оделу, храни, а држава неколико година нема никаквих радова и радних објеката, да би могао сељак или ко други ко нема средства за живот, наћи рада и запослења, те да би од те злехуде наднице могао да побољша своја средства за живот свој и своје породице. Немамо никаквога државнога плана, ни у држави ни у појединим надлежним Министарствима, немамо никакве статистике како за основну наставу, тако за средње и занатске школе. Ми имамо по појединим крајевима у нашој држави једну основну школу на 50 до 60 хиљада становника, а имамо места где има 4 до 5 основних школа на четири до пет хиљада становника. Нико се не стара, нико се не труди, да ту омладину, која пристиже и која је нада наше будућности, сврста и упуту у добром и ваљаном раду за добро Краља и добро државе, добро народа и добро друштва, већ смо их оставили сокаку и улици да их појединци, затровани мржњом према држави и државном организму, према друштву и режиму, трују и заводе у своје планове, своје мрачне организације, те да би помоћу такве омладине необавештене, наивне и заведене могли ови слабићи и себичњаци доћи до положаја и растурилити наше државно и народно јединство. Чак има и таквих случајева, да су поједини омладинци у беди и невољи или затровани оваквим рђавим и злим намерама појединих рђавих политичара ступили у службу и наших спољних непријатеља, да за извесну новчану награду чине переди и безаконја, те да би наше државно јединство и државни ауторитет ослабили и пољуљали.

Ниједан г. Министар финансија није сео да направи предрачуи, да састави статистику, па да зна какво ће финансијско стање наше државе и нашега народа бити после 10 до 15 година, када све ово што је данас у државној служби добије право на пензију, а ја верујем, господо, кад то време дође, да нема тога народа, нема тих прихода и финансијских извора који ће те потребе подмирити. Толики се намети на народ ударају непромишљено, не водећи рачуна ко колико може да плати и нашта треба да плати, да је дошло до тога, да се сељаку за 200 до 300 динара продаје и последње имање за порез или прирез, а да трговци и занатлије затварју своје радње и носе кључеве од истих те их предају власти и пореским управама са изјавом, да не могу даље под овим условима да обављају рад и да издржавају породицу. Док се сељак, занатлија и трговац муче и превијају од муче и немаштине, докле се на другим странама расипа, проводи, бесни и троши, тако да човек мора да се запита: Боже мој, да ли ови људи имају срца, осећаја и очи да виде шта раде и шта чине од ове државне и народне имовине!

Ето, такав рад и такви поступци, господо сенатори, појединих управљача толико су улили неповерење, неспокојство и зловоље у народ против режима и противу готово свих политичара, да је данас готово и онај последњи сељак у овчарској колиби уверен, да је овде у Београду и уопште код свих политичара и народних првака толико завла-

дала корупција, да мисле да ми овамо крадемо милионске суме и трошимо на своје личне прохтеве. И зато ја строго могу рећи, да ни десет од хиљаде гласача у Моравској, Вардарској, Зетској и Дринској бановини, који су гласали за др. Мачека, нису гласали за то што се слажу са његовим начелима и његовим прохтевима или што одобравају његов поступак, него су гласали само зато, да тим својим гласом и поступком ставе на знање данашњим управљачима и данашњем режиму, да им је тешко, да не могу да живе, да не могу да снесу финансијске терете, поједине обавезе, поступак и опхођај појединих чиновника са њима.

Јер, господо сенатори, ја не видех ни у једном ресору и ни у једној канцеларији наше државне управе, која када први пут поставља некога у државну службу позваотога малог чиновника, да му даде упуства и научи га како треба да ради и како треба да се влада и да општи са народом, како треба да извршује поједине наредбе и законске одредбе, већ га те његове претпостављене старешине, кад пође на место службовања, препусте самог себи и он као неискусан и неупућен мора да ради по своме неискусном нахођењу и тако чини испаде и такве поступке у појединим крајевима, да људи тих места где овај чиновник служи, по томе чиновнику и његовом раду цене целу државу, државну организацију и претставнике данашњег режима.

Г. др. Шуперина рече овде у његовом говору, да бива случајева где у хрватском племену хрватски службеници, — ја мислим да тамо нема српских службеника, а ако их има врло их је мало, — испребијају некога ко непоштује поредак и закон, па се буну зашто ово да се чини. А ја га питам, шта ћемо ми рећи у Србији, у Вардарској бановини, где су већином командири жандармеријских станица и жандарми као и финансијски службеници Хрвати, па врло често ухвате и испребијају Србина за неки његов поступак, па ни један од тих Срба не рече и не помисли да му то чини цело хрватско племе, већ само критикује и осуђује онога појединца који овако поступа са њиме. Негативна је и жалосна је изјава г. др. Мачека, господо сенатори, ако је истина оно што сам читао у новинама да је он рекао, да он приликом избора 5 маја није био кандидат политичке организације и политичкога споразума, већ је био кандидат хрватскога народа и да је њему као претставнику и вођи хрватскога народа немогуће, да улази у ма какву политичку организацију, ма са којом политичком организацијом ове државе, а најмање са групом г. Давидовића и Јосе Јовановића. Ово није тачно, господо сенатори, јер колико ја знам, а сигуран сам да и ви знате, доста велики број житеља хрватскога племена не одобрава овај поступак г. др. Мачека нити су са њим. А ови Хрвати, који су службеници готово по свима гранама у нашој предратној Србији, у Вардарској и Зетској бановини, толико су се сродили са нашим Србима, тако живе у заједници љубави и слози, да не можете да осетите никакву разлику ни подвојеност, зато што је он Хрват католик или што смо ми Срби — православни. Ми смо се толико саживели једни са другим, да смо ми решени да бранимо, да гинемо и да падамо у борби за државно јединство, за нашу слободу и за нашу заједницу. Ради тога сам ја уверен, господо сенатори, да ће ова наша држава да живи да се развија и да напредује још тим пре, што ова држава наша није створена ни одлуком Сената ни Скупштине нити одлуком на

неком збору или за неким зеленим асталом, већ је створена помоћу крви, помоћу посејаних костију наших најбољих синова од преко милион душа и уверен сам, да би сутра за одбрану ове државе и државног јединства, на бранику наше миле и драге Отаџбине пало пет пута више наших најбољих синова.

Ето зато ја, а колико видим и доста велики део нашега народа, не придајем никакву важност изјавама г. др. Мачека, г. Љубе Давидовића, г. Јоце Јовановића и осталих, који говоре да у нашој држави постоји хрватско питање, јер оно не постоји, а када би постојало, онда не би постојало само хрватско питање, већ би постојало питање Словенаца, Хрвата и Срба, него заиста постоје болесне жеље и амбиције неких политичара, који несвесно убацују ову крилатицу у народ, искоришћујући економске неприлике и невоље и несрећност, неслогу и раздор међу политичарима и првацима данашњег режима, те помоћу те крилатице мисле да задобију народне масе, да, помоћу тих народних маса, како мисле да их они заведу и да их могу завести, дођу на власт и државну управу.

У народу се, господе сенатори, осећа велика потреба и жеља за политичком организацијом, осећа се потреба да се та грађанска војска у гуњду и капуту, у опанцима и ципелама организује и да се помоћу те политичке организације народ оспособи да брани и да чува државу и државно јединство, да уређује друштво и друштвене установе, те да би се створило такво стање, да се омогући да сваки вредан, сваки способан човек може наћи себи запослења, да може повољније, успешније и задовољније да живи од свога зноја и заната. Али ту народну организацију, како ми изгледа, не може са успехом извршити нити окупити ни један политички првак и вођа досадањих партија, јер је створен такав раздор, таква омраза и таква себичност међу нама, да немамо вере ни поверења један у другог. Ради тога народ чека и очекује и нада се у Бога и у човека, који није затрован и увучен у наша племенска, верска и политичка размимоилажења и омразе, који има чврсту руку, чисту прошлост и у кога народ има вере, да ће моћи и да ће бити у стању, да постави свакога на своје место и да доведе ред и поредак у државним установама. Добра је ствар, господе сенатори, што је г. др. Милан Стојадиновић претседник данашње Владе, увео у данашњу Владу г. др. Корочица, који је пристао да сарађује на основу данашњег Устава, тако исто и др. Спаху, који је на изборима од 5 маја био у изборној борби у заједници са др. Мачеком а противу изборне владе г. Б. Јевтића. И ја бих се радовао, радовао би се и цео народ, када би све те народне прваке и политичке вође видели у једној политичкој организацији, да заједнички сарађују за добро народа и уверен сам, да би таквим радом и поступком за свакога доброга и вреднога политичара и народног првака имало места и положаја у овој нашој држави.

Али се, господе сенатори, бојим тога, што сам видео да су ова господа политичари и народне вође, који рефлектирају на велике положаје, много неискренији, много закопчанији и много лукавији један према другоме, него што смо ми људи из народа. Људи у народу, и ако су може бити крвно завађени међу собом, после једног малог састанка и објашњења тако се брзо спријатеље и тако брзо отворе душу и срце један другоме, да за кратко време дођу до искрене љубави и сарадње и баце у заборав

све што је код њих било. Међутим код ових школованих људи запажа се све неко лукавство, неко подметање и нека работа, да изгледа да се само ради о подвали и подметању једнога другом. И изгледа ми да се у школама и високим образовањима то лукавство и та неискреност учи, а ми смо људи из народа били уверени да се у тим високим школама и образовањем долази до племенитости душе и искренности.

Ја не бих желео, да г. др. Милан Стојадиновић као Претседник данашње Владе пође путем његовога претходника г. Б. Јевтића већ да буде сретнији и умешнији у одабирању својих сарадника и пријатеља, него што је био г. Јевтић. Али се бојим, господе, и чини ми се да су саввим друкчији људи док не дођу на поједине положаје, јер су кад су без положаја приступачнији, искренији, љубазнији и веселији, а чим дођу на положај као да промене памет, укоче се, одбију од себе пријатеље, немају додира ни с ким, слушају наметљивце и удвараче, тако да збиља уобразе да су свемоћни, да све знају и умеју и да им нико не треба и никога не признавају. Ја бих се радовао, а и уверен сам, да се г. др. Стојадиновић, који је искусан политичар, спреман финансијер, познаваоц друштвених прилика и политичких људи у нашој држави, у своме раду неће преварити и неће поћи путем његовога претходника и осталих политичких величина, које су долазиле на државну управу, већ да ће паметно и смишљено свако државно и народно питање простудирати и у договору са народним претставницима и људима који познају народне потребе узети у решавање. Јер никаква срамота и грехота није обавестити се, прикупити податке, припитати искусне и способне људе приликом доношења једнога закона, уредбе или важне одлуке за добро народа и државе.

И ако господа из опозиције — клуба г. Б. Јевтића — нападају г. др. Стојадиновића и примећују му, да је у декларацији коју је дао Народном претставништву, врло мало поменуо задругарство и задружне организације, ја ипак верујем у њега и у његовог сарадника г. Светозара Станковића, Министра пољопривреде, који је и задругар и познаваоц привредних тегиба и задатака наше државе, да ће они наћи пута и начина, да се задругарство у нашој држави среди и оспособи, да буде од истинске користи сељаку и задружној организацији, јер је оно нашој држави потребно као насупини хлеб. Мислим, господе сенатори, да сте ви сви уверени и да је тако исто и данашња Влада уверена, да се наше задругарство данас налази распепкано, подвојено и разорено и да су се појединци, који ничега заједничког са селом немају, који не познају душу и потребу нашега задругарства, увукли у задругарство као мољци, нагризају га и заводе га у своје политичке сврхе и амбиције, да би помоћу задругарства добивали положаје и материјалне изворе за подмирење својих жеља и болесних амбиција. Не може, господе сенатори, једна набављачка задруга са бризу 100 или 150 задругара да плаћа управника задруге са 3.000 динара, благајника и пословника 3.000, служитеља 1000 до 1500 динара месечно од прихода једне тако мале задруге. А то све на рачун једног сељака и задругара, који плаћа њихове проводе и разметања. Ја бих рад био видети и једнога задругара у нашим задружним организацијама, коме је задружни савез после преузимања његових пољопривредних производа и стоке извршио испла-

ту додатка у повећаним ценама, када је исти савез продао и уновчио те прикупљене производе од појединих задругара, али сам уверен да нема ни једнога, већ да му је савез плаћао исту онолику цену колико је плаћао и поједини трговац незадругару на пијаци, само са том разликом, што је онај незадругар од трговца добио одмах новац, а задругар преко задружне организације и свога савеза чека по неколико месеци, па и читаву годину дана, док добије новац за своје производе и стоку дате својој врховној задружној организацији.

Мене би, господо сенатори, далеко одвело кад бих набрајао и наводио овде пред вама какав хаос, нерад и непоштење влада у управи појединих задружних савеза и задруга. Ви сви знате да је вођство једног задружног покрета у Хрватској упропастило око 22 милиона задружног и народног новца, а друга, тако исто савезна задругарска управа у Далмацији, упропастила је и потрошила око 16 милиона задружног и народног новца. Колике би тек цифре у динарима изишле, када би се детаљно и пажљиво прегледао рад Савеза српских земљорадничких задруга и још неких других задружних јединица, које збиља под фирмом као да их неко гони због тога што нема симпатије за задружну организацију и задругарство, покривају се за своје задругаре и тако под том крилатицом чине чуда и троше немилостиво задругарски и народни новац, иако им држава и државна управа даје све бенефиције и повластице, да би задругара, да би сељака ојачали, подигли и оспособили за бољи живот и развитак на своме имању и поседу, у своме дому и у својој породици.

Наше је задругарство, господо сенатори, подвојено у разне облике и разне послове, тако да данас имамо задругарство у Далмацији, Босни и Херцеговини, Хрватској, Словеначкој, Војводини, Србији и Јужној Србији са разним правцима, разним организацијама, разним пословањима и разним начинима. Ја бих се с тога радовао, ако би Влада г. др. Стојадиновића све те задруге сврстала под један задружни закон, под једну задружну капу са тачним опредељењем шта ће радити, шта је дужност и шта је потреба кредитног задругарства, произвођачког задругарства и потрошачко-набављачког задругарства. Треба уредити односе између истога и поставити слогу и љубав међу задругарима, како би задругарство, као једна од најважнијих и најпотребнијих организација за наше село и задружне основице, могла да послужи корисно и са успехом потребама задружног покрета.

Молим вас, господо сенатори, да ми не замерите што сам Вас овим мојим говором замарао, али сматрам да је била дужност и потреба, да као човек који живим у народу изнесем ово своје гледиште и своја опажања искрено и поштено, онако како осећам и видим на делу у народу и нашој друштвеној организацији. И овом приликом изјављујем, да ћу гласати за предложени пројекат буџетских дваестина и Финансијског закона. (Аплауз и узвици: Живео!)

Potpretsednik dr. Miroslav Ploj: Има рећ сенатор г. Фран Кukuljeвић-Сакцински.

Fran Kukuljević Sakcinski: »Чувajte Jugoslaviju«, последње су riječi Našeg Nепрежалjenог Vитеškог Kраља Aleksandra I Uјединителја, iskрене на смрти у času, када се Nјегова Velika i Plemenita Душа дјелила од nапаћеног тјелa daleko од своје

љубљене Uzvišene Kraljevske Obitelji koju је толико žарко љубио, daleko од своје државе, своје drage Kraljevine Jugoslavije, kojoj је био tvorcem nјезине величине и моћи, daleko од својих dragih Jugoslovena, Srba, Hrvata i Slovenaca, за које се је увјек и у сваком часу познатом великом оџинском љубави залагао. U том часу када су му силе malaksale услјед krvarenja dиндушманским tanetom prostreljenог plemenitог и добrog Mu srca Nјегоvog, у том часу misli On још увјек на своју Jugoslaviju и оставља нам у amanet ове zлатне riječi: »Чувajte Jugoslaviju«.

Jugosloveni, Srbi, Hrvati i Slovenci izgubili су за увјек svог добrog, brižnog, plemenitог, velikог uma и svijetлог duha Gospodара, koga су величали и други narodi priznavajuћи Ga као oštroumna, dalekovidna, puna stvaralačkog duha државника. Naša је narodna бол велика и теška. Preduboko су nam zadane rane, да ih ни vrijeme izliječiti неће, jer naš добри Kralj nije умро narавном smrću, nego је pao žrtvom gnјusnog и odvratnog zločina у prijateljskoј nam држави и то управо у часу, када је имао да okруни своја велика nastojanja, да не samo својој држави, Kraljevini Jugoslaviji, koju је učinio velikom и моћном, nego и cijeloј Evropi osigura trajan mir. Zato nјегове posljednje zлатне riječi: »Чувajte Jugoslaviju« narod је duboko usadio у srce своје, па управо ova narodna велика бол и увјек otvorena rana, те велика љубав prema државном uјединjenju дају nam prava, да ćemo znати najpripravnije чувати uјedinјenu našu државу svом sinovskom љубави и time udovolјiti poslednјој želји Velikог nam Kраља Mučenika. Dobri и велики Kralj pokazao nam је за života tolikim živim primjerima, како треба своју државу љубити zahvalnom sinovskom љубави, како треба љубити брата svoga, svoga bližnjega, naročito onoga који је najpotrebniji svake pomoći, našег selјaka, koga је smatrao srži Svoје државе, како треба bratskom љубави uz нас stojati svaki на свој начин, да у сваџијем domu и Srba и Hrvata и Slovenaca завлада taj toli želјковани mir и blagostanje, да у сваџијем domu uskrсне potpuno zadovolјstvo, koga danas, žali Bože naročito после Nјегове смрти нема.

Da, gospodo, то potpuno zadovolјstvo, које је imало да uskrсне у Nјегоvom narodu, isticao је наш Bлагopočivši Kralj Mučenik svakom prigodom, држећи се one: »Zadovolјan narod, јака и моћна држава«. Gospodo, samo она држава napређује, samo она postaje јака и моћна, samo у оној држави cvate mir и blagostanje чiji је народ zadovolјан. Zato је наш Bлагopočivši Veliki Kralj svу važnost polаgao на то, да све власти и државне и samoupravne чине све и сва, да се udovolји mnogim потребama narodnim, да се odstrane од narода све one tegobe и tereti које тиште народ, а које га sprečavaju у nјегоvom razvitku и napretku, које га sprečavaju да dođe до svог želјеног mira и blagostanja. A ми још и danas vidimo, да mnoge власти и државне и samoupravne, а naročito оџинске власти које су narodu najближе, не rade онако како би morale да rade, па да prijatelјски postupaju са својим оџинарима. Mnogi управници seoskih оџина — не velim сви, jer imade и добрих, savјесних и ђovjekolјубивих управника — не susreću своје оџинаре онако како би morali да ih susreću, са punim поштовањем и taktom у својим uredovnicama. Mnogi од njih zaboravljaju да су они овде за народ, а не народ за njih. Imade takових који smatraју великом милости, ако dozvole једном оџинару да може pristupiti у nјегову uredovnicu, а kad pristupi, су-

sreće ga osorno, grdi ga, postupa s njime kao da ne stoji pred njim čovjek slobodan i čestit općinar, bližnji njegov koji ga svojim općinskim nametom plaća, hrani i uzdržava, već kao da stoji pred njim nečovjek, a nije drugo htio nego moliti ga za kakav savjet ili da mu izda kakvo potrebno uvjerenje, koje mu prema postojećim propisima mora izdati. Naročito sada, poslije obavljenih izbora za narodne poslanike, postupaju neki sa općinarima upravo nečovječno. Osvećuju se onima koji su glasovali za opoziciju, te ih proganjaju svim mogućim i nemogućim sredstvima. Takav postupak jednog općinskog činovnika, a sličan takav postupak i kojeg sreskog načelnika ili podnačelnika ne može da približi našega seljaka vlasti, nego ga odalečuje od iste. On ovakvu vlast ne voli, nije mu mila, odvratna mu je, a što je svega toga facit, gospodo, — nezadovoljstvo. To nezadovoljstvo, to veliko zlo, ta velika mora koja pritište naš narod treba da se svakako odstrani. Ova teška rana na narodnom tijelu treba da se temeljito izliječi, ako želimo zadovoljstva u narodu, onog zadovoljstva za kojim je toliko težio naš veliki Kralj Mučenik. Njemu, tom velikom geniju našem i narodu našem za ljubav dužni smo, da državnu i samoupravnu administraciju stavimo na druge i jače temelje, kako će ona zadovoljavati svakoga našeg državljanina, zajamčiti mu mir i blagostanje u njegovom domu i donijeti mu potpuno zadovoljstvo.

Zato treba što prije donijeti toli željkovani zakon o banskim samoupravama, koji nam se već tri godine dana uzastopce obećavao, a čije donošenje je vladi u dužnost stavio Svojom Prestolnom Besedom i naš Blagopočivši Kralj Aleksandar I Ujedinitelj, polazući na taj zakon osobitu važnost, znajući da će takav zakon donijeti u narodu velike olakšice i mnogo zadovoljstva. Ovim bi se zakonom, gospodo, administracija koliko banovinskih, toliko sreskih i općinskih vlasti imala reorganizirati tako, da bi odgovarala svim današnjim zahtjevima i životnim potrebama našega naroda — Srba, Hrvata i Slovenaca, jer današnja administracija, naročito kod sreskih i općinskih vlasti, apsolutno ne valja, ona koči svaki pravičan i pravedan rad u pojedinim srezovima i općinama, ona koči svaki njihov napredak.

Mnogi današnji sreski načelnici ne znaju upravljati povjerenim im srezovima, a jošte manje voditi nadzor nad općinama, naročito nad vrlo važnim agendama općinskog bilježnika i blagajnika. Oni su u većini posvema nesposobni da vode administraciju, ali, gospodo senatori, ne svojom krivnjom — to moram da naročito naglasim — već krivnjom pretpostavljene vlasti, koja im nije dala prilike, da od svojih starijih prokušanih i vrsnih kolega nauče kako treba upravljati srezom, kako općinom, kako treba poslovanje općine nadzirati, naročito agende općinskih bilježnika i blagajnika, i kako je njihova najpreča dužnost najvećim marom proučavati narodna životna pitanja, da se dode do željenog narodnog smirenja i blagostanja, do potpunog zadovoljstva. Ponavljam nisu ovi sreski načelnici imali prilike da nauče od svojih prokušanih starijih kolega, jer su svi ovi stariji prokušani upravni činovnici poslani od strane raznih partizanskih vlada i raznih režima u penziju, pa nije bilo od koga da nauče pravilnu administraciju srezova i nadzor nad općinama. Ovi u većini mladi sreski načelnici bili su upotrebljavani i danas ih se upotrebljava — žali Bože — najviše u političke svrhe. Oni su danas panduri, policajci i ništa drugo, umjesto da se bave — zašto su najviše i po-

zvani — ispitivanjem potreba i tegoba povjerenog im sreza, proučavanjem gospodarskih, prosvjetnih, privrednih i inih problema, da se tako našem narodu donese toliko željkovano blagostanje, ono blaženo zadovoljstvo. Zato je dužnost naših najviših državnih vlasti tako odgajati naše upravne činovnike, da budu dobri prijatelji i pravedni skrbnici svoga naroda, koji ih plaća i uzdržava. Oni treba da osjećaju za narod, da ga priljube sebi, da ga podučavaju, da mu budu dobri savjetnici, a ne da ga vječno progone kaznama, zatvorom i globama, samo za to, što neće da služi sad jednom, sad drugom ili trećem režimu, na koje narod gleda sa nepovjerenjem jer ih smatra krivcem svog nesnosnog stanja. Pouzdajući se u Kraljevsku vladu uvaženog gospodina Ministra pretsjednika dr. Milana Stojadinovića, koja je već odmah na početku svoje vladavine uznastojala ublažiti i obustaviti mnoge nepravedne progone naših sudržavljanina, smjelo mogu ustvrditi, da će ona znati naći načina, kako da ovakvog upravnog činovnika, danas još narodnog progonitelja, sutra učini prijateljem i dobrim savjetnikom, te učiteljem svoga naroda.

Još je jedno zlo, gospodo, koje bije naš narod i čini ga u velikoj mjeri nezadovoljnim, a to je nemilosrdno i proti svim principima finansijskog zakonodavstva provadano utjerivanje i ubiranje državnog poreza i daća u narodu. Trebalo je, gospodo, prošle i pretprošle godine zaviriti u naša sela, pa bi se vidjelo kako su državni poreski organi na jedan nedozvoljeni i protuzakoniti način ubirali poreze, naročito u Savskoj banovini, a za njima su se brzo povelili i općinski organi. To, gospodo, nije bilo ubiranje poreza, to je bilo haraćenje. Naročito pred sam katolički Božić 1933 godine, kada vjernici pjevaju Narodnom Malom Isusu omiljenu pjesmu: »Svim na zemlji mir, veselje« kao da ih je bjesnik uhvatilo, zaredaše od sela do sela i izvukoše za dužni porez iz seoskih kolibica sve što se vrijednijeg izvući dalo.

Gospodo senatori, bio je to grozan prizor. Svatko ko je to haraćenje po selu vidio, zgrozio se nad tim nedjelima što su ih počinjali ovi državni i općinski organi. Majke i djeca plakali su, jer im se iz doma vuče i ono malo posteljine sa kreveta, otimlje ono malo boljeg odjela i obuće, koju nose, jadnici, samo nedjeljom i svetkom. Usred oštrem zime ostadoše bez zimskih kaputa, bez toplijih odijela, bez toplih pokrivača, a neko i bez hljeba, jer im nekoji organi i to zaplijeniše. Samo uslijed oštrem intervencije nekoje gospode poslanika i senatora vlast je tada bila zabranila plijeniti hranu. Djeca, starice i starci nisu imali čime da se u ovoj oštrom zimi pokriju. Tako su svi ovi jadnici dočekali Rodenje Hristovo u tuzi, žalosti i plaču, dok su muževi, ocevi, hranitelji obitelji, stojeći na pragu svoje siromašne kolibice, zdvojno zurili pred sebe, blijedi, mirni ali tužni, što dočekaše u svojoj slobodnoj državi ovakove strašne i crne dane.

Narod, gospodo, nije dobivao od poreske uprave propisne opomene, što je bila njena dužnost prema postojećim propisima, nego su poreski organi t. zv. državni ovrhovoditelji u zajednici sa općinskim organima sa teretnim kolima banuli iznenada u selo i tko nije mogao uplatiti odmah cijelu dužnu svotu za porez, smjesta je bio plijenjen i odmah je obavljena transferacija zaplijenjene robe, tovarilo se na kola i vozilo u općinu, gdje su se odmah nakon dva dana održavale dražbe zaplijenjenih pokretnina.

Gospodo, taj državni poreski organ plijenio je svakoga i onoga siromaška, kome inače općina izdaje

svakom prigodom uvjerenje o posvemašnjem siromaštvu, a kome bi trebala nadležna državna finansijska vlast upravo radi tog potpunog siromaštva otpisati taj poreski dug. Pljenilo se sve do čega se je došlo. Za malu svotu duga plijenio se predmet velike vrijednosti. Tako je jednoj seljakinji za ciglih 27 dinara poreznog duga zapljenjena jedna kompletna nova šivaća mašina, vrijedna 2.000.— dinara. Šikanacije bilo je na pretek, a da je to vredalo naš narod, o tom ne trebam da govorim. Dapače, ako nije bilo dužnika kod kuće, a stan bio zatvoren, poreski organi jednostavno provališe silom vrata i odniješe svu robu bez da je ma iko bio prisutan od njegovih domara.

Gospodo, sami možete zamisliti, da je ovakav protivzakoniti i upravo nečovječni postupak ovih državnih organa ogorčio naš narod, da je naš seljak zamrzio ove organe i da ove po njega crne dane tako brzo zaboraviti neće. Nije onda čudo, gospodo, da je u narodu zavladao veliko nezadovoljstvo, pa treba samo željeti, da se ovakovo zlo više nikad u našoj državi ne pojavi, jer, gospodo, još samo jedno ovakovo — kako sam opisao — nasilno i protivzakonito ubiranje i utjerivanje poreza baciti će našeg državljanina-porezovnika, naročito našega seljaka, na prosjački štap. Otkuda da on u buduće udovoljava kao porezovnik svojim dužnostima? Finansijska znanost uči, da treba porezovnika jačati a ne slabiti, treba mu dati prilike da se ekonomski ojača, da može lako i bez perturbacija u svom gazdinstvu namiriti svojoj državi poreze, koji su joj potrebni za vodenje njenog gazdinstva. Nemojmo, gospodo, zaboraviti, da naš narod rado plaća poreze svojoj državi kada može. On je svjestan toga podavanja, dapače prva mu je briga kada u jeseni pobere svoju ljetinu, da najprije namiri državi poreze. Ali kada on ne može, kada mnogi nema u kući jedan dinar da kupi soli, kada nema ni za šibice da naloži vatru, onda, gospodo, treba imati uvidavnosti i naći načina, kako će se ipak do ovih državnih prihoda doći, a da se ne povrijedi plemenito srce i duša našeg naroda.

Gospodo senatori, kako na čelu Kraljevske vlade stoji danas muž osobitih vrlina, odličan stručnjak u finansijskim pitanjima, koji je nikao iz naroda, koji ljubi i voli svoj narod, voli Srbina, Hrvata i Slovenca podjednako, a uz njega desna mu ruka isto stručnjak u finansijskim pitanjima g. Ministar finansija Dušan Leticu, narodni čovjek, uvjeren sam, da se oni neće laćati takovih protuzakonitih i nečovječnih sredstava takovih kaznenih ekspedicija kako ih dobro narod naziva, nego da će dati ubirati poreze onako kako to finansijski propisi propisuju, redovnim putem, ali uvijek obazirući se na ekonomsku snagu naroda.

Gospodo, veliko nezadovoljstvo postoji i među državnim penzionerima i to samo u Savskoj banovini, jer teško zasluženu penziju ne dobivaju redovito, kako bi to morali da dobivaju, svakoga prvoga u mjesecu, nego uvijek neredovito tako, da se mora čekati na isplatu i po cijeli mjesec dana. Gospodo, kad se znade, da se u svim drugim banovinama isplaćuju redovno svakoga prvoga u mjesecu penzionerima njihove penzije i kada se čita i u beogradskim novinama, koncem svakog mjeseca poziv, da imadu penzioneri sačekati kod kuće na prvoga kako će im pošta moći uručiti penziju — tada, gospodo, nas penzionere iz Savske banovine, jer i ja sam penzioner, u duši boli, da se ovako nejednako postupa sa isplatom, da se nejednako mjerom mjeri, pa se pitam u sebi, zašto docne doznače od strane Ministarstva fi-

nansija za našu Savsku banovinu, kada se drugima banovinama uvijek na vrijeme doznaču? Nekoji vele da je to opet jedna vrst kaznene ekspedicije na penzionere iz Savske banovine. U toj stvari interveniralo se često puta i od strane gospode poslanika i nas nekolicine senatora kod bivšeg g. Ministra finansija Dordevića, ali bilo je sve uzalud. Pouzdavajući se u današnju Kraljevsku vladu koja je spremna donijeti zadovoljstva u narod i u uvaženog našeg Ministra finansija g. Dušana Leticu, uvjeren sam, da će ona ovo nesnosno stanje penzionera iz Savske banovine popraviti i odmah odrediti, da se doznače za penzije Savskoj finansijskoj direkciji u Zagrebu imadu na vrijeme doznačivati, da se tako svim penzionerima i penzionerkama iz Savske banovine mogu svakog prvog u mjesecu točno njihove penzije isplaćivati, da nestanu već jednom protežirani i zapostavljeni.

Nije ni čudo, gospodo, da među Hrvatima i Srbima s one strane Save vlada nezadovoljstvo, kada Savska banovina ne može dobiti jednu formalnu dozvolu, naglašujem formalnu, i to od Ministarstva prosvjete, Ministarstva narodnog zdravlja i socijalne politike, te Ministarstva gradevina da se smije graditi vrlo potrebna nova gimnazijska zgrada u Zagrebu, mada sve finansijske troškove, naglašujem, snosi sama Savska banovina, dakle da ih ne snosi država, nego se tako dugo s tom formalnom dozvolom razvlači, uza sva požurivanja i intervencije, da se ta potrebna gimnazija neće moći ove godine ni graditi jer je za gradnju prekasno, mada je od spomenutih ministarstava ta dozvola na vrijeme zamoljena. Medutim kako sam naknadno saznao Ministar socijalne politike g. Nikola Preka, čim je svoj resor preuzeo, smjesta je izdao dozvolu, a tako i gospodin Ministar gradevina, samo se još čeka na dozvolu g. Ministra prosvjete.

Uopšte se opaža, da naša Savska banovina nije tako od strane naše države tetošena kao što su druge banovine — njezine posestrime, što dokazuje već ovaj slučaj, pa slučaj sa isplatom penzija penzionerima iz Savske banovine i još mnogi drugi slučajevi, kao n. pr. slučaj da je državna dotacija Savskoj banovini prema ostalim banovinama vrlo malena ili nikakova (iznaša samo 2 miliona dinara), iako se dobro znade, da Savska banovina prema svome velikom prenešenom djelokrugu poslova, što ih je preuzela od države, mora uzdržavati veliku većinu postojećih cesta, dok državnih cesta u ovoj banovini imade razmjerno vrlo malo. Dogodi se katkada da naša država u Savskoj banovini niti nekoje dijelove svojih državnih cesta neće da uzdržava. Evo, gospodo, za to eklatantnog primjera: Grad Zagreb obratio se svojedobno, nekako početkom prvih godina našeg ujedinjenja, molbom na naše nadležne državne vlasti, da se Savska cesta, koja je bila državna cesta a iza ujedinjenja našega ostala i nadalje takova, temeljito popravi, ali sve uzlud, jer država nije htjela kaldrmisati tu cestu. Grad Zagreb se tada ponovo obratio pretstavkom na našu državu i molio da država doprinese barem polovinu oko kaldrmisanja ove ceste, ali opet, gospodo, sve uzalud, odbijena je i ova molba. Tako gradu Zagrebu nije preostalo ništa drugo, jer je ta cesta bila već neprohodna, nego da ju iz vlastitih sredstava temeljito popravi.

Kada se nadalje znade, da Savska banovina i njeni gradovi uzdržavaju i veliki broj bolnica i da u toj cijeloj banovini nema ni jedne državne bolnice i kada se znade, da sve ostale socijalne ustanove uzdržava naša Savska banovina i njeni gradovi, tada se,

gospodo, opravdano pitamo, zašto ta državna dotacija nije mnogo veća, već prema samom prenešenom delokrugu, koji je Savska banovina, kako prije spomenuh, od države preuzela, kad bi i onako morala biti razmjerno veća već i prema državnim dotacijama, koje dobivaju ostale banovine posestrime?

Ako se, gospodo, uzme u obzir da ni dugo tražena i neophodno potrebna izgradnja novog železničkog mosta preko Save kod Zagreba nije ni započeta, tada, gospodo, nemojmo se čuditi ako tamo u narodu vlada nezadovoljstvo!

A nije li čudo, da među cijelim našim narodom i Srbima i Hrvatima i Slovencima vlada veliko nezadovoljstvo i radi toga, što sve tri bivše vlade nisu provele Zakon o Privrednom Vijeću, koji je još u mjesecu februaru 1932 godine — dakle prije tri i po godine — izglasan u Narodnoj skupštini i Senatu, i to još kao hitan, i od strane Blagopočivšeg Kralja Aleksandra I Ujedinitelja sankcionisan. Usprkos toga — kao što rekoh — sve tri bivše vlade nisu imenovale ovo toliko potrebno i korisno Privredno Vijeće, koje bi imalo po intencijama samoga Blaženopočivšeg Velikog Kralja svojom stručnom spremom davati Kraljevskoj vladi svoja stručna mnjenja o pojedinim zakonskim projektima, kojima se uređuju privredni i socijalni odnosi.

Kakvih je teških posljedica imao ovaj propust triju bivših vlada, to se opisati ne da, a vidimo najbolje te posledice na eklatantnom primjeru Prve hrvatske štedionice u Zagrebu, toga najvećeg i najstarijeg novčanog zavoda u državi, kada su njeni ulagači upravo bezumno navalili na njezine blagajne i vadili svoje uloške. Ma da su uprava ove štedionice i mnogi poslanici i senatori preduzimali sve moguće korake kod tadašnje Kraljevske vlade, da priskoči u pomoć brzo i odmah s većim novčanim sumama, ne, gospodo, to se nije učinilo odmah, već vrlo kasno, onda kada je navala ulagača preotela mah i dakako pomoć je došla prekasno. Da je tadanja vlada odmah na početku pritekla dostatnim sredstvima Prvoj hrvatskoj štedionici u pomoć, mi, gospodo, — smjelo mogu to da tvrdim, — ne bismo imali ni bankarske ni novčane krize, koju danas svi na sebi osjećamo i dobri Bog znade kako ćemo je još dugo osjećati. Kako vam je svima poznato sve druge države su u sličnim slučajevima energično i brzo pritekly u pomoć svojim novčanim zavodima, pa ih je tako minula ova kriza. Gospodo, ja sam uvjeren, da je tadanja vlada imala za savjetnika »Privredno Vijeće«, za cijelo ne bi došlo do ovakove krize novčanih zavoda.

Nezadovoljstvo među Srbima, Hrvatima i Slovencima vlada i radi toga, što, kako Zakon o seoskim opštinama, tako i Zakon o gradskim opštinama, koji su izglasani u Narodnom predstavništvu i sankcionisani takođe od strane Blagopočivšeg Velikog Našeg Kralja, nisu provadali bivše vlade, jer su te vlade i dalje — kao da ovi zakoni ne postoje — imenovale i gradske i općinske vijećnike, te predsjednike gradskih i seoskih općina, umjesto da su raspisale općinske i gradske izbore, da tako bude zakonu udovoljeno. Od nas državljana traži se respektiranje zakona u svakom pogledu, dok sama državna vlast iste ne respektira. Pouzdano se nadam da će naša današnja Kraljevska vlada, koja je pokazala volju da unese u narod što prije mira, zadovoljstva i blagostanja, odmah u život privesti sva ova tri pomenuta važna zakona.

Imademo, gospodo, još jedno zlo koje bije naš narod, koje ga čini nezadovoljnim, a to je vječno

isticanje poznatog nacrtu Zakona o štedionicama, koji u članu 51 predviđa jednostavno likvidaciju svih postojećih banovinskih štedionica. Gospodo, ja mislim da nema nijednoga senatora koji ne bi poznao koristan rad i poslovanje ovih banovinskih štedionica. Ja sam, gospodo, već prošle godine 21 marta, prigodom proračunske rasprave za godinu 1934 i 1935 govorio dosta opširno o tim banovinskim štedionicama i naročito pobijao eklatantnim dokazima smjelo tvrdnju sastavljača tog nacrtu zakona, da banovine tobože nisu nikakove ekonomske jedinice, te da njihove štedionice nemaju uslijed toga raison d'être, i pobijao daljnju njegovu tvrdnju, da dosadnji rad banovinskih štedionica nije tobože pokazao uspjehe i da one ne bi mogle izvršiti zadatak u pogledu propagiranja štednje i sabiranja uložaka, pa s toga, gospodo, smatram posvema nepotrebnim i danas o tom govoriti. Žalosna je samo činjenica, da je pred dva do tri tjedna izašla u beogradskim i zagrebačkim dnevnicima ponovno jedna notica o tom nacrtu zakona i u toj se notici hotimično i zlobno istaknula — već odmah u početku te notice — likvidacija banovinskih štedionica. Ustanovilo se, da je to jedna te ista osoba, koja je već prošle i preprošle godine rovarila protiv banovinskih štedionica, a sve u korist jednog državnog novčanog zavoda, da je upravo sam sastavljač toga nacrtu zakona proturao u javnosti ovu noticu, da time i onako uzburjane duhove jošte više uzburni. Kada se znade, da je narod te banovinske štedionice i hranilnice upravo priljubio i zavolio, da je u njih stekao veliko povjerenje, da ga one ekonomski pomažu i podižu, da ga upravo one štite od lihvara, zelenaša, tada će, gospodo, upravo taj isti narod — kojemu današnja naša Kraljevska vlada pripravlja teren da on bude zaista odlučujući faktor u našoj lijepoj i moćnoj Kraljevini Jugoslaviji — imati odlučnu riječ o biti i ne biti ovih banovinskih štedionica, a neće biti odlučan taj gospodin, sastavljač toga nacrtu, niti ona državna institucija u čiju korist hoće banovinske štedionice da se ukinu.

Naš Blagopočivajući Kralj Aleksandar I Ujedinitelj, taj Veliki nosioc mira i blagostanja, pokazao nam je put kojim moramo da koračamo da do cilja dodemo, da u istinu očuvamo Jugoslaviju. Jeste, gospodo, mi Srbi, Hrvati i Slovenci trebamo da kročimo ovim putem. U našim srcima mora da buktiti istinska, nepokvarena ljubav prema narodu i državi. Sve što radimo, treba da radimo samo za narod, treba da radimo ne za sebe, za svoj ego, nego uvijek za drugoga, za bližnjega svoga. Sebičnost mora daleko biti od nas, mora da zavlada altruizam, jer u državi, gde gospoduje sebičnost, uskršava nesloga i nezadovoljstvo među državljanima, dok tamo gde gospoduje altruizam vlada mir i blagostanje. Žalibože, ni naša država nije pošteđena od takvog egoizma. Nekojim sinovima ove lijepe i velike naše Kraljevine Jugoslavije preča je stvar, da njima ide dobro, a za drugoga ni brige ih. Taj egoizam ide kod mnogih tako daleko, da svojim radom oštećuju cijelu našu državnu zajednicu. To nam dokazuju razne afere koje su izbile na javu, tako najmlada »Našička afera«, koja je u nas uzvitala mnogo prašine. Za dobro naroda našega, za dobro naše države ova afera mora da se u tančine raščisti. Treba privesti kazni bezobzirno svakoga kojemu je dokazana krivnja da je ošteti našu zajednicu, našu državu. To, gospodo, zahtijeva prestiž naše države, to zahtijeva naš narod, koji smatra ovakovog »egoistu« najvećim svo-

jim neprijateljem, smatra ga otimačem svoga dobra, svoje imaćine. Naglasio sam: bezobzirno svakoga kazniti, jer ne smije se dozvoliti da se mali ljudi proganjaju i kažnjavaju, a veliki se oslobađaju svakog progona i kazne. Ovakovim postupkom stvaraju se opet nezadovoljnici, a to ne vodi dobru nego samo zlu.

Polazući mnogo nade u našu današnju Kraljevsku vladu, koja ima potpuno razumevanje i potpuno shvaćanje za narodne želje i potrebe, uvjeren sam, gospodo, da će ona znati sve uzročnike tog narodnog nezadovoljstva odstraniti i time smiriti i stišati duhove u zemlji. Uzaludno je, gospodo senatori, osnivati nove stranke i stare uskrsavati, nove i stare programe na svjetlo donošati i natjecati se, koji će ljepši i narodu simpatičniji program donijeti, ako u duši ovih ljudi ne bude kucalo srce puno žarke i iskrene ljubavi za svakog Srbina, Hrvata i Slovenca jednako, da ga učini zadovoljnim u svojoj velikoj i lijepoj, Bogom obdarenoj domaji, Kraljevini Jugoslaviji. Tada ćemo, gospodo, svi moći veselo uskliknuti: Imademo moćnu i jaku Kraljevinu Jugoslaviju, jer je njezin narod Srbin, Hrvat i Slovenac u njoj zadovoljan, imademo ju onakovu, kakovu je želio naš nikad zaboravljeni Blagopočivajući Kralj Aleksandar I Mučenik.

Naš Blagopočivši Veliki Kralj učio nas je, nadalje, kako imademo da ljubimo i naš najljepši dragi kamen u kruni njegovoj, naš plavi Jadran, naše sinje more, na kojem nam zavidaju mnogi i mnogi prijatelji i neprijatelji. Velike Njegove riječi: »Kao dosada tako od sada budite vjerni i budni čuvari našeg Jadrana, za vama čvrsto stoji ujedinjena Otadžbina«, upravljene Primorcima, a izrečene prigodom prvog pohoda u naš lijepi historijski grad i luku Split, te velike Njegove riječi najbolji su nam dokaz koliko je važnost Veliki Kralj polagao u to naše Jadransko more, kako je velikih i dalekih pogleda bio, kad je ovo naše more smatrao snagom i veličinom svoje države.

Jest, gospodo, i treba da ovaj naš plavi Jadran bude u istini naša snaga i veličina. Taj naš Jadran biti će zaista snagom i veličinom našom samo onda, ako će država naša ulagati što više brige i mara za ovo naše more, ako će što više unapređivati našu pomorsku trgovinu, dolaziti u susret našoj privredi sniženjem postojećih previsokih željezničkih tarifa, koje naša privreda danas podnositi ne može, graditi nove luke onde gdje to zahtjevaju interesi naše privrede, odnosno stare postojeće luke proširivati i trošne temeljito popravljati, iste snabdjevati najmodernijim spravama za istovar i utovar morem i kopnom dolazeće robe. To naše sinje more, gospodo, ne daje koristi samo Primorcima, kako to nekoji misle, nego ono daje koristi cijeloj našoj otadžbini, jer pomorskim prometom razvija se ne samo naše pomorstvo, nego uveliko se razvija i željeznički saobraćaj. To nosi koristi državi našoj u obliku raznih pristojba i prihoda (lučke, carinske pristojbe i t. d.) a onim milionima, koje ovakovim veleprometom u našim lukama zaraduje lučko radništvo, o tome ne treba da govorimo. Ovakovim unapređivanjem pomorskog, lučkog prometa i privreda se naša znatno razvija i jača, dok se u primorskim mjestima ekonomska križa ovako zauvijek rješava.

Gospodo, svaki dobar sin ove Kraljevine Jugoslavije, koji želi svojoj državi napredak i procvat, imade da duboko shvati i važnost našeg Jadrana, ima da ga shvati onako kako ga je shvatio naš Blaženo-

počivajući Veliki Kralj Mučenik. Naš uvaženi Ministar saobraćaja g. dr. Mehmed Spaho, kojemu na srcu leži samo boljitak naroda i države, koji nema drugih ambicija do li ove: sve za narod i otadžbinu, pa naš uvaženi Ministar Pretsjednik g. dr. Milan Stojadinović, koga poznam i kao velikog ljubitelja našeg plavog Jadrana, te dobrog poznavaoca njegove vrednosti i bogatstva — daju nam jamstva, da će nastupiti bolji dani i za našu privredu, za naš pomorski saobraćaj, da će se našoj lijepoj i prostranoj Kraljevini Jugoslaviji zaista podignuti ugled pomorske sile, koji ona zaslužuje.

Kako će biti mnogima od gospode senatora poznato, da su se u prošloj godini u gradu Sušaku otvorila javna i slobodna carinska skladišta, kamo uvoznici i izvoznici usklađuju svoju robu, da se tako oslobode tuđih luka i tuđeg posredovanja, to se ovim otvaranjem uveliko počeo navraćati u luku Sušak novi promet. Ova luka (Sušak) postala je uz izvoznu i uvoznom i provoznom — tranzitnom lukom. Promet je u skladištima počeo rasti tako da skladišne prostorijske danomice postaju sve tjesnije, pa se već sada mora misliti na proširenje istih. Parobrodska društva dobila su novi teret, naše državne željeznice veći promet, naš radnik stalniju i sigurniju zaradu, a država naša uvadanjem ovih javnih i slobodnih carinskih skladišta dobiva najboljeg svog kontrolora, da je faktično ocarinjen svaki kilogram uskladištene skupocjene robe, a to znači, gospodo, za nas mnogo, a da ne govorim o njenim novim velikim prihodima.

Gospodo, ako ova naša javna i slobodna carinska skladišta dotjeramo i usavršimo, ako ih budemo snabdjeli najmodernijim potrebnim uređajima, tada ćemo se uistini moći takmičiti sa svima onim tuđinskim skladištima, preko kojih se prije posrednim putem uvažala roba u našu državu. Kruna usavršavanja tih naših skladišta na Sušaku bila bi, da se Karadordevo pristanište, na kojem se prostoru danas nalaze ova skladišta, proglasi slobodnom zonom, te bi se time uistini afirmirala ova luka kao uvozna i prevozna — tranzitna luka. Današnji je sistem naših javnih i slobodnih carinskih skladišta preskup, jer svaka manipulacija sa robom mora biti izvršena u prisustvu finansijskih organa i svaki rad preko uredovnih sati carinarnice mora biti posebno naplaćen, pa je razumljivo da sve to poskupljuje samu manipulaciju i otežava uveliko odvijanje prometa. Nadalje i prostorijske u našim skladištima — kako sam već prije spomenuo — jesu danas uslijed novog prometa premale, a da se u njima može slobodno manipulirati izvoznom, uvoznom i provoznom robom, što opet usporova brzo manipuliranje robom. Kako sve ovo, ovi nedostaci, kočice i sapinju snažni razvoj našeg eksporta, importa i tranzita, to je apsolutno od velike potrebe da se u luci Sušak uredi slobodna zona, u kojoj se može po miloj volji, slobodno bez ikakvih zapreka manipulirati robom i prema prometnim zahtjevima postepeno podizati prikladne zgrade za uskladištavanje i manipulaciju robom; jer će se tako, gospodo, ne zaboravimo, najbolje unaprediti promet, od kojega imadu velike koristi opet samo država i narod. Ja sam za to slobodan umoliti današnjeg uvaženog Ministra finansija g. Dušana Leticu, da izvoli posvetiti osobitu pažnju ovim slobodnim carinskim skladištima, te slobodnim zonama i udovoljiti pravednim zahtjevima našega naroda, a time pribaviti našoj državi nove izvore prihoda.

Današnja naša luka Sušak je već pretijesna a da

bi mogla udovoljavati u cijelosti naročitim zahtjevima naših izvoznika drveta. Na Delti i Brajdici nalaze se velika stovarišta drva svih mogućih vrsta, koje drže u zakupu brojni naši izvoznici iz sviju krajeva naše lijepe i prostrane domovine, pa kako se svaki dan pojavljuju novi izvoznici drveta, potražnja za stovarištima danomice je sve to veća. Parobrodarski saobraćaj se u toj luci uveliko razvio, pa kako su se polovicom prošle godine, kako već prije spomenih, otvorila i javna slobodna carinska skladišta u toj luci, to su danomice sva pristaništa u ovoj luci zaposjednuta parobrodima tako, da se mnogi parobrodi moraju usidriti pred lukom, gdje čekaju i gube i po dva i tri dana dok u luku pristanu, a to je ne samo gubitak vremena, nego parobrodarska društva trpe ovim velike materijalne štete, a mi, gospodo, reskiramo da ovi parobrodi neće više u našu luku sa teretom vraćati.

Gospodo, kada se sve to uzme u obzir, kada se sve ove manjkavosti uoče, tada nam ne preostaje drugo nego da ovu luku proširimo na taj način, da obližnji zaljev Martinščicu, koji je od davnih vremena služio kao sastavni dio luke Sušak, upotrijebimo kao pristanište, a pozadinu njegovu, onu veliku ravan od 80.000 kv. metara upotrebimo kao stovarište svih vrsta drveta. Tako bi Martinščica postala izvoznom lukom Sušak br. II isključivo za drvo, pa bi se time Delta i Brajdica, ta velika skladišta drveta, u veliko odteretila.

Sa vrlo malim troškom uredila bi se privremeno, do boljih vremena, ova luka Martinščica, posagradila bi se pristaništa — gatovi za početak na betonskim stubovima i izgradio željeznički odvojak, koji bi vodio ka obali, a koji bi se troškovi u vrlo kratko vreme amortizirali. Radi svoje preopterećenosti luka Sušak imala bi se proširiti i na danas postojeću, a u davna vremena najfrekventniju naravnu luku Bakar, kamo bi se imao iz luke Sušak skrenuti svakoliki promet glomaznom robom, ugljenom, rudačom itd., kako to i sama narav izgrađene luke zahtijeva, a koja luka je i onako spojena sa novom vrlo solidno građenom željezničkom prugom, koja vodi do samoga mora. Sa vrlo malim troškom imala bi se i ova luka Bakar popraviti i usavršiti.

Uvjeren sam, da će i naš uvaženi Gospodin Ministar Pretsjednik, koji je tada u svojstvu Ministra finansija jednim muževnim i spretnim potezom peraznastojao već na početku svoga službovanja olakšati ekonomsko i finansijalno stanje našega naroda, da će on i njegova desna ruka Gospodin Ministar finansija Letica znati brzo shvatiti i ovu narodnu potrebu proširenja luke Sušaka i uočiti da je ovo proširenje jedan bogati izvor novih prihoda za našu državu. Štoga ćemo, gospodo, u to naše more, u taj naš plavi Jadran, koji je naša dika i ponos, uložiti, stostruko će nam se vraćati, jer ne zaboravimo da je naš Jadran veliki izvor bogatstva, on je u istinu snaga, život i temelj naše Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo senatori, još malo strpljenja pa ću odmah svršiti. Svima nama je znano, da naša — puna naravne ljepote i romantike — Dravska banovina nije vezana direktnim željezničkim spojem sa našim Jadranom osim onim obilaznim preko Zidanog Mosta i Zagreba na Sušak, odnosno na Split, koji je radi visokih željezničkih tarifa i radi ogromne daljine preskup, a da bi ga tamošnji eksporteri mogli rabiti. Upravo radi toga tamošnji eksporteri, naročito drvom, prisiljeni su da svoje drvo izvažaju kraćim putem i to mnogo jeftinijim, ali putem koji ide, žali Bože, po

tudem teritoriju, u tuđu luku — Trst. To isto pristavljeni su činiti i tamošnji importeri, što je, gospodo, za nas žalosna činjenica. Za volju patriotizma ne možemo od tamošnjih privrednika tražiti i zahtijevati da voze svoju robu duljim i skupljim putem, t. j. preko Zidanog Mosta, Zagreba na Sušak, kada je ta vožnja usljed previsokih željezničkih tarifa preskupa, a ne možemo od njih tražiti da rade na gubitak. Tu, gospodo, razumijeva se, prestaje svaki patriotizam. I upravo s toga razloga kao i još važnijeg razloga, što se ovim gubi veliki državni i narodni prihod, država je dužna da sagradi u prvom redu ovaj željeznički spoj, tim više kad će biti rentabilan, te će se u par godina amortizirati.

Zamislimo se malo, gospodo, pa računajmo, šta sve gubimo kad se ovim putem preko tuđeg teritorija i preko tuđe luke izvažava i uvažava. Naše državne željeznice gube na pristojbama milijune, jer te milijune progutaju tuđe željeznice, naše radništvo gubi svoju zaradu opet u milijunima, jer ih tuđi radnik zaradi, napokon naša parobrodarska društva gube terete, a time gube na zaslužbi milijune, koje tuda društva zasluže. Svi ovi milijuni, gospodo, ostaju u tuđoj državi i tamo se troše i promeću, tako da ovi milijuni stvaraju opet druge milijune. Na ovaj način, gospodo, kako su to naši stručnjaci prema broju tona izvezene i uvezene robe po tuđem teritoriju izračunali, gubi naša država i narod oko 80.000.000 dinara godišnje, a to je, gospodo, težak gubitak.

Da se našoj državi i narodu našem, privredi našoj pribavi opet jedan izvor prihoda, molim uvaženog Gospodina Ministra saobraćaja da posveti pažnju i ovom nacionalnom i korisnom pitanju, naime izgradnji direktnog željezničkog spoja Dravske banovine sa najbližom lukom Sušakom i da dobrotom pristupi pozitivnom rješavanju mnogih te mnogih u ovom pitanju zajedničkih pretstavka, predanih još njegovim prethodnicima od strane privrednika Dravske i Savske banovine, koje pretstavke još i danas kod Ministarstva saobraćaja leže neriješene.

Kako je upravo na inicijativu i predlog današnjeg našeg uvaženog Ministra Pretsjednika g. dr. Milana Stojadinovića, a tada Ministra finansija, propisana hvale vrijedna i upravo spasonosna Uredba o finansiranju velikih javnih radova u svrhu oživljenja narodne privrede, suzbijanja nezaposlenosti i unapređenje turizma, kojom se između ostalog, članom prvim ovlašćuje g. Ministar saobraćaja, da izgradi željezničku liniju za upotpunjenje postojeće željezničke mreže i da izvede nove željezničke linije radi priključenja željezničke mreže onih krajeva, koji do sada nisu bili vezani željeznicom. Istom Uredbom naređuje se g. Ministru finansija finansiranje ovih javnih radova sa jednom milijardom dinara. S toga uljudno molim uvaženog inicijatora te Uredbe u osobi g. Ministra Pretsjednika dr. Milana Stojadinovića, pa današnjeg ministra finansija g. Dušana Leticu, te g. Ministra saobraćaja g. dr. Mehmeda Spahu, da, dobrotom, od ove jedne milijarde dinara osiguraju rezerviraju jedan dio za izgradnju vrlo potrebnog željezničkog odvojka Sušak—Martinščica radi proširenja luke Sušaka, a tako i za neophodno potrebnu željezničku liniju Ljubljana—Sušak, koja će oba željeznička spoja biti rentabilna i brzo će se amortizirati.

Gospodo, patriotska me dužnost veže kao sina ove naše lijepe i prostrane Kraljevine Jugoslavije, kao Hrvata, da u ovom visokom Domu dignem svoj glas na obranu teško povredjenih Hrvata i najenergичnije protestvujem u ime njihovo proti onoj te-

škoj kleveti, koju je nama Hrvatima nanio javno u Narodnoj skupštini prigodom verifikacione debate poslanik Sreza Sušačkog g. Milan Banić. Ne mogu, stid me je ponoviti svu strašnu klevetu, jer je tako gadna i ogavna. Što je g. Banića ponukalo na to, da se on kao Hrvat blatom nabacuje na hrvatski narod, to će nam, ako Bog dade, vrijeme odgonetnuti, a historija će reći svoje!

Sa bolom u srcu odbijam ovaj najprostiji, crni napad na Hrvate, što su ga ikada doživili, i sa bolom u srcu moram se žaliti, da se je uopće dozvolilo u Narodnoj skupštini, pred tako uvažanim i visokim forumom, — u kome je prisustvovala i tadanja Kraljevska vlada, — nesmetano blatiti cio jedan narod, koji je sastavni dio naše Kraljevine Jugoslavije.

Kako je, gospodo senatori, našoj državi apsolutno potreban i nuždan proračun za normalni tok njenog gazdinstva pa kako imadem povjerenja u ovu našu današnju Kraljevsku vladu, koja je već kodsamogsvog nastupa pokazala najbolju volju smiriti i stišati duhove u zemlji, što nam opet daje jamstva da će zaista i nastaviti sređivanje naših unutrašnjih neprilika, to izjavljujem da ću glasati za ove proračunske dvanajestine. (Odobranje.)

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Ima reč senator g. Vojislav Protić.

Војислав Протић: Господо сенатори, ја, као најмлађи члан у овоме Дому по времену ступања у њега, не мислим да се упуштам у политичка питања, пошто ће господа говорници који ће после мене доћи и пошто су г. г. сенатори који су већ говорили у главном дотакли све оне тачке на основу којих кад се Сенат изјасни, Сенат гласа за буџетске дванаестине. Ја хоћу, узимајући први пут реч у овоме Дому, само у политичком погледу да учиним то изјашњење: да је за мене, присталицу бивше демократске странке, након шестог јануара 1929 године, основно политичко кредо остало: чувати државно и национално јединство. Сваку ону владу, па и владу г. др. Стојадиновића, помагаћу докле год она буде на том основном принципу. Из декларације Кралевске владе ми смо добили уверење о довољним гаранцијама да тај основни принцип, који је, по моме дубоком схватању, услов за опстанак националне југословенске заједнице, има ма буде очуван. Зато унапред изјављујем, да ћу гласати за предлог Закона о буџетским дванаестинама, и Финансијски закон и ванредне кредите.

Ја сам, господо, узео реч не да говорим овде о политици, које је било доста, и коју за моменат препуштамо Кралевској влади да се она више о томе брине, ја сам узео реч да као претставник иако укушне државне целине, али као човек из јужних крајева учиним једну малу напомену на рад, на политику железничког саобраћаја, која тангира наш класични Југ.

Господо, позната је ствар, и банално би било да уопште о томе разлажем, да су наши јужни крајеви јако заостали, да читави басени, читаве, ако хоћете, мале економске области немају везе са важним трговачким центрима, где би могле да ступе у потребну везу, и да се подигну на онај стандард живота, на коме су давно и давно, пре много деценија, крајеви преко Саве и Дунава. Ми не можемо негирати напоре ранијих влада да се за Јужну Србију учини оно што се може, према расположивим финансијским средствима. Тамо је учињено доста. Али, у погледу везивања важних, интересан-

тних, богатих крајева на Југу, које многи — нека ми је допуштено да то кажем — не познају, није учињено онолико колико је потребно, колико мора и колико је неодложно. Ја говорим о овој ствари поводом напора пређашње владе г. Богољуба Јевтића, који прихвата и ова Влада, да се из ванредног кредита за јавне радове учини нешто у тим крајевима. Говорим поводом тога, да, иако је данас тешка привредна и финансијска ситуација у земљи, ипак нађемо могућности да тај наш крај добије нешто из тог ванредног кредита у погледу изградње железница.

По Уредби о кредитирању јавних радова, о којој говоре тачке 7 и 19 § 90 Финансијског закона, ако сам тачно обавештен, по већ донетој одлуци Кралевске владе пројектована је пруга Скопље—Тетово—Гостивар. Као човек с Југа, ја не бих имао ништа да приговорим тој одлуци. Шта више, господо, ја бих поздравио сваку одлуку која доноси ма и један километар железничке пруге на Југу. Али, ако би та одлука значила да се одлаже, или сасвим у недоглед одбацује питање подизања, изградње железничке пруге Битољ—Ресан—Охрид, пруге чија је изградња одлучена мислим још пре 10 година, пруге која је већ пројектована и пре више година трасирана, — ја бих могао и морао да замерим што се овде чини једна диверзија, једно одтеупање од једног плана, и имао бих да нагласим: да та пруга не би требало да изостане иза пруге Скопље—Тетово—Гостивар. Може ми се приговорити да нема новаца, да нема довољно новаца за две пруге. То је оправдана ствар. То могу да прахватим. Код решавања тих питања треба поћи од принципа да се расположива материјална средства употребе онамо, онако и оним редом како ће најефикасније допринети општој народној привреди и опште народном добру, да се та питања решавају оним редом како се по природи случаја и по хитности налаже. Ја стојим на гледишту да је питање изградње пруге Битољ—Ресан—Охрид било много важније и много ирешније него питање изградње пруге Скопље—Тетово—Гостивар. Ради тога сам узео реч и хоћу да изнесем неколико аргумената, познајући месне прилике, познајући теренске прилике за овај други закључак: да треба градити редом, оним редом како је најхитније и најпотребније и оним редом како је најкорисније, да докажем да је објективно решење тога другог поступка у пруги Битољ—Ресан—Охрид а не у пруги Скопље—Тетово—Гостивар.

Господо, када то кажем, када то говорим, када то истичем ја кажем опет да нисам против томе да се подигне пруга Скопље—Тетово—Гостивар и да мора претходити подизању пруге Битољ—Ресан—Охрид. Зашто? (*др. Франгси:* Па то спада у специјалну дебату.) Ја сам тако и хтео, Господин Претседник ако допусти... ја нисам ни очекивао да ћу говорити сада и ја ћу се потрудити да ограничим мој говор на десетак минута (*Претседник Владе др. Милан Стојадиновић:* Молим, ја нисам правио приговор).

Седamnaest година је откако смо се ујединили а ми немамо до данас никакве железничке везе са Албанијом и ако по географском положају Албанија у погледу робног и трговачког промета гравитира сувим преко Југославије. Ми немамо ни путничког промета ни робног промета са том земљом. Међутим Грци су у међувремену успели да како тако преко Лерина—Бикчишта и Корче освоје тржиште у Албанији. Док ми у томе правцу не ра-

димо ништа, њихови окретни трговци везују кредитне односе које ће бити веома тешко разврнути чак и онда када будемо омогућили успешну трговину са Албанијом. То је један разлог да би требало поћи у томе правцу да се омогући нашим трговцима да ступе у везу са албанским тржиштима па, разуме се, да уз друге административне околности и напоре отму то тржиште, које је, за нас изгубљено. Дакле то је тај разлог који диктује хитност, а када диктује хитност он упућује на то да се иде оним правцем где ће се постићи тај циљ да се изгубљено албанско тржиште поврати. Господо, да је то на прузи Битољ—Ресан—Охрид има пуно разлога, али мени не допушта одмакло време да их све изнесем. Ја ћу само да на неколико најглавнијих укажем, верујући да ће Краљевска влада при коначној изradi ревидирати своју ранију одлуку да веза са Албанијом треба да буде тим правцем а не онако како се пројектовало да се дође до Влајинаца па да се ту годинама стоји.

Господо, први основни разлог јесте у томе што би пруга Битољ—Ресан—Охрид значила у својој суштини завршење пруге Велес—Прилеп—Битољ. Пруга Велес—Битољ биће, верујем и надам се, готова крајем ове године. У њу је уложено 250 милиона динара. Та пруга каква је таква је и ако народ полаже велике наде у њу, неће имати никакав свој значај него ће се свести на транзитни промет путника између северне Грчке, Македоније и наше земље и за промет нешто мало житарица и стоке што ће се извести из котлине битољске и то ће бити једна недовршена пруга. Али, ако би се одмах приступило изградњи пруге Битољ—Ресан, онда би то продужење значило довршење ове пруге у којој је већ један велики материјал и ефекат инвестиран. То би учинило да ова пруга у коју је инвестирано 250 милиона динара добије и један рентабилитет и постане не једном пругом локалног саобраћаја између Битоља и центара у држави већ једном међудржавном пругом која би спајала наше трговачке центре са албанском територијом једним правцем који води у јужну Албанију где је, како ћу даље рећи, стандард живота интересантнији за трговину, него што је стандард живота у центру и на северу Албаније.

Господо, по томе првом разлогу што би та пруга Битољ—Ресан—Охрид значила употпуњење, довршење и појачање рентабилитета пруге Велес—Прилеп—Битољ, налазим да та пруга Битољ—Ресан—Охрид треба да претходи прузи Скопље—Тетово—Гостивар, која до Влајинаца идући, где би се зауставила, никаква интереса нема за банску трговину и бански промет као и за рентабилитет готове пруге, него би била само конкурент те пруге.

Други разлог, који би упућивао на закључак да треба прво приступити изградњи пруге Битољ—Ресан—Охрид, јесте у томе, да се — као што сам мало пре додирнуо и напоменуо — покушало отети изгубљено албанско тржиште у јужној Албанији.

Господо, пруга Тетово—Гостивар, и кад би дебуширала у охридском базену, оставила би изван тога плана, базен Корчев. Питаће ме неко: Шта то значи, зашто је тако интересантно да се тај базен Корчев треба да ухвати. Зато, господо, што у том базену треба да бијемо битку са грчким трговцима који су се већ пласирали. Пруга Битољ—Ресан—Охрид са варијантом преко Стења, која не би коштала десетину милиона динара, не би оставила изван тога плана тржиште јужне Албаније, које је

много интересантније него северне и централне. Интересантно зато, што је стандард живота у томе крају много виши него горе.

Трећи разлог, господо, који би упућивао на прешност и хитност пруге Битољ—Ресан—Охрид је у томе, што слободна солунска зона, која до данас не показује особиту активност, тек преко ове пруге може добити своју пуну важност у погледу наше увозне трговине за Албанију.

То су углавном разлози, које ја овлаш додирујем зато, што желим да вас не замарам. То су у главном разлози опште привреде, разлог опште трговинске политике, а не локалне. Има један разлог, што би та пруга требала да прође кроз Преспански срез, кроз преспанску котлину. Питаће неко, што онет то треба да му значи.

Преспански срез, господо, Преспа, та класична Преспа, то је један крај, у коме има једно лепо језеро, око кога има пуно насеља, лепих села, настањених људима, који су годинама били у Америци, који су навикли на један висок стандард живота, који су — док је Америка примала наше раднике, — доносили милионе долара, тај срез прети да остане пасиван, срез, о коме ће држава морати као о сирочету да се стара. Ја хоћу да кажем, да је ту било такво једно благостање, да су преспанске вадиле здраве зубе, да би наместили златне пре 4 године, а да данас постављају питање, да ли ће моћи сутра купити хлеба. То је један срез, који треба преоријентирати ка воћарству, а да би се створили предуслови да то воћарство успе, и да држава буде као помоћник и да пружи изворе за живот томе свету, који је на високом стандарду живота, то је средство да се створи једна пруга, која у вези са првим, другим и трећим разлогом налаже, да се са тим питањем похита, да се оно не одлаже.

Господо, истиче се и пише се много о туризму, и кад год се говори о туризму у Јужној Србији, говори се о Охриду и Охридском језеру. Ја познајем те крајеве лепо, и жалим што их многи други не познају толико, јер је збиља то један леп крај, један од најлепших крајева у нашој земљи. Али ако се жели да се истим материјалним ефектима постигне у потпуности туристички циљ у јужним крајевима, ја мислим да треба пругу која би тај туризам омогућила, управити оним правцем који ће обухватити два језера а не једно. Поред Охридског ми имамо и Преспанско језеро. Ја тврдим да је оно свежије и зеленије од Охридског језера. Оно је мање познато, али је и лепше и интересантније. Сама пруга Битољ—Ресан—Охрид решиће у потпуности питање туризма. Пруга Тетово—Гостивар и Влајинца за туризам не значи ништа.

Господо, да прекинем, може да ми се приговори да нема пара. Ја акценирам то, али кад је било могућности да се поправља Београдско пристаниште, држим да неће стати мање лађа ако не буде поправљено онако као што је пројектовано и одлучено, а нашло се кредита. Ја мислим да је исто тако неопходно и хитно ако не и хитније, да се ти крајеви који су лишени везе са центром наше државе што пре везу. И код питања, да ли приступити изградњи пруге Скопље—Тетово—Гостивар, или тај план напустити, па ићи овамо куда сам ја указао, ја мислим да сви разлози говоре да не треба напустити ону пругу чија је изградња одлучена. Ако се не може одмах утрошити 250 до 260 милиона колико кошта пруга Битољ—Охрид, ја мислим да пруга Битољ—Ресан—Охрид са варијантом до Стења

коштала би мање него пруга Тетово—Гостивар са гледишта туризма. Ја мислим да са гледишта хитности, са гледишта потребе везе са Албанијом много је интересантнија и кориснија него ова која ће значити само задовољење локалних мететалних потреба Тетова и Гостивара, који могу своје тетовске јабуке и пасуљ да превозе овом уском железницом која већ постоји.

Господо, мени је жао да говорим онда кад нисам очекивао и кад је време тако одмакло, да не могу рељефно да изнесем разлоге који су ме побудили, да изнесем ове ствари. Бојим се да нисам успео да убедим Краљевску владу о потреби да о тој ствари размисли, али се надам да овај мој говор ма какав био, ма како био схваћен, неће остати без дејства.

Господо, крајње је време да се помисли мало и о Битољу. Господо сенатори, крајње је време да се каже да Битољ, који пропада, не треба и не сме да пропада. Државни и национални интереси налажу да се Битољу створи могућност да се одржи и подигне. То није разлог националне сентименталности. Разлог здраве и трезвене националне и државне политике налаже да се Битољ одржи и да Битољ напредује. Национална је малодушност или нехат резигнирано понављати да Битољ мора да пропадне. Међутим за нашу националну и привредну снагу на југу јак Битољ претставља најбољу гаранцију. Остварена веза Битољ—Ресан—Охрид са другим административним погодностима за трговину Битоља са Албанијом донеће огромне користи како јужним крајевима тако и укупној нашој националној привреди.

Уверен да ће Кр. влада при изградњи свог железничког плана у јужним крајевима имати у виду изложене чињенице и дати једно повољно решење овога питања, гласаћу за предложени Закон о буџетским дванаестинама (Пљескање са узвицима: Живео!).

Претседник др. Урош Круљ: Пре но што пређем на закључење данашње седнице, имам да саопштим г. г. сенаторима, да је Имунитетски одбор поднео Сенату свој извештај о захтеву г. Министра правде о издавању суду сенатора Асима Алибеговића. Овај извештај Имунитетског одбора отштампан је, раздељен г. г. сенаторима и биће стављен на дневни ред.

Господо сенатори, ја ћу са Вашим пристанком да приступим закључењу данашње седнице а идућу седницу заказујем за сутра тачно у 9 сати пре подне са овим дневним редом:

1) Наставак претреса извештаја Финансијског одбора о предлогу Закона о буџетским дванаестинама;

2) Претрес извештаја Имунитетског одбора од 25 јула 1935 г. о тражењу г. Министра правде за издавање сенатора суду; и

3) Претрес извештаја Имунитетског одбора од 26 јула 1935 г. о тражењу г. Министра правде за издавање сенатора суду.

Да ли Сенат прихваћа овај дневни ред? (Прихваћа). Закључујем данашњу седницу.

Седница је закључена у 21,20 часова.

